

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
ТА ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС**

Збірник тез доповідей
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

Громадська організація «Інститут транскордонних ініціатив»
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Лабораторія проектів та ініціатив

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
ТА ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС**

**Збірник тез доповідей
III МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

Електронне видання на CD-ROM

Луцьк
Вежа-Друк
2023

УДК 332.1:316.334(477:061.1ЄС)(083)

Т 65

Рекомендовано радою ГО «Інститут транскордонних ініціатив»
(протокол 3-ЗП від 18.05.2023 р.)

Рецензенти:

Антонюк Н. А. – д.е.н., професор, KEDGE Business School, м. Марсель, Франція

Скрипчук П. М. – д.е.н., професор, професор кафедри менеджменту, Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне, Україна;

Цимбалюк С. М. – к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту, Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП».

Т 65 **Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС** : збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 травня 2023 р.) / За заг. ред. Павліхи Н. В. – Луцьк : Вежа-Друк, 2023. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). – Об'єм даних 4,73 Мб.

ISBN 978-966-940-471-8

Видання містить тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС», яка відбулася 15 травня 2023 року у м. Луцьк.

У збірнику тез представлено результати наукових досліджень, присвячених питанням соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС. У публікаціях розглядаються актуальні проблеми забезпечення євроінтеграційних процесів як детермінант розвитку; особливості відновлення підприємництва у воєнний та повоєнний періоди; напрями адаптації систем маркетингу та менеджменту до сучасних змін і трансформацій; можливості мобілізації фінансових ресурсів, фіскальної політики та заохочення інвестицій; шляхи підвищення добробуту, розвитку інклюзивного ринку праці, ефекти міграційних процесів; стратегічне планування та управління проектами в часи змін і викликів; питання зеленої трансформації України та безпеки сталого розвитку; важливість смарт-розвитку і диджиталізації для повоєнної відбудови країни.

Збірник призначений для науковців, представників різних академічних дисциплін, докторантів, аспірантів, студентів й усіх тих, кого турбують питання наслідків військових конфліктів і відновлення розвитку та миру у третьому тисячолітті.

Тексти представлено в авторській редакції. Редакційна колегія не несе відповідальності за зміст та авторський стиль праць, розміщених у збірнику.

УДК 332.1:316.334(477:061.1ЄС)(083)

ISBN 978-966-940-471-8

© ГО «Інститут транскордонних ініціатив», Лабораторія проектів та ініціатив ВНУ імені Лесі Українки, 2023
© Упорядкування: Цимбалюк І. О., 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	6
СЕКЦІЯ 1. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	9
Aneta Suchoń FAMILY FARMS AS AN INSTRUMENT OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION AND THE CHALLENGE OF TRANSFORMING THE AGRARIAN STRUCTURE IN UKRAINE.....	9
Baszyński Adam TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY – TOWARDS EU INTEGRATION	12
Науменко Наталія ЗЕРНОВА КРИЗА: ЄВРОПА VS УКРАЇНИ.....	19
Невар Оксана ПЕРЕГЛЯД МОРАТОРІЮ НА ЕКСПОРТ ДЕРЕВИНИ: ПОЗИЦІЯ ЄС ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	17
Бриль Роман ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ	31
СЕКЦІЯ 2. ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ	34
Horoshkova Lidiia, Antoniuk Dmytro, Vasyl'yeva Olena LOST PROFITS CALCULATIONS OF BUSINESS ENTITIES: FEATURES OF DEFINITION AND ASSESSMENT	34
Khomiuk Nataliia DIRECTIONS OF DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL ACTIVITIES IN RURAL AREAS IN TIMES OF CHANGE AND CHALLENGES	38
Булкот Оксана ОСОБЛИВОСТІ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	42
Войчук Максим, Козлюк Владислав ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ	45
Волинець Тетяна ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ	48
Заводний Ярослав, Стахів Ольга ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЯК УБЕЗПЕЧИТИ СВІЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ	51
Науменко Наталія, Юник Софія ПОЛІТИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН	57
Матковський Богдан ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БІЗНЕС-СФЕРИ ПІСЛЯ ВІЙНИ	62
Пшибельський Володимир ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ПАЛИВНО- ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ	66
Романюк Дарина ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ .	70
Шматковська Тетяна РЕЛОКЕЙТ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ДОПОМОГИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	75

СЕКЦІЯ 3. АДАПТАЦІЯ СИСТЕМ МАРКЕТИНГУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ДО СУЧАСНИХ ЗМІН І ТРАНСФОРМАЦІЙ	79
Kayser Tomasz THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENT IN STRENGTHENING SOCIAL CAPITAL	79
Кінас Ірина ВПЛИВ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДВИЩЕННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧА.....	81
Федулова Світлана, Младьонова Дар'я ПРОФАЙЛІНГ У ПЕРЕГОВОРАХ: ЗАХИСТ ВІД МАНІПУЛЮВАННЯ.....	86
Науменко Наталія, Ліпатова Надія ЗРОСТАННЯ РОЛІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У МЕНЕДЖМЕНТІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ РЕЦЕСІЇ	90
Гвоздецька Аліна ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЯК ІНСТРУМЕНТА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА.....	95
Науменко Наталія, Пунда Анастасія ФРАНЧАЙЗИНГ – ЦЕ ТОРГІВЛЯ І МАРКЕТИНГ	98
СЕКЦІЯ 4. МОБІЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ, ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЗАОХОЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ	102
Мацюк Іван ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ РОЗВИТКОМ.....	102
Науменко Наталія, Новосад Ольга ФІНАНСОВА ТА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯПОНІЇ УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ.....	106
Науменко Наталія, Шрамко Олег НЕВІЙСЬКОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ ВІД КРАЇН НАТО ПІСЛЯ ПОЧАТКУ МАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ..	112
СЕКЦІЯ 5. ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ, РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО РИНКУ ПРАЦІ, МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ	119
Tymbaliuk Iryna THE IMPACT OF WAR ON THE LABOR MARKET IN UKRAINE	119
Верховська Наталя ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ ПРИ ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПЕРСОНАЛУ	125
Дарина Галицька, Наталія Самолюк РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» У ВОЄННИЙ ЧАС	128
Білик Петро ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МАСШТАБНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	131
Цимбалюк Ірина, Савчук Анастасія ІНКЛЮЗИВНИЙ РИНОК ПРАЦІ: МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ДЛЯ ВСІХ	136

СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ЧАСИ ЗМІН І ВИКЛИКІВ	142
Павліха Наталія КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В НЕПЕРЕДБАЧУВАНОМУ СВІТІ «ВАНІ»	142
Антонюк Дмитро, Буй Юлія СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	146
Ravlikha Nataliia, Bilous Oleksandr PROJECT MANAGEMENT IN THE CREATIVE INDUSTRIES IN TIMES OF CHANGE AND CHALLENGES ...	150
Войчук Максим, Ткачук Захарій УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ.....	154
Бекеша Олександра МЕТОДИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ ВЕБ-ДИЗАЙНУ	157
Павліха Наталія, Тихончук Владислав ТЕОРЕТИКО МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ У ЧАСИ ЗМІН ТА ВИКЛИКІВ	162

СЕКЦІЯ 7. ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ ТА БЕЗПЕКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ	167
Ryszard Kamiński EUROPEAN UNION REGULATIONS REPORTING CORPORATE DEVELOPMENT TOWARDS GREEN TRANSFORMATION	167
Караїм Ольга ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС	177
Корнелюк Ольга РОЗВИТОК ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТІВ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	183
Красуля Назарій МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕСУРСОЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА НА ЗАСАДАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ	188
Матковська Ольга ЗЕЛЕНА ВІДБУДОВА УКРАЇНИ.....	193
Мироненко Анастасія ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС.....	196
Помінова Дарія ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ НА МАЙБУТНЄ	201
Рожко Ольга НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ РЕСУРСОЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД	205
Щерба Нікіта БІЗНЕС-МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЕРЕВАГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ.....	211

СЕКЦІЯ 8. СМАРТ-РОЗВИТОК І ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ.....	217
Dinh Thu Ha, Le Thuy Anh, Phan Minh Duc DIGITAL TRANSFORMATION WITH VIETNAM’S ENTREPRENEURIAL COMMUNITIES IN A GLOBALIZATION CONTEXT	217
Науменко Наталія, Захарчук Станіслав ОЗНАКИ «РЕГЛОБАЛІЗАЦІЇ» НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТОРГІВЛІ	225
Малихіна Тетяна СМАРТ-РОЗВИТОК ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ.....	231
Савчук Юлія МАСКА, ЯК УНІВЕСАЛЬНИЙ ЗАСІБ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ ПЛАТФОРМИ INSTAGRAM.....	234
СЕКЦІЯ 9. VARIA.....	239
Приц Вікторія ФІЛОСОФІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ЯПОНІЇ	239
Науменко Наталія, Зоценко Артур ДЕЯКІ ЗМІНИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	245

ПЕРЕДМОВА

Шановні учасники
III Міжнародної науково-практичної конференції
«ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС»!

Україна, як країна, яка пройшла через політичні, економічні та соціальні зміни, стикається з викликами та можливостями побудови сучасної, конкурентоспроможної та стабільної економіки, що задовольняє потреби свого населення.

Одним з ключових етапів трансформації моделі соціально-економічного розвитку є забезпечення макроекономічної стабільності. Це включає реформу фінансової системи, зокрема банківського сектору, із забезпечення надійності та довіри вкладників. Крім того, необхідно підтримати стійкість національної валюти, зменшити інфляцію та підвищити інвестиційну привабливість країни.

Важливим аспектом є створення сприятливої для бізнесу та інвестиційного середовища. Це включає проведення реформ у сфері права та управління, зменшення бюрократичних перешкод, боротьбу з корупцією та забезпечення прозорості. Залучення іноземних інвестицій може стати сильним каталізатором для розвитку української економіки.

Інтеграція з Європейським Союзом відіграє важливу роль у трансформації моделі соціально-економічного розвитку України. Це відкриває нові можливості для зовнішньої торгівлі, завдяки передачі технологій та кращим стандартам управління. У таких умовах пріоритетним завданням є відновлення та забезпечення безпеки населення, реструктуризація економіки та соціальних систем. Одним із ключових аспектів трансформації є гуманітарна допомога та відновлення постраждалої інфраструктури. Це включає відновлення

ПЕРЕДМОВА

житлового фонду, інженерних комунікацій, енергетичних мереж, системи охорони здоров'я та освіти. Необхідно забезпечити доступ до основних життєво важливих послуг, щоб забезпечити мінімальні умови для життя та розвитку людей.

Трансформація моделі соціально-економічного розвитку також потребує реформування економіки та створення нових джерел доходів. Це може включати розбудову нових галузей промисловості, стимулювання малого та середнього бізнесу, підтримку сільського господарства та розвиток інноваційного сектору. Важливою аспектом є соціальна реабілітація та підтримка постраждалих людей. Це включає надання психологічної допомоги, соціального захисту, працевлаштування та навчання.

Вкрай необхідною складовою трансформації моделі соціально-економічного розвитку в умовах війни є забезпечення безпеки і стабільності. Це означає встановлення ефективної системи правопорядку, боротьби зі злочинністю, дезактивацію незаконних збройних формувань і відродження довіри громадян до державних інституцій. Це потребує також активної участі міжнародного співтовариства та партнерів; включає надання фінансової допомоги, технічної підтримки та експертного консультування із забезпечення успішної реалізації реформ та відновлення країни.

Успішна трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах війни потребує широкого залучення учених, громадськості та активної участі науково-дослідних, освітніх та громадських організацій. Це може забезпечити більшу відкритість, демократію та залучення різних груп населення до прийняття рішень та реалізації проектів, що сприяють сталому, інклюзивному та розумному розвитку.

Відтак актуальними є об'єднання вчених та виконання ними наукових досліджень, присвячених питанням соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС. За ініціативою науковців Громадської Організації «Інститут транскордонних ініціатив» у співпраці з Лабораторією проектів та ініціатив Волинського національного університету імені Лесі Українки та Волинського відділення Спілки економістів України

ПЕРЕДМОВА

15 травня 2023 р. проведено III міжнародну науково-практичну конференцію «Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС» в рамках Програми «Together United: науковці проти війни».

Напрямами роботи вчених на цій конференції стали:

1. Євроінтеграційні процеси як детермінанти розвитку.
2. Відновлення підприємництва у воєнний та повоєнний періоди.
3. Адаптація систем маркетингу та менеджменту до сучасних змін і трансформацій.
4. Мобілізація фінансових ресурсів, фіскальна політика та заохочення інвестицій.
5. Підвищення добробуту, розвиток інклюзивного ринку праці, міграційні процеси.
6. Стратегічне планування та управління проектами в часи змін і викликів.
7. Зелена трансформація України та безпека сталого розвитку.
8. Смарт-розвиток і диджиталізація.

Наша конференція «Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС» і Програма «Together United: науковці проти війни» націлені на поширення вченими України ідеї, що згуртованість та реалізація таких цінностей, як безпека, різноманітність, рівність, справедливість, співробітництво, участь, спільність є дієвими у подоланні деструктивних наслідків війни та розв'язання проблем людства.

Наталія Павліха,

д.е.н., професор,

Голова Громадської організації

«Інститут транскордонних ініціатив»,

очільниця Лабораторії проектів та ініціатив

Волинського національного університету імені Лесі Українки

СЕКЦІЯ 1. ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

UDC 631.115:331.2(4-15):339.12

Aneta Suchoń,
Prof. UAM dr hab.,
Department of Agricultural, Food and Environmental Law of the
Faculty of Law and Administration of Adam Mickiewicz's University,
Poznań, Poland
suchon@amu.edu.pl

FAMILY FARMS AS AN INSTRUMENT OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT IN THE EUROPEAN UNION AND THE CHALLENGE OF TRANSFORMING THE AGRARIAN STRUCTURE IN UKRAINE

In the world, agricultural activity is often carried out as part of a family farm. Such a farm is often run by the family with the help of third parties (especially during harvest). These kind of farm can be small, medium or larger units. The United Nations declared in 2014 the International Year of Family Farming, with the primary objective of supporting, developing and strengthening all types of family farming. Family farms play an important role in achieving the objectives of the EU's common agricultural policy. It is a valuable sustainable model in social, economic terms and environmental matters. Under art. 23 the Polish Constitution, the basis of the agricultural system of the state is the family farm. The definition is included in the Act of 11 April 2003 on shaping the agricultural system.

The aim of the paper is, firstly, to determine whether and to what extent family farms contribute to the development of agriculture in the European Union and why they are so important in the European Union. Secondly, to assess Polish legal regulations regarding family farms. Thirdly, to evaluate Ukrainian agrarian structures and to indicate the direction of changes in the context of Ukrainian membership in EU in the future. The paper starts presentation of selected issues concerning the agrarian structure in Germany, France and other EU countries. Then, selected Polish legal regulations concerning family farms are present especially the individual farmer, purchasing agricultural land and the principles of financing CAP. The third part focused on short presentation of the agrarian structure in Ukraine. In this country, agri-companies are popular, which lease more than 60 % of agricultural land in Ukraine. In 2019, individual farmers used only 27 % of the by families land. Transformation in agrarian structure, the development of family farms are necessary in the context of future integration with the European Union. There is a lack of appropriate legal provisions to support the development of family farm model in Ukraine, both in terms of insurance, financial support, as well as the lease and purchase of agricultural real estate. Ukrainian agri-companies are entrepreneurs with foreign Shareholders often from outside Europe (USA, Asia).

UDC 338.926:339.9(4-15)

Baszyński Adam,
Ph.D., Associate Professor
Adam Mickiewicz University
Poznań, Poland
adam.baszynski@amu.edu.pl

TRANSFORMATION OF THE UKRAINIAN ECONOMY – TOWARDS EU INTEGRATION

Poland's unprecedented experience of economic transformation in the 1990s makes it possible – despite obvious differences from Ukraine – to identify some analogies and guidelines. The transformation of the political system in Poland consisted of revolutionary changes in the functioning of the state. They consisted in the implementation of three fundamental points:

- 1) macroeconomic stabilisation,
- 2) microeconomic liberalisation and
- 3) fundamental institutional reconstruction combined with privatisation [1, p. 179].

Macroeconomic stabilisation is the process of rebalancing a country's economy after a period of change and uncertainty. It involves reducing inflation, the budget deficit, maintaining a stable exchange rate and rebuilding investor confidence in the country's economy. To do this, monetary and fiscal policy methods are usually used, such as changing interest rates, controlling the money supply, changing taxes and government spending.

Microeconomic reorientation consists of transforming microeconomic economic institutions, such as enterprises, trade unions and market institutions, into more efficient and competitive entities capable of fighting effectively in the market. To this end, methods of enterprise restructuring, deregulation and privatisation are usually applied.

Institutional reconstruction refers to changes in state, legal and social institutions to establish a more democratic and more effective system. It also

refers to changes in the law and order system to introduce more transparent and efficient procedures, reduce corruption and ensure the protection of individual rights. Institutional reconstruction aims to establish a sustainable and balanced basis for a new political and economic system.

All three processes are key to successful systemic transformation. Microeconomic reorientation helps transform the country's economy into a more competitive and efficient one, which is crucial for the country's success in global competition. Macroeconomic stabilisation is essential to restore stability in the country and restore investor confidence in the country's economy. Institutional reconstruction helps to establish a stable and sustainable political and social system, which is essential for the country's further development, especially in the context of EU accession.

The process of systemic transformation in Poland began in 1989 and was one of the most important events in the country's history. The transformation involved political as well as economic and social changes. The evaluation of this process is difficult and controversial, as its results are diverse and depend on many factors [5].

One of the main achievements of the political transformation in Poland was the establishment of a democratic political system, in which power derives from the will of the people. Poland became a free and sovereign state and its citizens gained the right to freely choose their government and freedom of speech, assembly and the press. The achievement of this goal was very important for Poland, as it strengthened its position in the world and brought many foreign and economic policy benefits.

In the economic context, Poland's systemic transformation led to the introduction of a market economy and the privatisation of many state-owned enterprises. The introduction of market economic mechanisms and the liberalisation of the economy have resulted in an increase in foreign investment, increased productivity and competitiveness of Polish enterprises and increased the wealth of society.

However, the transformation also had negative effects. The privatisation of many state-owned enterprises was often carried out in an irrational manner and encouraged the oligarchisation of the economy. As a result, many private companies were taken over by a narrow group of

people, which contributed to large social inequalities. In addition, the process of systemic transformation was combined with the restructuring of enterprises and an increase in unemployment, which caused many social difficulties.

The evaluation of Poland's systemic transformation process depends on many factors, including the perspective from which it is assessed. Despite some drawbacks, the process has brought many benefits to Poland, such as freedom and sovereignty, the development of a market economy and increased wealth of society. It is worth noting that the transformation has been a difficult and demanding process, which has nevertheless brought many benefits to Poland and its citizens. The most important of these is the anchoring of the country in the defence structures of NATO (1999) and the economic structures of the EU (2004). The benefits in terms of security, both militarily and economically, are an undeniable achievement of Poland's transformation from a planned economy to a market economy [3, 5].

The success of the economic reforms in Poland initiated more than three decades ago is evidenced by the macroeconomic data that Poland achieves against the EU countries. According to Eurostat [4], in the last decade, the rate of economic growth in Poland was ahead of the corresponding measure in both the euro area countries and the EU as a whole (cf. Figure 1), which allowed convergence towards Western European countries.

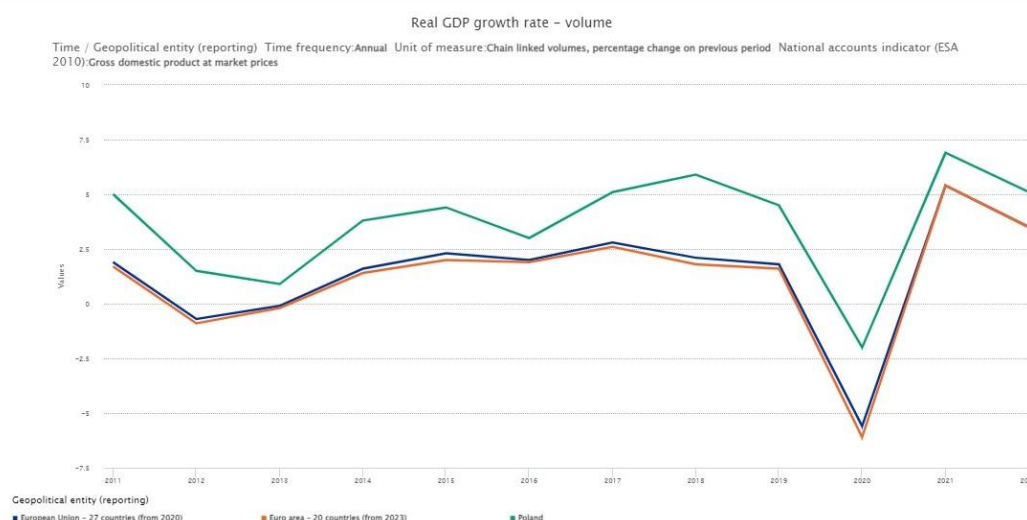

Figure 1. GDP growth rate.

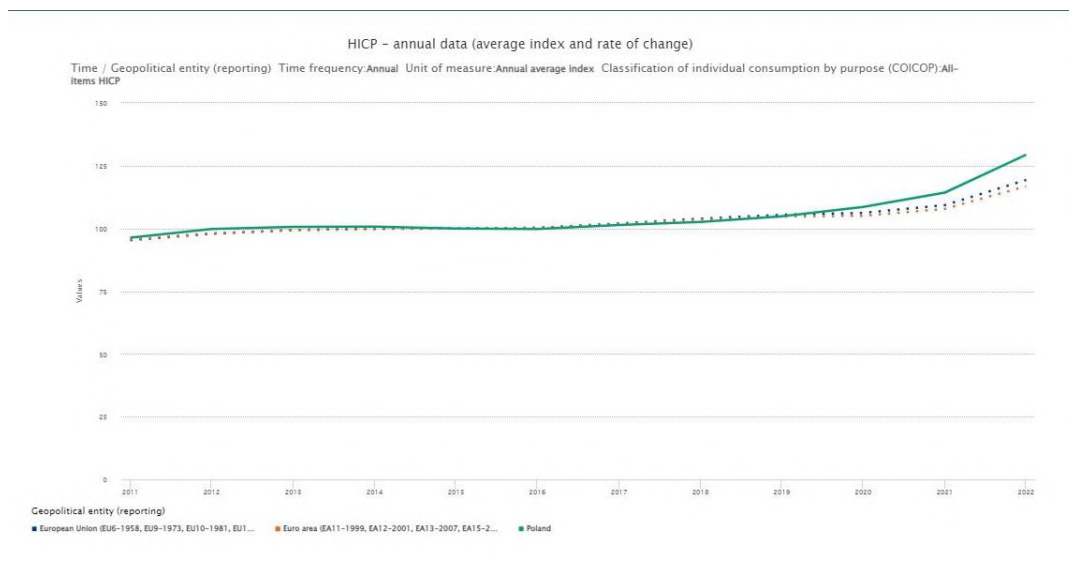

Figure 2. Inflation rate (HICP).

This was accompanied by a lower unemployment rate than in the EU (cf. Figure 3). The level of inflation was close to the EU average (cf. Figure 2), with the exception of post-pandemic inflation caused by the overheating of the economy in Poland, which coincided with an overly expansive mix of state fiscal and monetary policies.

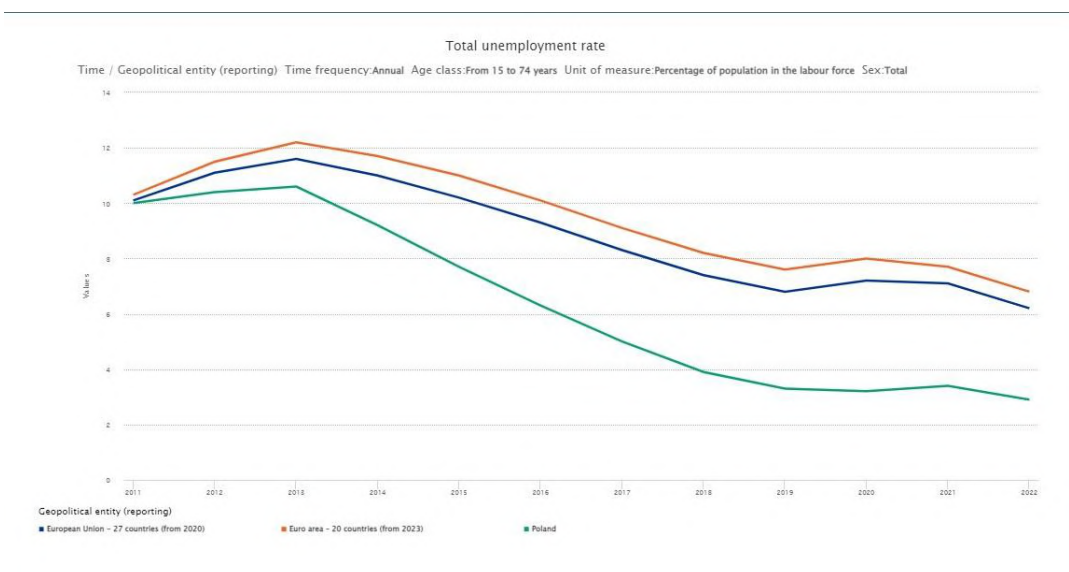

Figure 3. Unemployment rate.

The break-up of the Soviet Union in 1991 was one of the most important events in the history of the 20th century and had a huge impact on the political, social and economic situation of many countries. One of the countries that emerged after the collapse of the USSR was the independent and sovereign Ukraine. The main difference between Poland and Ukraine

was the depth of the transformational economic collapse, which Ukraine has not yet recovered from [2].

The emergence of an independent Ukraine had its roots in a number of processes and events that took place in the 1980s and 1990s. During this period, ethnic, national and religious tensions began to rise in Ukraine and other parts of the USSR, leading to an internal crisis within the Soviet system. The growing tensions also accelerated political reform processes, such as Gorbachev's perestroika and glasnost reforms [6, p. 172 ff].

During the 1990s, Ukraine experienced a period of turbulent change that included economic reforms, political changes and the development of civil society. In 1991, in a national referendum, 90% of the Ukrainian population voted in favour of the country's independence, which became a reality on 24 August of the same year.

After independence, Ukraine faced many difficulties, including economic reforms, political changes and challenges arising from conflicts on its eastern border with Russia. One of the most important challenges for Ukraine was to establish a strong and stable market economy, which was difficult due to the Soviet legacy, as well as a result of ongoing economic problems such as inflation, budget deficit and foreign debt.

The Ukrainian economy has been in a difficult situation for several years, which is often referred to as the 'Ukrainian economic collapse'. This is caused by a number of factors, including corruption, political instability, opaque regulations and poor economic performance.

Over the past decades, Ukraine has witnessed numerous political crises, including the Orange Revolution in 2004 and the Maidan in 2014, which have destabilised the political situation and caused concern among foreign investors. In addition, corruption is widespread in many areas of the economy, and the lack of transparent legislation and social inequalities lead to an inefficient tax and administrative system.

Another problem is poor economic performance, which is due to a number of factors, including outdated infrastructure, lack of innovation, poor quality of education and vocational training and insufficient protection of intellectual property. All these factors have a negative impact on

competitiveness and foreign investment, which contributes to further economic decline.

One of the major problems facing the Ukrainian economy is the conflict with Russia, from 2014 in eastern Ukraine and from 2022 throughout the country. As a result of the hostilities, many businesses have been destroyed and the number of internal refugees in the country and external refugees - mainly to Poland - has increased significantly. The conflict has also negatively affected foreign trade, including exports of agricultural and industrial products.

Ukraine's economic collapse has had serious consequences for society, including rising unemployment, low incomes, deteriorating living conditions and lack of access to basic services such as healthcare and education. The Ukrainian authorities have taken numerous steps to improve the economic situation, including through administrative and economic reforms, the fight against corruption and the development of infrastructure and private sector investment. However, these measures have proved to be ineffective and stabilising the economic situation in Ukraine remains a further challenge. The primary concern is the end of the armed conflict with Russia.

Modern Ukraine is a democratic state with strong economic potential and strategic importance in the region. Nevertheless, it still faces many challenges, such as political crisis, conflict with Russia and growing ethnic tensions. However, Ukraine's independence is one of the most important events in the country's and Europe's history, and the continuation of the political and economic reform process can bring further positive changes for Eastern Europe.

Attempting to identify guidelines for the future economic transformation of Ukraine, three key factors can be identified, following the example of the transformation in Poland. These are:

- 1) the transformation of the war economy into a civilian economy,
- 2) macroeconomic stabilisation after the shock of transition, and
- 3) uncompromising institution-building of a strong democratic state.

The transformation of a war economy into a civilian economy is a process of change that aims to adapt a country's economy to post-conflict

conditions or to reduce the military's impact on the country's economy. In the case of war-to-civilian economy transformation, the aim is to transform enterprises and sectors related to military production and supply, such as the arms industry, into civilian sectors.

The transformation of a war economy into a civilian economy can contribute to the development of innovative economic sectors, such as the space or digital industries, which accelerate a country's development and introduce new technologies. Properly carried out, the transformation can also stabilise the political situation and improve international relations, as countries that make the transition may incline towards more peaceful actions and international cooperation.

The next step is to stabilise the macroeconomy as a consequence of the inevitable destabilisation phenomenon caused by the negative economic shock caused by the transition from the military to the civilian economy. In particular, it is necessary to neutralise the negative impact of structural unemployment as well as inflation and further weakening of the hryvnia exchange rate.

Finally, the last element is the continuation of institutional reforms. The 1996 constitution established the foundations of a democratic parliamentary system. An important step towards institutional reconstruction was the introduction of the administrative-territorial reform in 2015, which aimed to increase administrative efficiency and decentralise power. However, institutional reconstruction in Ukraine is still a difficult and ambiguous process. The transformation to lead to EU accession requires further uncompromising reforms to build a democratic rule of law with a tripartite government, a strong state and independent courts, an independent and free media, and harmonisation of the tax system, the financial sector, including the banking services market, and state economic policy. Efforts on the part of the Ukrainian authorities and civil society should create a stable, free and democratic state.

References:

1. Balcerowicz L., (1997), *Socialism, capitalism, transformation. Sketches from the turn of the epochs*, Warsaw: Wydawnictwo Naukowe PWN.
2. Baszyński, A., Jarmołowicz, W., Piątek, D., Szarzec, K., (2015), *The course and results of economic transition in the former Soviet Union*, in: Mączyńska, E. (ed.), *Models of the socio-economic system. Controversies and dilemmas*, Warsaw: PTE, pp. 141-157. ISBN 978-83-88700-99-6
3. Baszyński, A., Piątek, D., Pilc, M., Szarzec, K.(ed.), 2014, *Institutions in Transition Countries*, Poznań: GDRG. ISBN 978-83-939612-1-4.
4. Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>, (accessed 10.05.2023).
5. Jarmołowicz W., Szarzec K. (ed.), (2007), *The liberal foundations of Poland's economic transformation*, Warsaw: PWE. ISBN 978-83-208-1956-4.
6. Potulski J., (2007), *Russia's party system. Tradition and modernity*, Gdańsk: Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

УДК: 338.43:005.932]:339.564"364"

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проєктами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

ЗЕРНОВА КРИЗА: ЄВРОПА VS УКРАЇНИ

Можна вважати, що заборона на імпорт українського зерна весною 2023 року у самий розпал війни, який ввели кілька європейських країн, у тому числі, Польща (15 травня), стала шоком, як для влади, так і для виробників зерна. В ситуацію втрутилася Європейська комісія, і практично питання із більшістю країн вже узгоджене, заборону поступово скасовують, однак осад, залишився.

Уряд України заявляє, що така торгівля з ЄС відповідає національним економічним інтересам України, проте аграрії Європи, в прямому сенсі «кістьми лягають» на шляхи, якими прямує українське зерно, начебто в треті країни .

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну Києву довелося змінити багато шляхів доставки своїх експортних товарів до споживачів. Навесні минулого року широко висвітлювалася проблема українського зерна, що застряг у чорноморських портах, і подальшої «зернової угоди» – домовленості із Кремлем про можливість транзиту хоча б частини продукції. За підсумками Україна змогла експортувати через чорноморський транспортний вузол близько 30 млн. т. зерна. Але цього обсягу все одно недостатньо: до російського вторгнення через Чорне море перевозилося до 45 млн. тонн агропродукції, що становило приблизно 80-90 % усього українського сільськогосподарського експорту.

Для того, щоб хоч якось підтримати український аграрний експорт, на додачу до «зернової угоди» Києва та Москви ЄС наважився на досить радикальний крок: скасував усі ввізні мита на сільськогосподарську продукцію, що постачається Україною. Усередині Європи були побудовані спеціальні логістичні ланцюжки, які дозволили українському зерну потрапити на кінцеві ринки збуту, – цей захід отримав назву «лінії солідарності» (solidarity lanes).

Рис. 1. «Лінії солідарності» ЄС, що допомагають збувати українське зерно.

Джерело: [1].

Продаж товарів аграрного сектора до війни давав майже п'яту частину національного доходу України, і, незважаючи на зусилля міжнародного співтовариства, показники минулого експорту пережили обвал. Кількість вивезеної з країни пшениці скоротилася майже на третину: якщо 2021 року Україна поставила близько 18 млн. тонн, 2022-го — лише 13,5 млн. тонн. Експорт ячменю впав більш ніж удвічі — з 5,7 до 2,5 млн. тонн, а кукурудзи — на 12%, з 27 до 23,5 млн. тонн. У сумі український експорт зерна у 2022 році скоротився на 22% порівняно з 2021-м.

За даними ООН, у 2022 році п'ять східноєвропейських країн – Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія та Словаччина – імпортували з

України 4 млн. тонн кукурудзи та 1,3 млн. тонн пшениці. Для порівняння, 2021-го ці цифри становили 23 тисячі та 3 тисячі тонн відповідно. Імпорт насіння соняшника зріс у 38 разів, ріпаку – у 9 разів, соняшникової олії – у 6 разів. Загальна вартість імпорту цих п'яти товарів у 2022 році досягла 4,3 млрд доларів порівняно з 260 млн. доларів у 2021-му. Причина такого небувалого зростання полягає саме в організації «ліній солідарності», оскільки в цій статистиці враховується й українське зерно, яке призначене для транспортування до третіх країн [1].

Проте, допомога Україні з експортом зерна створила для внутрішнього ринку країн Східної Європи чимало проблем, що призвели до кризи.

Спочатку передбачалося, що значна частина українського зерна, яке потрапляє до сусідніх країн ЄС, там не затримається і пройде через європейські порти до країн Африки та Близького Сходу, які сильно залежать від зернового імпорту з України. Але сталося інакше. Через нестачу контролю українське зерно, значно дешевше, ніж польське чи інше європейське, «затрималося» на центральноєвропейських складах та елеваторах і почало надходити на місцевий ринок. До того ж шахраї-перекупники шляхом підробки документації видавали українське технічне зерно, призначене на корм худобі, за місцеве та придатне для виготовлення хліба. У Польщі, за даними місцевої влади, такими махінаціями займалася приблизно половина імпортерів технічного зерна.

Ціна зерна на ринках країн регіону почала падати. Місцеві селяни обурилися. Особливо сильним це обурення виявилось в Польщі, де зібралось близько 4 млн. тонн українського зерна [2].

Слідом за Польщею про заборону ввезення зерна та інших видів сільгосппродукції з України оголосили Угорщина, Словаччина та Болгарія, аналогічними заходами пригрозила Румунія.

В Угорщині стверджують, що українське сільське господарство має низьку собівартість, бо працює за виробничою практикою, яка більше не дозволена в ЄС [3].

Словаччина заявила, що хоче захистити словацькі господарства та здоров'я споживачів. Ця країна, яка також заборонила перероблення та введення до кормового і харчового ланцюга українського зерна, пояснила це наявністю у ньому пестициду, який заборонений у ЄС [4].

18 квітня Україна та Польща домовилися про поновлення транзиту української аграрної продукції. Зараз цей транзит територією Польщі та Румунії зараз відбувається в режимі особливого контролю. Вантажівки з українським зерном супроводжують митники.

Єврокомісія продовжує переговори із Польщею, Болгарією, Румунією, Словаччиною та Угорщиною щодо імпорту сільгосппродукції з України. У Брюсселі заявили, що ухвалені в цих країнах обмеження суперечать європейському законодавству та Угоді про асоціацію з Україною. У Києві вважають, що діями Центральноєвропейських країн може скористатися Росія, посиливши свою позицію щодо продовження так званої зернової угоди. РФ, яка також є великим експортером аграрної продукції, намагається позбавити Україну її традиційних ринків в Африці, Близькому Сході та Китаї [5].

Слід зазначити, що з таким підходом дуже складно відстоювати національні інтереси, необхідно робити, навіть проводячи перемовини з найближчими союзниками, які, виявляється, теж мають інтереси, які не завжди збігаються з нашими.

Вже 2 травня Європейська комісія вжила виняткових та тимчасових заходів щодо імпорту окремих сільськогосподарських товарів з України після тиску з боку п'яти держав-членів Європейського Союзу, які звинувачували український імпорт у обвалі місцевих цін.

Таким чином, Єврокомісія замінила односторонні рішення п'яти країн своїм власним регулюванням і тепер заборона імпорту стосується чотирьох сільськогосподарських продуктів: пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшника з України.

Одночасно планується фінансова підтримка для фермерів цих країн-членів, рішення про яку мають вжити окремо, та заходи для

полегшення транзиту українського зерна через "шляхи солідарності" до інших країн-членів ЄС та третіх країн [6].

Експерти та політики побоюються різкого загострення проблеми голоду у світі через війну в Україні та її наслідки. Україна та Росія до війни були одними з головних виробників та експортерів зернових у світі [7]. Багато країн, особливо у Північній Африці, залежить від них щодо дешевої пшениці [8-9].

Неможливість вивезення зерна з України, скорочення посівних площ, утруднення збору врожаю в Україні, санкції Заходу щодо імпорту російської продукції та зростання цін на енергоносії можуть призвести до катастрофічних наслідків. Багаті країни очікує на сплеск інфляції та подорожчання продовольства, а бідним державам загрожують голод і, швидше за все, соціальні заворушення.

Список використаних джерел:

1. Голубков Г. Попранная солидарность. *Новая газета. Европа*. 14.05.2023. URL: <https://novayagazeta.eu/articles/2023/05/14/poprannaia-solidarnost> (дата звернення 14.05.2023 р.).

2. Шимов Я. Зернова криза. Чому країни ЄС забороняють сільгоспінпорт із України. *Радіо Свобода. Крим. Реалії*. URL: <https://ru.krymr.com/a/ukraina-zernovoy-krizis-yevropa-selhozimport/32372286.html> (дата звернення 14.05.2023 р.)

3. Підтримка ЄС для фермерів сусідів України гальмується через Угорщину й Словаччину – ЗМІ. *Європейська правда*. 12.05.2023. URL: <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/05/12/7161548/> (дата звернення 14.05.2023 р.).

4. Крамар О. Зернова криза: чому українській продукції закривають двері в ЄС та що з цим робитиме Брюссель. *Нromadske*. 18.04.2023. URL: <https://hromadske.ua/posts/zernova-kryza-chomu-ukrayinskij-produkciyi-zakrivayut-dveri-v-yes-ta-sho-z-cim-robitime-bryussel> (дата звернення 14.05.2023 р.).

5. Авдієнко В., Василь Р. Кінець зернової кризи? Що відбувається з експортом до ЄС. Європейські партнери попереджали про серйозність проблеми. *Апостроф*. 25.04.2023. URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/economy/foreign-trade/2023-04-25/konets-zernovogo-kryzisa-chto-proishodit-s-eksportom-v-es/51684> (дата звернення 14.05.2023 р.).

6. 12 країн ЄС поскаржилися Брюсселю на відсутність консультацій щодо угоди про українське зерно. *Європейська правда*. 12.05.2023. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/12/7161550/> (дата звернення 14.05.2023 р.).

7. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Український зерновий експорт під час війни та його значення для вирішення продовольчої проблеми світу: фактор Росії. *Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика*. URL: Центр фінансово-економічних наукових досліджень. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. С. 133-136. URL: <http://www.economics.in.ua/2022/11/1.html>

8. Шаталін В. Продовольча криза в світі. *DW*. 05.05.2023. URL: <https://www.dw.com/ru/prodovolstvennyj-krizis-v-mire/a-62014406> (дата звернення 14.05.2023 р.).

9. Науменко Н.С., Яручик Б.В. Перешкоди на шляху українського зернового експорту: економічні наслідки першого року війни. *REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу*: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк, 15 березня 2023 р.). / За заг. ред. Павліхи Н.В. Луцьк, Вежа-Друк, 2022. с. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних Мб PDF-формат; мережеве видання; інституційний репозитарій. С. 306-308.

УДК 339.5:630*742

Невар Оксана,
аспірантка Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

ПЕРЕГЛЯД МОРАТОРІЮ НА ЕКСПОРТ ДЕРЕВИНИ: ПОЗИЦІЯ ЄС ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Торгівля необробленою деревиною вже тривалий час становить предмет суперечок між Україною і Європейським Союзом. Україна ввела мораторій на експорт необробленої деревини в квітні 2015 року, прийнявши Закон №325-VIII [1]. Це рішення було ухвалено з метою боротьби з незаконною вирубкою карпатських лісів і збереження природних ресурсів країни.

Однак, більше ніж через п'ять років після ухвалення мораторію, його було визнано несумісним із Угодою про асоціацію та таким, що суперечить положенням ГАТТ 1994. Аргументи, представлені Україною, виявилися недостатніми для доведення природоохоронної мети обмежень.

Дискусії щодо скасування мораторію на експорт необробленої деревини набули суттєвого значення у зв'язку зі змінами на політичному та економічному рівні. У зв'язку з цим, 18 листопада 2021 року Верховна Рада прийняла за основу законопроект №4197-д «Про ринок деревини», проте виключила з нього норму щодо скасування мораторію на експорт деревини. На сьогоднішній день, суперечка між Євросоюзом та Україною щодо експорту необробленої деревини залишається невирішеною.

Запровадження мораторію на експорт необробленої деревини було важливим кроком в політиці України щодо збереження лісових ресурсів та забезпечення сталих лісових екосистем. Незаконна вирубка лісів, яка стала системною проблемою країни, призводила до

непередбачуваних наслідків для природного середовища та екологічного балансу. Мораторій був прийнятий з урахуванням таких факторів та відображав бажання уряду зупинити незаконну практику вирубки та забезпечити сталість лісових екосистем.

Україна займає 34-е місце в Європі за співвідношенням площі лісу до загальної площі, при цьому лісистість країни не відповідає рекомендованим нормам, становлячи 15,9 % замість оптимальних 20 % [2]. Лісові ресурси України є значно обмеженими, що підтверджується даними Міністерства екології та природних ресурсів на 2021 рік. Незважаючи на повну заборону експорту кругляка, нелегальний вивіз необробленої деревини з України під приводом дров продовжується.

Однак, мораторій не виявився ефективним засобом боротьби з проблемою незаконного вирубування лісів та контрабанди деревини. Для ефективного протидії незаконному вирубуванню та контрабанді необробленої деревини необхідна перш за все реформа Державної екологічної інспекції, оскільки цей контролюючий орган функціонує недостатньо ефективно.

У контексті поточних реформ, що проводяться в Україні, з'єднання профільних господарств Держлісагентства в єдину компанію «Ліси України» сприятиме збільшенню контролю та ефективного використання лісових ресурсів, відповідно до європейської практики.

Закон про мораторій на експорт необробленої деревини був прийнятий також з метою підтримки вітчизняної промисловості. Це призвело до зростання деревообробки, зокрема лісопильної галузі, яка збільшилась на понад 50 % протягом 2014-2020 років. Деревообробка стала однією з небагатьох галузей промисловості, які зростали в порівнянні з 2013 роком [3].

Незважаючи на воєнний конфлікт, лісова галузь досягла рекордних фінансових показників у 2022 році, внесла майже 10 мільярдів гривень до бюджету та отримала понад мільярд гривень прибутку [4]. Однак, утримати позитивну динаміку у 2023 році стане надзвичайно складно.

Зараз спостерігається негативна тенденція, яка набирає загрозливих масштабів. Наприклад, на прикладі сосни можна бачити падіння цін на біржових торгах: з жовтня до січня ціна на соснову деревину знизилась на 20% [5].

Починаючи з другого кварталу 2022 року, попит на необроблену деревину, зокрема на хвойні породи, які становлять більшу частину заготівельної сировини, почав зменшуватись. Внаслідок початку війни експорт деревини з України через морські порти ускладнився, що спричинило додаткові проблеми для українських переробників.

Великі споживачі пиломатеріалів, такі як Китай та Сполучені Штати, зменшили обсяги виробництва будматеріалів. В США це стало наслідком зростання ставок по іпотечі, що спричинило гальмування темпів будівництва. Експорт до країн ЄС та азійських ринків також став менш прибутковим через проблеми з логістикою через європейські порти.

Внаслідок воєнного вторгнення Росії попит на пиломатеріали та вироби з них на внутрішньому ринку знизився майже на 50%. Це сталося через зменшення кількості населення, окупацію частини території країни, зниження платоспроможності населення та зростання цін на вироби через збільшення їх виробничої собівартості.

Внаслідок цих негативних факторів близько 40-50 % українських переробників припинили свою діяльність [4; 5]. Зменшення кількості учасників ринку ще більше знизило попит на деревину. Додатково, відключення електроенергії також сприяє дестабілізації роботи переробних підприємств та підвищує собівартість продукції.

При обговоренні можливості зняття мораторію на експорт необробленої деревини в Україні виникають різні думки та погляди. Деякі експерти та підприємці вважають, що це може бути корисним кроком для розвитку галузі та покращення конкурентоспроможності українських підприємств. Існують аргументи, що обмеження експорту обробленої деревини може стримувати розвиток переробної галузі, а зняття мораторію сприятиме залученню інвестицій та розширенню ринків збуту.

Однак, відміна мораторію може мати негативні наслідки для підприємств у лісопереробній сфері, які планували свою діяльність із урахуванням обмежень щодо експорту необробленої деревини. Вони розраховували на внутрішній ринок і належну державну підтримку, які стали основою їх стратегічного планування та інвестиційних рішень. Скасування мораторію може порушити цей баланс й викликати невпевненість у секторі лісопереробки, що може вплинути на його стійкість та конкурентоспроможність.

Існує також загроза можливих негативних наслідків для України у випадку невиконання рішення Арбітражної групи. Європейський Союз має право вимагати відшкодування збитків або ж прийняти заходи, які обмежать зобов'язання, які випливають з угоди про зону вільної торгівлі. Наприклад, ввести додаткові мита на українські товари. Крім того, скасування мораторію є важливою умовою для подальшої співпраці з Міжнародним Валютним Фондом (МВФ).

Щоб знайти оптимальний шлях вирішення цієї проблеми, можна звернутися до прикладу країн Євросоюзу, де існує успішна модель балансу між сучасною деревообробною галуззю та експортом [6; 7]. Там першочергово враховується попит на продукцію на внутрішньому ринку, забезпечуючи стабільність і внутрішній розвиток галузі.

Отже, для подальшого розвитку лісозаготівельної галузі та деревообробних підприємств в Україні необхідно знайти компроміс і прийняти важливі рішення, які забезпечать ефективне функціонування цих секторів. Збалансоване регулювання експорту деревини, враховуючи потреби внутрішнього ринку та дотримуючись міжнародних зобов'язань, може стати ключовим фактором у стимулюванні економічного зростання та залученні інвестицій у сферу лісового господарства України.

Для досягнення привабливого інвестиційного клімату та розвитку деревообробної сфери в Україні, важливими є наступні кроки:

1. В першу чергу, необхідно розробити і впровадити однакові для всіх, незалежно від форм власності суб'єктів, довгострокові «правила

гри» на внутрішньому ринку деревини. Цей закон повинен встановити чіткі правила, що забезпечать прозорість та стабільність, і стати фундаментом для подальшого розвитку галузі.

2. Незважаючи на проведену реформу організаційної структури лісового господарства, а саме створення єдиного лісогосподарського підприємства «Ліси України» та об'єднання лісомисливських управлінь на регіональному рівні, українська влада до сьогоднішнього дня не здійснила необхідну «кадрову» реформу в сфері лісництва і не прийняла фундаментальний закон «Про ринок деревини». Цей закон є важливим і необхідним, оскільки він мав би закріпити не волю окремих чиновників, а однакові для всіх стабільні та довгострокові законодавчі правила для ефективного функціонування внутрішнього ринку деревини.

3. Необхідно провести антикорупційну реформу серед лісників та запровадити прозорий та компетентний кадровий підхід. Це допоможе забезпечити ефективне управління лісовими ресурсами та запобігти зловживанням [8].

4. Максимальне впровадження цифрових технологій у процесах заготівлі та транспортування деревини може забезпечити прозорість та контроль. Наприклад, фотофіксація завантаженої деревини з подальшим прикріпленням зображень до товарно-транспортних накладних та оприлюднення таких даних у відкритому інформаційному просторі. Це сприятиме уникненню недобросовісної практики та сприяє забезпеченню прозорості у лісовому секторі.

Отже, для забезпечення стійкого розвитку лісової галузі в Україні необхідно провести кадрову реформу, прийняти фундаментальний закон «Про ринок деревини» та встановити стабільні законодавчі правила функціонування внутрішнього ринку деревини. Крім того, важливим кроком буде розв'язання конфлікту з ЄС щодо відміни мораторію на експорт необробленої деревини шляхом знаходження компромісу та врегулювання питання відповідно до рішення Арбітражної групи ЄС. Це сприятиме співпраці з ЄС та дозволить українській лісовій галузі розкрити свій потенціал і впевнено рухатися в майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Закону України «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, пов'язаної з реалізацією та експортом лісоматеріалів» щодо тимчасової заборони експорту лісоматеріалів у необробленому вигляді: Закон України № 325-VIII від 09.04.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/325-19#Text>
2. Громов О. Мораторій на експорт деревини: чи буде кінець історії. *Урядовий кур'єр*. 1 лютого 2022. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/moratorij-na-eksport-derevini-chi-bude-kinec-istor/>
3. Ангел Є. Хто виграв на конфлікті з ЄС: які наслідки мав мораторій на експорт деревини. *Європейська правда*. 2021. URL: <https://www.euointegration.com.ua/experts/2021/04/6/7121790/>
4. Болоховець Ю. Ідеальний шторм для лісової галузі: чи витримаємо? *Економічна правда*. 20 січня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/20/696162/>
5. Шевчук К. Як війна вплинула на українських виробників. Приклад деревообробної галузі. *Економічна правда*. 12 січня 2023. <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/12/695865/>
6. Tsymbaliuk Iryna. Assessment of business risks under conditions of war. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: збірник тез допов. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Луцьк, 15 березня 2023 р.)*. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. С. 70-73.
7. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.
8. Місюра О. В Україні хочуть скасувати мораторій на експорт лісу. Чому це небезпечно? *Бізнес*. 2023. <https://biz.nv.ua/ukr/experts/novi-shemi-chim-zagrozhuye-ukrajini-skasuvannya-moratoriyu-na-eksport-lisu-ostanni-novini-50304674.html>
8. Інноваційні форми єврорегіонального співробітництва: концептуальні засади та механізми активізації [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Ольга Антонівна Корнелюк, Юлія Віталіївна Петришина. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 214 с.
9. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.
10. Цимбалюк І. О. Економіка війни та перспективи для України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.)*. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.

УДК 339.976.4

Бриль Роман,
здобувач 1 курсу спеціальності 242 «Туризм»,
ОПП Міжнародний туристичний бізнес,
Національний університет біоресурсів і природокористування,
м.Київ, України
Steamroma@ukr.net

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Надання Україні 23 червня 2022 року статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу юридично закріпило на загальноєвропейському рівні українські прагнення щодо незворотності цивілізаційного вибору. Дієвим аргументом у багаторічних переговорах щодо надання цього статусу стала саме суспільна підтримка цього інтеграційного курсу як єдино бажаного для громадян України. Однак шлях безпосереднього вступу до ЄС залежить від того, наскільки євроінтеграційні прагнення поширені серед усіх соціальних груп в українському суспільстві та чи поділяють українці європейські принципи організації суспільної системи та європейські цінності, зокрема, демократичний устрій.

На тлі загрози існування української нації внаслідок масштабної агресії північного сусіда «старі» пострадянські інститути та відповідні ідентичності почали стрімко втрачати свою соціальну легітимність. Вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року максимізувало підтримку євроінтеграції і зумовило те, що переважна більшість українців у цьому питанні вже критично не диференціюються за регіональними та мовними ознаками. До того ж проєвропейські орієнтації стали запорукою стійкості та здатності до боротьби з російськими окупантами.

Випадок України показує, що успішний демократичний транзит країн Східної Європи потребує геополітичної цілі, яка включає

підтримку демократичного устрою. Той факт, що прихильники євроінтеграції здебільшого підтримують демократичні цінності, є важливим для поствоєнного суспільства. Чіткий зв'язок між європейськими прагненнями українців і демократичними цінностями свідчить про щирість європейського вибору. Адже після закінчення російсько-української війни саме євроінтеграційні прагнення українців будуть надійно блокувати будь-які спокуси сповзання до авторитаризму.

Таблиця 1.

Регіональні розподіли відповідей населення України на запитання «Яким інтеграційним напрямом має йти Україна?», %

Варіанти відповідей	Лютий 2022					Травень 2022	
	Захід	Центр	Південь	Схід	Донбас	Захід	Центр
Вступ до Європейського Союзу	79,4	55,7	44,2	38,8	25,6	90,8	86,8
Не приєднуватися до жодного союзу	10,3	25,5	32,5	25,4	45,0	3,7	6,5
Важко відповісти	10,3	11,0	12,3	17,9	3,9	5,4	6,7
ЗАГАЛОМ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Євроінтеграційні процеси є ключовим детермінантом розвитку України. Європейська інтеграція забезпечує Україні доступ до ринків, технологій та ресурсів ЄС, сприяє поглибленню співпраці з Європейським Союзом, залученню інвестицій, реформуванню системи правосуддя та боротьбі з корупцією. Процес євроінтеграції також має культурне та освітнє значення, дозволяючи підвищувати престиж України у світі через реалізацію європейських стандартів у різних сферах життя.

Список використаних джерел:

1. Бекешкіна І. Испит для демократії. В: В. Ворона, М.Шульга (ред.) Українське суспільство 1992–2009. *Динаміка соціальних змін* (сс. 348–357). Київ: Інститут соціології НАН України, 2009.
2. Головаха Є., Паніна Н. Пострадянська деінституціоналізація і становлення нових соціальних інститутів в українському суспільстві. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*, 20014, 5–22.
3. Грушецький А. Геополітичні орієнтації жителів України: результати телефонного опитування, проведеного 6–20 липня 2022 року. *Сайт КМІС*. 2022. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1125&page=1>
4. Соціологічна група «Рейтинг». Тринадцяте загальнонаціональне опитування: зовнішньополітичні орієнтації (18–19 червня 2022). URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/trinadcatyy_obschenacionalnyy_opros_vneshnepoliticheskie_orientacii_18-19_iyunya_2022.html
5. Reznik O., Reznik V. Ukraine's European Choice as a Social Condition of Democratic Transition. *Ideology and Politics Journal*, 2017. 2 (8), 117–145.
6. Reznik O. From the Orange Revolution to the Revolution of Dignity: Dynamics of the Protest Actions in Ukraine. *East European Politics and Societies*, 2016. 30 (4), 750–765.

СЕКЦІЯ 2. ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

УДК 330.33.012:669(477)

Horoshkova Lidiia,

D. Sc. in Economics, professor,
professor of the Department of Environmental Studies,
National university of “Kyiv-Mohyla academy”,
Kyiv, Ukraine

Antoniuk Dmytro,

D. Sc. in Economics, professor,
Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine,
Vice President of Zaporizhzhya Chamber of Commerce and Industry,
Professor of the Department of Entrepreneurship, Management and
Logistics,
Zaporizhzhya National University,
Zaporizhzhya, Ukraine

Vasyl'yeva Olena,

D. Sc. in Economics, professor,
Dean of the Faculty of International Tourism and Economics,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic»,
Zaporizhzhia, Ukraine

LOST PROFITS CALCULATIONS OF BUSINESS ENTITIES: FEATURES OF DEFINITION AND ASSESSMENT

Russian armed aggression against Ukraine caused significant material losses to the Ukrainian economy: infrastructure disruption, destruction and damage of property of all forms of business ownership. Losses are especially noticeable for small and medium-sized businesses, having high

level of risk and income instability due to their high external dependencies. Small and medium-sized businesses, by their very nature, are focused on the available resources, which, in the first place, can be lost or damaged. Small business development, which performs a number of specific socio-economic functions, is the engine of many world economies. It is extremely important for the reconstruction of the economy of Ukraine in the post-war period. To restore Ukraine, there is a need to assess the losses of business entities, consisting of the cost of property damage and lost profits caused by military operations.

The lost profits calculation is based on two main parameters - the period during which a business entity, whose right was violated, was deprived of the opportunity to make a gain and the reasonable amount of profit in monetary terms [1].

The nominal loss of profits for each year of forced outage equals to the business owner's most likely profit during the year of normal operations.

When studying the methodology of lost profits calculation, we assume that the period of damage factor's impact has already passed for organization. During the time organization was deprived of rights, to make certain economic gain (lost profits). However, from an economic point of view, if a company's capital is frozen for certain reasons, as a result of which it was not able to use its production facilities, and therefore did not receive profit, the calculation is made using the interest income on a certain amount of capital for a specific period of making economic gain (lost profits). However, from an economic point of view, when ascertaining the fact of frozen company's capital for any reason, as a result of which it did not operate properly, i.e. did not generate income, the calculation is made bearing in mind the interest income regarding certain amount of capital during specific period.

One could make lost profits calculations using a number of financial indicators, which are determined on the basis of accounting and tax reporting. In case of the complexity of such calculations or the need to clarify the obtained results, it is advisable to substantiate the lost profits taking into account operational specifics in various sectors of national

economy and spheres of economic activity based on the analysis of the basic impact factors in monetary terms.

In this case, the customer must determine by him/herself the impact factors from the proposed list of factors, which caused losses or lost of profits.

The general impact factors on the lost profits and the algorithm for their calculation are as follows [2]:

1. Assessment of actual material losses caused by disruption (destruction) or damage to buildings, structures, technologies, etc.

2. Assessment of actual material losses caused by existing material facilities damage due to force majeure in times of war (absence of electricity, water and heat supply, etc.).

3. Lower level of business efficiency (short-term and long-term period): reduction in production volume (services provision) as a result of hostilities is determined on the basis of current business reporting; reduction in production volume (services provision) in forecast (future) period; decrease in products (services) demand (as a result of unemployment - expected unemployment rate, decline in the level of income - expected level, etc. based on official data); expected rise of cost of production, and therefore a fall in profit (change of suppliers, higher transportation costs, storage and other logistics, raw materials prices, including imported ones, etc.); expected inflation rate; additional staff costs amid forced outage (current business data on employees downtime costs - costs already incurred, and expected taking into account the duration of planned downtime); losses caused by inability for capacity expansion; possible staff outflow and additional costs for its restoration; changing terms of settlements with suppliers and buyers, additional costs to ensure transactions; financial resources` cost growth (required reserve ratio initiated interest rate growth due to fall in supply, etc.); lack of intellectual property profits taking into account their book value.

4. If there is an investment, it is necessary to adjust the terms of return on investment and calculate corresponding lost profits.

5. In case of loans, the mechanism of repayment terms and the costs need must be adjusted (including business entity`s smaller financial capacity to meet interest payment and repayment terms fixed in the contract).

6. Lost profits caused by economic deterioration and decline in the main business activity (any direct material losses, but business plummeted or stopped as a result of military actions).

7. Moral damage as a percentage of material harm.

The methodology of lost profits assessment for a business entity as a result of military actions (aggression) has been developed. The methodology includes calculation of business entity`s main operational indicators (groups of indicators) based on the analysis of its financial, accounting and tax reporting. It also takes into account the peculiarities and types of business activity when calculating the lost profits [1-3].

When calculating the lost profits, it is advisable to take into account the specifics of doing business in various sectors of national economy. Qualified personnel loss and additional training costs play an important role in manufacturing; service sector could make no gain without damage or property loss; agricultural sector is the most vulnerable sector in terms of lost profits caused by the war, as well as the most complicated field to calculate the lost profits due to the large number of impact factors to be taken into consideration.

Reference:

1. Горошкова Л. А., Антонюк Д. А., Васильєва О. О. Методологічні засади оцінки упущеної вигоди. Економічний вісник Університету Григорія Сковороди в Переяславі. 2022. № 52. С. 181-191. URL: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-52-181-191>

2. Horoshkova L., Antoniuk D., Vasylyeva O., Markova S., Filipishyna L. Risk management and lost profits calculations of business entities. 16th International Conference Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment. European Association of Geoscientists & Engineers. URL: <https://eage.in.ua/wp-content/uploads/2022/11/Mon-22-058.pdf>

3. Горошкова Л. А., Антонюк Д. А., Васильєва О. О. Завдані збитки та втрачена вигода суб'єктів господарювання в умовах війни в Україні. *Реалізація прав людини у діяльності правоохоронних органів в умовах окупації українських територій*: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф. (30 вересня 2022 р., м. Кривий Ріг). Кривий Ріг: ДонДУВС, 2022. 321 с. С.220-221.

УДК 338.43:048.74

Khomiuk Nataliia,
Doctor of Economics,
Associate Professor of the Department of Economics,
Entrepreneurship and Marketing
Lesya Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine
khomiuk.nataliia@vnu.edu.ua

DIRECTIONS OF DIVERSIFICATION OF AGRICULTURAL ACTIVITIES IN RURAL AREAS IN TIMES OF CHANGE AND CHALLENGES

In today's changing and challenging environment, agricultural activities require adaptation and the search for new ways of development. Diversification is aimed at expanding economic opportunities and ensuring the sustainability of agriculture. It aims to diversify industries, crops, products, and services, which helps agricultural enterprises to be more flexible and enables them to adapt to market conditions, climate change, and consumer demand.

When using a diversification strategy, agricultural enterprises are not only engaged in the cultivation of traditional crops but also in the production of high-value-added products, such as organic food, prepared foods, dairy products, etc. The introduction of new crops or livestock species, the production of non-traditional products, and the use of new technologies can help to improve farm efficiency, increase profitability and attract customers. In addition, diversification can stimulate innovation, entrepreneurship, the creation of new jobs in rural areas, and the expansion of markets [1, 2, 3].

Commodity producers who plan to diversify their agricultural production by expanding the existing range of products should first assess the market demand for their products [4, 5]. This will help to identify which agricultural products currently meet the needs and requirements of potential

consumers. However, when forming the range, structure of cultivation, and production, an agricultural enterprise should take into account not only the demand for these types of products but also ensure the most efficient use of available labor, raw materials, land, technical, technological, financial and other resources while minimizing the anthropogenic impact on the environment. In addition, it is necessary to study the competitive environment of the agricultural market in order to gain advantages over potential competitors.

According to U. Rosola, the formation of the commodity policy of agricultural producers on a marketing basis will allow producers to identify market needs, and their size, and respond flexibly to changes in market demand. Due to the seasonality of products, it is advisable for enterprises to diversify their activities and expand their product range or assortment. It is the diversification policy that makes it possible to compensate for losses in one market by making a profit in another [6].

In addition, diversification of agricultural activities helps to reduce the risk of loss of income due to dependence on one type of product. Growing different crops or raising different types of livestock helps to balance the risks associated with weather conditions, market fluctuations, and emergencies. In this way, in the event of negative changes in one area of activity, other areas can ensure income stability. Spreading risks and raising income from different sources reduces the vulnerability of the farm to negative changes, such as weather disasters or economic crises. This ensures the stability of the agricultural sector and the ability of the farm to recover from difficult situations [7].

Scientific works highlight the diversification of agricultural production as one of the directions of diversification of rural development, which contributes to the achievement of sustainable development goals [8, 9].

Diversification of agricultural activities contributes to the social and economic development of rural areas. The expansion of the agricultural range and the development of agritourism in rural areas create new opportunities for entrepreneurship and the development of the rural service sector. This will help increase incomes and improve the quality of life of the

rural population, create new jobs, and preserve human potential in rural communities [10].

By introducing environmentally sustainable production methods, preserving natural resources, developing local consumption, and the socio-economic sector of rural development, diversification fully supports the balance between the needs of modern agricultural production and preserving the natural environment for future generations [11].

In general, diversification of agricultural activities in rural areas has the following benefits: expansion of markets, risk reduction, environmental sustainability, development of the agricultural sector, improvement of the quality of life of the rural population, integration in line with market needs, enhancement of innovation and socio-cultural diversity, and promotion of resilience.

Given all these benefits, diversification of agricultural activities is an important strategy to support sustainable rural development, food security, economic growth, and natural resource conservation. This requires support from the government, the promotion of innovation and local market development, and the active adoption of modern agricultural management practices and technologies.

References:

1. Khomiuk N., Pavlikha N. Organizational and economic mechanism of diversification of sustainable development of rural areas in the conditions of decentralization. *National Interest academic journal*. Vol. 2 No 6 November- January 2022 P. 1-11. <https://sc01.tci-thaijo.org/index.php/NIT/article/view/240169>

2. Khomiuk N., Pavlikha N., Voichuk M.. Ecological tools for diversification of sustainable development of rural areas. Book of Abstracts 4th International Scientific and Technical Internet Conference “*Innovative development of resource-saving technologies and sustainable use of natural resources*”. Petroșani, Romania: UNIVERSITAS Publishing, 2021. 238 p. P. 228-230.

3. Хомюк Н. Л., Павліха Н. В. Напрями диверсифікації сільськогосподарського виробництва в Україні на засадах сталого розвитку. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького. Серія: Економічні науки*. 2020. Вип. 22. № 95. С. 45–51. <https://doi.org/10.32718/nvlvet-e9508>

4. Хомюк Н. Л. Диверсифікація розвитку сільських територій в умовах децентралізації: монографія Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 320 с.

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

6. Росола У. В. Сучасний стан та розвиток сільського господарства закарпатської області на маркетингових засадах. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка»*. 2018. Вип. 2 (10). С. 115–119.

7. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 208 с.

8. Павліха Н. В., Хомюк Н. Л. Застосування проєктної культури для забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Європейська проєктна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції (м. Запоріжжя, 29–30 травня 2020 р.)*. С.134-136.

9. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика*. Колективна практика / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.

10. Хомюк Н. Л., Скрипчук П. М. Механізм та концептуальні напрями соціо-еколого-економічного розвитку сільських об'єднаних територіальних громад. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Економіка»*. 2018. № 10 (38). С.38–44.

11. Pavlikha N., Khomiuk N. Economic security of development of rural territories in Ukraine. *International Journal of New Economics and Social Sciences*. 2018. № 1(7). p.119-130.

УДК: 332.142/355/359

Булкот Оксана,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародної економіки,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

м. Київ, Україна

oksanabulkot@knu.ua

ОСОБЛИВОСТІ РЕЛОКАЦІЇ БІЗНЕСУ УКРАЇНСЬКИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

З початком повномасштабного вторгнення росії економіка України зазнала колосальних збитків – і мова не тільки про тимчасову окупацію територій, активні бойові дії та зруйновану інфраструктуру, значних втрат зазнали саме суб'єкти господарювання на усіх рівнях: неможливість продовжувати діяльність на території розташування підприємства, обмежений доступ до сировинних ресурсів, «зникнення» деяких ринків збуту (а отже, і скорочення обсягів продаж), проблеми з логістичною мережею та транспортним сполученням, енергетична криза, втрата персоналу через міграцію. Крім того, значно погіршилось й бізнес середовище – погіршились макроекономічні показники (зростання темпів інфляції, падіння ВВП більше, ніж на третину), знизилась купівельна спроможність населення, посилились процеси міграції, значно знизилась інвестиційна привабливість.

Очевидно, що в таких умовах суб'єктам господарювання на території України вкрай складно працювати. Проте, не зважаючи на несприятливі умови бізнес середовища та очевидні виклики і загрози, українські підприємства все частіше застосовують стратегії релокації бізнесу.

Релокація – це фізичне переміщення працюючого бізнесу (у т.ч. офісних приміщень, працівників, виробничих потужностей) з однієї території на іншу [1]. В практиці господарювання виокремлюють повну релокацію, часткову релокацію, внутрішню та міжнародну релокацію.

Серед мотивів релокації бізнесу в Україні, насамперед, варто назвати бажання підприємців далі продовжити свою діяльність, підтримати економіку України (зокрема, через сплачені податки, створені робочі місця, ВВП), та можливість фінансової допомоги військовим [2-4].

Особливістю релокації бізнесу в українських реаліях є:

по-перше, вид стратегії релокації – її радше розглядають як тимчасове переміщення бізнесу (якщо мова йде про міжнародну релокацію) з наміром повернутись на територію попереднього розташування – такі стратегії використовують, зокрема, і в якості підтримуючих/диверсифікаційних, або внутрішню часткову релокацію на безпечні прикордонні території через неможливість продовжувати діяльність на території постійного базування підприємства;

по-друге, нові моделі її реалізації: на основі приватно-державного партнерства шляхом офіційної підтримки з боку держави та міжнародних організацій через фінансову та інформаційну підтримку суб'єкта господарювання та інституційне забезпечення процесу релокації. Хочемо звернути увагу, що фінансова підтримка суб'єктам господарювання надається у формі різноманітних грантових можливостей, що відкриває державі додаткові опції посилювати розвиток тих галузей і регіонів, які того потребують найбільше [5].

Крім того, факторами, які впливають на рішення про релокацію в українських реаліях є близькість до державного кордону, зручні логістичні ланцюги, потенційні ринки збуту, наявність приміщень для оренду відповідно виду діяльності, місцеві програми підтримки релокованих підприємств [6].

Проте, існує низка стримуючих для відновлення та розвитку бізнесу факторів: невизначеність щодо термінів та сценарії розвитку війни, обмеженість ресурсів й доступу до них, проблеми з логістикою, кваліфікованими кадрами та падіння платоспроможного попиту на внутрішньому ринку [7].

Очевидними перевагами від релокації в Україні є можливість зберегти працюючий бізнес, забезпечити податкові надходження в бюджети територіальних громад, концентрація підприємств у менш розвинутих регіонах та зниження відтоку робочої сили у

прикордонних територіях. Але поряд із виокремленими перевагами існує велика ймовірність нерівномірного економічного і соціального розвитку українських територій.

Список використаних джерел:

1. Encyclopedia of Small Business. Relocation. URL: <https://www.referenceforbusiness.com/small/Qu-Sm/Relocation.html> (дата звернення: 20.04.2023).
2. Мульська О. П., Васильців Т. Г., Бараняк І. Є. Релокація бізнесу в області карпатського регіону України в умовах війни: інструменти підтримки та нівелювання загроз соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Вип. 2 (154)*, 2022. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2022-2-5>
3. Чуприна А. Релокація бізнесу: Державна підтримка та досвід компаній. URL: <https://eba.com.ua/relokatsiya-biznesu-derzhavna-pidtrymka-ta-dosvid-kompanij/> (дата звернення: 03.04.2023).
4. Індекс настроїв малого бізнесу. *EBA*, 2022 р. URL: <https://eba.com.ua/indeks-nastroyiv-malogo-biznesu/> (дата звернення: 13.04.2023).
5. Грант на власну справу. *Дія*, 2023. URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu> (дата звернення: 23.04.2023).
6. Гайдучок А. Релокація бізнесу під час війни: що врахувати. *Mitrah*, 2022. URL: <https://mitrah.com.ua/uk/blog/relokacziya-biznesu-pid-chas-vijni-shho-vrahuvati/> (дата звернення: 23.04.2023).
7. Терещук А. Релокація бізнесу в Україні та в ЄС. *LIGA ZAKON*, 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/213880_relokatsya-bznesu-v-ukran-ta-v-s (дата звернення: 17.04.2023).

УДК 331.5.024.54:330.34

Войчук Максим,

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна
maksym.voichuk@gmail.com

Козлюк Владислав,

аспірант,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна
vladislav.mndy@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Розвиток інноваційного підприємництва є одним з ключових трендів останніх десятиліть серед капіталістичних країн. Так, серед лідерів визначають Ізраїль, США, Естонію та ряд інших. Власне питання розвитку інноваційного підприємництва є фактичних відображенням ЦСР 9. Промисловість, інновації та інфраструктура, а проте повинно розглядатись у більш ширшому контексті.

За своєю суттю та особливостями й інструментами стимулювання розвитку інноваційного підприємництва, процес пов'язаний з практичною реалізацією ЦСР 4. Якісна освіта та ЦСР. 8. Гідна праця та економічне зростання. Так, ключовим питанням для активізації різних форм інноваційного підприємництва є розвиток екосистеми – мережі взаємодії стейкхолдерів різного рівня та організаційно-правової форми, що має на меті створення якісних й кількісних умов створення, розвитку та функціонування різних форм інноваційного підприємництва, а також суміжних послуг.

Так, функціонування екосистеми інноваційного підприємництва означає формування інклюзивного соціально-економічного середовища для сталого розвитку, відновлення та максимізації результатів людського капіталу [1].

В даному контексті, формування регіональних та локальних екосистем розвитку інноваційного підприємства є як інструментом забезпечення інклюзивного розвитку регіонів та територіальних громад, так і складовою механізму управління сталим розвитком просторових систем [2; 3].

В умовах військової агресії росії проти України, питання розвитку інноваційного підприємства має не менш важливе значення, зокрема, виходячи з того, що сучасні військові протистояння фактично базуються на високотехнологічних озброєннях, тобто мають яскраво виражену технологічну складову.

Так, Український Фонд Стартапів (Фонд), що є державним фондом, започаткованим за ініціативою Кабінету Міністрів України, місією якого є сприяння створенню та розвитку технологічних стартапів на ранніх стадіях, з метою підвищення їх глобальної конкурентоспроможності в Україні, від моменту свого створення реалізує державну політику сприяння розвитку інноваційного підприємства в Україні. У 2022 році Фонд започаткував «Програму грантової підтримки проєктів подвійного призначення», що покликана сприяти створенню та розвитку інноваційної продукції подвійного призначення: технологій, процесів чи інших складових, що відрізняють таку продукцію від існуючих на ринку або відповідають існуючому попиту одночасно як від приватних осіб, так і держави [4].

Важливою особливістю цієї програми та інших подібних заходів, є той факт, що проєкти у сфері інноваційного підприємства, які подаються на конкурс, повинні бути актуальними й затребуваними у період військового стану, а також після його завершення.

Реалізації подібних програм відбувається у тісній співпраці з іншими стейкхолдерами, серед яких заклади вищої освіти, організації громадянського суспільства, бізнес-структури, міжнародні організації

та інших. Саме використання такого підходу формує основу для досягнення синергетичного ефекту.

Таким чином, забезпечення інклюзивного розвитку інноваційного підприємництва у військовий час, де-факто, не відрізняється за змістовним підходом від аналогічних дій у мирний час, а проте має зміщений фокус та пріоритетність. Так, провадження подібної діяльності без огляду на військові дії та обмеження, матиме довгостроковий ефект.

Список використаних джерел:

1. Voichuk Maksym. Social capital in the war and post-war periods. REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 241-243.

2. Цимбалюк І. О. *Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с. 14,8 д.а. ISBN 978-966-940-278-3

3. Павліха Н. В. *Концептуальні засади управління сталим розвитком просторових систем*: Препринт. Луцьк: Надстир'я, 2005. 60 с.

4. Програма грантової підтримки проектів подвійного призначення. URL: <https://usf.com.ua/programa-grantovoi-pidtrimki-proiektiv-podvijnogo-priznachennya/>.

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Волинець Тетяна,
студентка 3-го курсу спеціальності
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
xtana.vol@gmail.com

ВІДНОВЛЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Повномасштабне вторгнення країни-агресора спричинило величезні проблеми та безповоротні зміни. Але ми сильна нація, тому необхідно підіймати економіку держави вже зараз, а не тільки після нашої перемоги. Зараз вкрай важливо як ніколи бути об'єднаними та відданими своїй державі. Необхідно розуміти, що підприємництво є важливою складовою економіки. Саме завдяки бізнесу держава отримує податки задля забезпечення функціонування усіх необхідних процесів, зокрема забезпечення ЗСУ. Однак, за умов війни платоспроможність споживачів різко знизилась, відтак необхідно знаходити альтернативи для досягнення поставлених цілей.

Слід наголосити, що наразі дуже важливою є державна лояльність та підтримка підприємництва. Малий та середній бізнеси стали вкрай вразливі, багато з них на етапі закриття. Саме для допомоги цій сфері відкрився сервіс «Дія. Бізнес» [1]. Метою його запровадження стало надання допомоги у вирішенні багатьох нагальних проблем, які виникли за тих чи інакших обставин. Маркетплейс фінансових можливостей для бізнесу – це те місце, де підприємці можуть обрати для себе необхідну фінансову програму, прочитати детальні умови отримання фінансування та звернутися безпосередньо до банківських й інших установ [1].

Але чи не головним є відношення президента та усієї виконавчої влади. Їх погляди відображаються у прийнятих законопроектах під час воєнного стану. Позитивно вплинуло затвердження Урядом 14 жовтня

2022 р. постанови, згідно з якою підприємства, які через війну втратили свої виробничі потужності, зможуть отримати кредит [3] на відновлення виробничих потужностей під 9 % терміном до 5 років на суму до 60 млн грн (без урахування раніше виданих кредитів за програмами держпідтримки). Виконання зобов'язань за такими кредитами частково (до 80 %) забезпечуватиме державна гарантія.

Важливим аспектом у підтримці та відбудові підприємництва є релокація. Саме це рішення дало новий погляд для бізнесів і зберегло робочі місця. За програмою релокації з небезпечних регіонів переміщено 772 підприємства, завдяки чому вдалося зберегти понад 35 тисяч робочих місць. Окрім того, роботу на релокованих підприємствах знайшли ще понад 7 тисяч осіб. Ці підприємства продовжують повноцінно працювати, підтримуючи стабільність нашої економіки, та сплачувати податки. За 2022 рік ними перераховано до бюджету понад 1,14 млрд грн ЄСВ [5].

Процес релокації бізнесу в країні триває надалі. Для 261 підприємства наразі здійснюється пошук підходящої локації або способу транспортування. У той час 634 підприємства, що подали раніше заявки на переміщення, відмовилось від релокації у зв'язку з деокупацією територій, на яких вони розташовані [5; 7]. Отже, завдяки саме цій державній програмі вдалось продовжити життя для підприємств, надати їм час для розвитку, відчувати нові можливості. На цьому не слід зупинятись, адже не усі підприємства перенесені на більш безпечні території.

Підприємства виграють від зниження податкових ставок і спрощеного податкового адміністрування. Дехто закликає до різкого зниження податків, стверджуючи, що це зменшить стимули працювати «в тіні» та знизить корупцію. Проте, наразі це не видається можливим, оскільки призведе до значних втрат бюджету [6; 8].

Більш продуктивним підходом є зменшення податкового навантаження (наприклад, спростивши адміністрування податків). Щоб розібратися в чинній системі оподаткування, потрібні інтенсивні юридичні консультації, чого особливо малі та середні підприємства не можуть собі дозволити [6; 9].

Також потрібно приділити багато уваги для залучення інвесторів, не тільки закордонних, а й українських. Зараз як ніколи потрібна підтримка моральна та фінансова. Вже зараз необхідно

вдосконалювати та створювати нові цікаві підприємства для розвитку держави в цілому. Доцільним є створення конкурсів та державних грантів для інноваційних і цікавих проектів. Саме це допоможе інвесторам знайти для себе спосіб реалізувати свої можливості та допомогти державі, а підприємцям втілити свої задуми та бізнес-плани в реальність. А в сукупності всі будуть працювати на відбудову України вже зараз, не втрачаючи часу, що досить важливо.

Список використаних джерел:

1. Національний проект Сервіс «Дія. Бізнес» URL: <https://business.diia.gov.ua/>
2. Проект Закону про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25973> (дата звернення: 06.09.2022).
3. Не лише вистояти в умовах війни, а й розвиватися. Ухвалено оновлені ТОП-10 пріоритетів бізнесу. *Українська Рада Бізнесу*. URL: <https://urb.org.ua/ne-lishe-vistoyati-v-umovah-vijni-a-j-rozvivatisya-uhvaleno-onovleni-top-10-prioritetiv-biznesu/> (дата звернення: 30.04.2023).
4. Денис Шмигаль: Нова програма Уряду дозволить відновити роботу частини бізнесів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denys-shmyhal-nova-prohrama-uriadu-dozvolyt-vidnovyty-robotu-chastyny-biznesiv> (дата звернення: 14 жовтня 2022)
5. Завдяки урядовій програмі реолокації збережено понад 35 тисяч робочих місць – Тетяна Бережна. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=a54c8281-02fa-4ced-8b14-3a7ca772a826&title=Zavdiaki>
6. Як після війни Україна має відновлювати економіку та бізнес. *Велике дослідження*. URL: <https://forbes.ua/money/yak-pisslya-viyni-ukraina-mae-vidnovlyuvati-ekonomiku-ta-biznes-velike-doslidzhennya> (дата звернення: 15 грудня 2022)
7. Цимбалюк І. О. Економіка війни та перспективи для України. *Together united: науковці проти війни*: збірник тез I Міжн. благодійної наук.-практ. конф. (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 131-133.
8. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток в умовах війни та нових економічних викликів. *Together united: науковці проти війни*: збірник тез I Міжн. благодійної наук.-практ. конф. (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. С. 65-71.
9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія*. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

УДК 330.3

Заводний Ярослав,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня,
Національний університет водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна
zavodnyi_em20@nuwm.edu.ua

Стахів Ольга,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу,
Національний університет водного господарства
та природокористування,
м. Рівне, Україна
o.a.stakhiv@nuwm.edu.ua

ЖІНОЧЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЯК УБЕЗПЕЧИТИ СВІЙ БІЗНЕС В УМОВАХ ВІЙНИ

Із початком повномасштабного вторгнення росії на територію України вітчизняне підприємництво зазнало значних втрат і руйнувань. Не став винятком і «жіночий» бізнес. Так, за даними дослідження «Портрет українських жінок-підприємниць» [1], 95 % бізнесів, заснованих жінками, зазнали негативного впливу війни. За цих умов змінилися і виклики, що постали перед українськими підприємницями: непрогнозованість та невизначеність ситуації, вимкнення світла, необхідність приймати виважені рішення в складних умовах.

Щоб подолати кризу, підприємниці переформатовують свій бізнес та оптимізують витрати. За результатами означеного вище дослідження, попри війну, 55 % жінок-підприємниць продовжують свою діяльність, хоча поки не впевнені у своїх подальших

перспективах, а 23% опитаних характеризують свій стан, так: «вижили» та «залишились на плаву».

Водночас бажання займатися власною справою сьогодні сильніше за виклики та війну. За даними [2], упродовж шести місяців повномасштабної війни реєстрація нового бізнесу демонструє позитивну динаміку відновлення, яка розпочалася у квітні 2022 року. Кількість новозареєстрованих суб'єктів господарювання зростає щомісяця – із 15 тис. у квітні до понад 23 тис. у серпні. Загалом за серпень 2022 року темп реєстрації нового бізнесу в умовах повномасштабної війни становить 114% від відповідного періоду у серпні 2020 року та 71% від відповідного періоду у 2021 році. За час відновлення (з квітня) темп реєстрації нового бізнесу в умовах повномасштабної війни становив 85 % від відповідного періоду 2020 року та 63 % від відповідного періоду 2021 року. Крім того, починаючи від 24 лютого 2022 року, в Україні було зареєстровано близько 22 тисяч нових компаній, майже третину (28%) із них очолюють жінки, відповідно 48% відкритих за цей час малих бізнесів також належить жінкам (зазвичай це українки віком 30-40 років) [3].

Нашим завданням є дослідити, що як жінкам-підприємцям вдається не лише адаптуватися до нових реалій, а й убезпечити свій бізнес під час війни.

Жінки-підприємці – гнучкі та витривалі. Це викарбувалось і під впливом нещодавньої пандемії коронавірусу, і в умовах російсько-української війни. Вони готові до викликів і знають, як діяти та не опускати руки. Проаналізувавши історії успішних власниць бізнесу та узагальнивши їхні настанови, нами було укладено своєрідні правила, як жінкам-підприємцям продовжувати працювати в умовах війни.

На основі узагальненого аналізу, а також рекомендацій науковців і практиків [4, 5, 6] нами визначено *Правила, як убезпечити свій бізнес в умовах війни*:

1. Просування у бізнесі краще робити з надійною командою.

Більшість людей вже визначилися: залишатися в Україні чи виїхати за кордон. Завдяки цьому стає зрозуміло, з ким працювати: на кого можна розраховувати повноцінно, а з ким краще перейти на дистанційний формат роботи. Можливо, не зайвим буде також підсилити команду фахівцями, які вийшли з інших проєктів або змінили регіон проживання. У жодному випадку не слід забувати як про фізичну безпеку людей, так і збереження майна підприємства. За цих умов доречно скористатися державною програмою релокації, тобто переміщення підприємств із територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, у безпечніші регіони країни.

2. Сприймайте скорочення штату як винятковий крок.

Найбільшими витратами будь-якого бізнесу, зокрема і жіночого, є заробітні плати працівникам. Але не варто поспішати скорочувати персонал та урізати їм зарплатню. Звісно, ці кроки неминучі в разі тривалого продовження війни, але робити це відразу не рекомендують. Наприклад, можна обговорити з працівниками те, чим вони можуть бути корисні у разі, якщо їхні прямі завдання нині неактуальні. Можливо, маркетологи зможуть допомагати з продажами, менеджери з організацією активностей, а ті, хто не виїхав з міста чи країни, – підтримувати офіс. Намагайтесь знайти роботу кожному.

Збереження команди – надважливий крок, адже після перемоги для швидкого відновлення будуть потрібні навчені та перевірені кадри.

3. Шукайте простір для покращення процесів.

Ефективність працівників – прямий шлях до збереження прибутку. Тож не варто боятися використовувати нові технології для віддаленої роботи та організації праці. Налаштуйте комунікацію всієї компанії в одному місці, щоб кожен міг звернутись до колег за допомогою чи порадою. Вкрай важливо подбати про комунікацію та налагодження постійного зв'язку з працівниками. Це можуть бути як групи у месенджерах, спеціальних чатах, так і різноманітні онлайн-платформи для спілкування.

4. Переведіть підприємство на електронний документообіг.

Означений процес у будь-якому випадку неминучий і чим швидше це станеться, тим краще. Серед переваг електронного документообігу варто виокремити такі: всі корпоративні документи будуть доступні будь-де і будь-коли усім, кому надано до них доступ; документи ніколи і нікуди не зникнуть, фізично знищити їх також буде неможливо; суттєва економія часу, що затрачається на пошук документів та їхню доставку, дає змогу сфокусуватися на більш важливих питаннях.

5. Важлива складова бізнесу – юридична безпека.

Незважаючи на те, що за останні роки проблема рейдерства перестала бути актуальною, на жаль, незважаючи на обмеження доступу до більшості реєстрів в умовах воєнного стану, ризик незаконного рейдерського захоплення майна (внесення до державних реєстрів змін стосовно власника, директора, місцезнаходження майна, реєстрації права власності шляхом підроблення документів та інформації) залишається значним. У зв'язку з цим слід провести аудит підприємства та аналіз установчих документів із метою приведення їх до вимог чинного законодавства. Не варто забувати, що правильно складені статутні документи підприємства, як-от оформлення права власності на майно, постійний моніторинг реєстрів права власності та судових рішень за допомогою відкритих баз даних тощо, захистять його від багатьох неприємностей та мінімізують ризики рейдерського захоплення бізнесу.

6. Якщо це можливо, переорієнтуйтеся на інші ринки.

Продажі в Україні впали майже в усіх сферах бізнесу, але все ж таки це можна сприймати як опцію для розвитку бізнесу. Наприклад, можна спробувати зайняти суміжні ніші на українському ринку, нарощувати партнерські зв'язки з іншими компаніями, створюючи разом нові продукти чи послуги. Надважливим у цих умовах є вміння проявляти креативність у рішеннях.

Якщо до війни ви працювали за межами України, то варто спробувати нарощувати присутність там. Вийти з нуля у війну на ринки Європи, звісно, непросто, але багато компаній там хочуть

працювати з українцями хоча б для того, щоб допомогти. Проаналізуйте ці можливості і, не виключено, ви знайдете щось перспективне.

7. Використовуйте зв'язки та убезпечте свій бізнес фінансовими гарантіями від міжнародних партнерів.

Партнери можуть значно допомогти вашому бізнесу «вижити». Об'єднуючи зусилля, можна запускати нові та підтримувати поточні проекти, організовувати різні волонтерські та благодійні активності. Особливо це стосується міжнародних зв'язків, які можуть стати ключовими для поширення інформації, збору коштів тощо. Без міжнародної підтримки економіка України навряд чи вистояла б, адже саме іноземна фінансова допомога впродовж останнього року забезпечила стійкість української бюджетної системи, а бізнес, зокрема і жіночий, отримав змогу працювати.

Війна – це неабиякий виклик для всіх. Однак без працюючої економіки перемога у війні неможлива. Від того, як швидко ми відреагуємо та навчимося далі працювати в таких умовах, залежить майбутнє кожного з нас та України в цілому. 61 % бізнесменів, зокрема і жінок, упевнені, що в будь-які складні часи можна знайти рішення, якщо не для росту, то хоча б для стабільності.

Як ніколи актуальним сьогодні залишається твердження Малкольма Форбса: «Якщо ви вірите, що можете все, ви дійсно все зможете» [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Портрет українських жінок-підприємниць: результати дослідження. 2022. 87 с. URL: <http://tradecenter.org.ua/eng/viewer?pdf=/upload/other/Ukrainian%20Female%20Entrepreneur%20Profile%202022.pdf> (дата звернення: 18.03.2023).
2. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців. 2022. URL: <https://cid.center/ukrainian-business-in-conditions-of-full-scale-war-analysis-of-the-situation-for-six-months/> (дата звернення: 11.11.2022).

3. Мод Ж. Як жінки-підприємці адаптуються до воєнних реалій в Україні. 2023. *Speka: онлайн-медіа*. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yak-vizhivaye-ta-rozvivayetsya-zhinochij-biznes-v-ukrayini-pid-chas-vijni> (дата звернення: 10.05.2023).

4. Андрухів В. 2023-й: чи має бізнес приводи для оптимізму? 2023. URL: <https://thepage.ua/ua/experts/yaki-privodi-dlya-optimizmu-maye-ukrayinskij-biznes-v-2023-roci> (дата звернення: 12.05.2023).

5. Бадах Є. Як зберегти бізнес та допомогти команді в умовах війни? *Українська правда*. 2022. 29 квітня. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/29/686448/> (дата звернення: 12.05.2023).

6. Як захистити бізнес під час війни. *LIGA ZAKON*. 2022. URL: https://biz.ligazakon.net/analitycs/212456_yak-zakhistiti-bznes-pd-chas-vyni (дата звернення: 12.05.2023).

7. Малкольм Форбс: цитати, висловлювання, афоризми. 2022. URL: <https://ru.citaty.net/tsitaty/652091-malkolm-forbs-samuiu-bolshuiu-oshibku-v-zhizni-liudi-delaiut-kogda-on/> (дата звернення: 10.05.2023).

УДК 339.13:330.12(100):334.72.009.12(477)

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проєктами

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

Юник Софія,

магістр першого курсу факультету міжнародних відносин,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

sofia.yunyk@gmail.com

ПОЛІТИКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ НА РИНКАХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Важливим питанням сталого економічного розвитку України є політика конкурентоспроможності українських підприємств на ринках європейських країн. Політика конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку є складним процесом, який потребує стратегічного підходу та постійних зусиль для підтримки конкурентної переваги.

Політика конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку є актуальною проблемою останніх років у зв'язку з економічними та політичними змінами в країні. Українські підприємства стикаються з різними проблемами, зокрема відсутністю сприятливого інвестиційного клімату, високими податковими ставками, слабкою інфраструктурою та поганим доступом до фінансових ресурсів. Однак деякі українські компанії змогли досягти успіху на європейському ринку, що свідчить про те, що

конкурентоспроможність можлива за умови правильного політичного підходу. Ці тези мають на меті проаналізувати політику конкурентоспроможності конкретної української компанії XYZ на європейському ринку та надати розуміння факторів, які сприяють її успіху.

Політика конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку – це багатогранний і складний процес, який потребує цілісного підходу та постійних зусиль для підтримки конкурентної переваги. Практичний приклад компанії XYZ, представлений у цій роботі, демонструє, що компанія може досягти успіху на європейському ринку завдяки стратегічному плануванню, ефективним маркетинговим стратегіям, розробці інноваційних продуктів, а також дотриманню стандартів високої якості та відповідності нормативним вимогам.

Конкурентоспроможність є критично важливим фактором сталого економічного розвитку будь-якої країни. Вона визначається як здатність фірм виробляти та продавати товари та послуги на ринку, а також здатність країни створювати добробут і робочі місця завдяки діяльності своїх фірм [2].

У контексті українських підприємств на європейському ринку конкурентоспроможність означає здатність українських фірм пропонувати високоякісні продукти та послуги, які відповідають запитам європейських споживачів і ефективно конкурують з європейськими фірмами.

На конкурентоспроможність українських підприємств на європейському ринку впливають різні фактори. До них належать наявність фінансових ресурсів, якість людських ресурсів, доступ до технологій та інновацій, розвиток інфраструктури, а також сприятлива політика та регулювання [1; 3].

Тому для українських підприємств критично важливо прийняти стратегічний підхід, який враховує ці фактори, щоб підвищити свою конкурентоспроможність на європейському ринку.

Практичне дослідження використовує методологію, яка включає аналіз документів та інтерв'ю з ключовим персоналом компанії XYZ.

Аналіз документів зосереджується на маркетинговій стратегії компанії, розробці продукту, контролі якості та політиці дотримання нормативних вимог. Інтерв'ю з ключовим персоналом компанії присвячені стратегії компанії, викликам і факторам успіху на європейському ринку [4].

Результати дослідження показують, що компанія XYZ змогла досягти конкурентної переваги на європейському ринку завдяки стратегічному підходу, який включає наступні елементи:

1. Стратегічне планування: XYZ має чітко визначений стратегічний план, який спрямовує її діяльність на європейському ринку. План включає постановку чітких цілей, визначення цільових ринків і клієнтів, розробку маркетингової стратегії та оцінку конкуренції.

2. Ефективні маркетингові стратегії: компанія XYZ розробила ефективні маркетингові стратегії, які допомагають їй охопити цільових клієнтів на європейському ринку. Компанія інвестувала в дослідження ринку, щоб зрозуміти переваги європейських споживачів, і адаптувала свої продукти та послуги відповідно до їхніх вимог. Компанія також створила сильний імідж бренду, який допомагає їй виділятися на переповненому ринку.

3. Розробка інноваційної продукції: XYZ інвестувала в інновації та розробку продукції, щоб пропонувати високоякісні продукти, які відповідають вимогам європейських споживачів. Компанія має спеціальну дослідницьку команду, яка зосереджена на розробці нових продуктів і вдосконаленні існуючих [5].

Прихильність стандартам високої якості та відповідності нормативним вимогам: XYZ запровадив сувору політику контролю якості, щоб забезпечити відповідність продукції європейським стандартам. Компанія також дотримується всіх відповідних норм і стандартів, щоб уникнути будь-яких юридичних або репутаційних проблем [6].

Проте дослідження також виявило кілька викликів, з якими XYZ та інші українські компанії стикаються на європейському ринку. Ці виклики включають відсутність доступу до фінансових ресурсів, високу вартість відповідності європейським нормам, складність конкуренції з відомими європейськими компаніями та негативне

сприйняття української продукції в деяких європейських країнах. Є ряд проблем, з якими стикаються українські компанії на європейському ринку, зокрема обмежений доступ до фінансових ресурсів, високі витрати на відповідність європейським нормам, труднощі в конкуренції з відомими європейськими компаніями [7].

Щоб дати відповідь на ці виклики, українські політики повинні розглянути низку заходів для підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку [8]. Ці заходи можуть включати надання доступу до фінансових ресурсів, оптимізацію процесу відповідності європейським нормам, надання цільової підтримки інноваціям і дослідженням, а також просування української продукції на європейському ринку через ефективні маркетингові кампанії та стратегії брендингу [9].

Крім того, український уряд міг би підтримати розвиток стратегічного партнерства між українськими та європейськими компаніями, що допомогло б українським компаніям отримати доступ до європейських ринків, технологій та досвіду. Розвиток партнерства та співпраці також надасть можливість європейським компаніям вийти на український ринок, що може принести користь обом сторонам [11].

Таким чином, політика конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку – складний процес, який потребує стратегічного підходу та постійних зусиль для підтримки конкурентної переваги. Кейс XYZ демонструє, що компанія може досягти успіху на європейському ринку завдяки стратегічному плануванню, ефективним маркетинговим стратегіям, розробці інноваційних продуктів, дотриманню стандартів високої якості та відповідності нормативним вимогам. Проте українські компанії все ще стикаються з кількома викликами на європейському ринку, і політики повинні вирішити ці виклики, щоб сприяти конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку.

Підсумовуючи, політика конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку є критичним питанням, яке потребує уваги з боку політиків, керівників підприємств та інших зацікавлених сторін. Вирішуючи виклики, з якими стикаються українські компанії на європейському ринку, та сприяючи створенню сприятливого бізнес-середовища, Україна може повністю реалізувати

свій потенціал конкурентоспроможного гравця на європейському ринку, сприяючи економічному зростанню та розвитку країни.

Список використаних джерел:

1. Гринько І., Кожушко О., Лавренова О. Розвиток конкурентних переваг українських підприємств в контексті євроінтеграції. *Економіка і менеджмент*. № 24, 2019. С. 6-15.
2. Портер М. Е. Конкурентна перевага націй. *Harvard Business Review*, №68 (2), 1990. С. 73-93.
3. Савицька О., Манько О. Чинники конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку. *Журнал міжнародних досліджень*. №11 (1). 2018. С. 188-199.
4. Білан Ю., Міщук Г., Почешна І. та Стреймікієне Д. Управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах глобалізації. *Журнал міжнародних досліджень* №12 (1). 2019. С. 33-45.
5. Демиденко В., Коцюбинський А. Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на ринку ЄС. *Baltic Journal of Economic Studies*, №6 (1). 2020. С. 59-66.
6. Федірко О., Скрипник О. Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств на європейському ринку: концептуальний підхід. *Економічні аннали-XXI*. № 181 (9-10), 2020. С. 6-10.
7. Лавренова О., Кожушко О. Перспективи розвитку конкурентних переваг українських підприємств на європейському ринку. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. №2 (7). 2018. С. 61-68.
8. Науменко Н.С., Грабко О.І. Мале та середнє підприємництво в Україні та ЄС: аналіз і порівняльна характеристика. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент»*. Вип. № 51/2021.
9. Marques C. S., Ferreira J. J., & Santos, C. M. Конкурентоспроможність фірм та інституції в Україні. *Journal of East-West Business*. №24 (3). 2018. С. 255-279.
10. Цимбалюк І.О. Міжнародна податкова конкуренція: перспективи та реалії. *Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія: "Економічні науки": зб. наук. праць*. Маріуполь: ДВНЗ „Призов. держ. техн. університет”, 2012. Вип.24. С. 96–104.
11. Романюк О., Чайковська І. Підвищення конкурентоспроможності українських підприємств в умовах євроінтеграційного процесу. *Економіка та бізнес*. №38 (1). 2021. С. 29-37.

УДК 33.338.338.1

Матковський Богдан,
студент 1 курсу магістратури
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна
bogdan.matkovskiy2000@gmail.com

ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ БІЗНЕС-СФЕРИ ПІСЛЯ ВІЙНИ

Повоєнне відновлення країн має багато прикладів після Другої світової війни. Умови сучасного глобального розвитку та економічного стану обмежують наявність прикладів відновлення в Європі.

Є необхідність у здійсненні міжнародного досвіду підтримки та розвитку підприємництва з урахуванням глобальних змін.

Ресурсний потенціал є важливим фактором для адаптивних можливостей регіонального розвитку та підприємницької діяльності.

Швидкість відновлення інфраструктури території визначає процес повернення населення та налагодження нормального життя.

Міжнародна підтримка грає важливу роль при відновленні зруйнованих територій [1].

Для розвитку підприємництва потрібно переосмислити територіальний простір, вивчити досвід інших країн, провести аналіз їх стану та використати проекти з побудови безпечних міст.

Важливим є застосування стратегічного підходу до відновлення з урахуванням європейської орієнтації в питаннях регіонального та економічного розвитку, визначення конкурентних переваг.

Президентом України було сформовано ряд пріоритетів відбудови територій, таких як формування вільного середовища для розвитку малого та середнього бізнесу, проведення реформ у сфері цифрових та безпекових технологій, судової та антикорупційної сфери [2].

Основні перешкоди щодо здійснення та розвитку підприємництва включають:

- Відсутність необхідного рівня платоспроможності серед клієнтів через зниження їх купівельної спроможності, що відбулося серед бізнесу та населення.
- Ускладнення прогнозу розвитку економічної ситуації на внутрішньому та зовнішньому ринку через здійснення бойових дій та непередбачуваності ситуації не тільки з економічного, але й з військового стану.
- Відсутність достатнього капіталу за рахунок пошкодження майна та використання накопичених ресурсів для вирішення більш нагальних потреб.
- Недостатній рівень кредитних коштів для здійснення відповідних операцій серед населення та підприємницьких структур [3].
- Зміна термінів та умов логістичних поставок через руйнування інфраструктурного забезпечення, що призвело до зниження експорту товарів та частини імпорту.
- Складність доставки товарів та послуг на території, де проводяться активні бойові дії, через високий ризик їх знищення.
- Неможливість повноцінного функціонування підприємництва без забезпечення безпеки на всій стадії виробничого процесу [3].

Переведення бізнесу більшості малих підприємців із тимчасово окупованих територій та прикордонних регіонів у спокійніші райони на період активної фази бойових дій призвело до збереження робочих місць.

Основні перешкоди розвитку підприємництва сьогодні: зниження попиту, відсутність необхідних ланцюгів поставок, зростання вартості товарів та послуг, збільшення цін та обладнання, втрата клієнтів та звуження сегменту постачання, вичерпання оборотних коштів та обмеження фінансових ресурсів.

Брак ресурсів впливає на всі сфери виробничої діяльності, тому відновлення розвитку підприємництва на деокупованих територіях

потребуватиме фінансової підтримки з боку держави та закордонних партнерів.

Розвиток нового підприємництва повинен здійснюватися за європейськими стандартами та враховувати екологічність, безпечність та енергоефективність своєї діяльності, заснованої на інноваційній складовій.

Україна потребує створення передумов прозорості та відкритості процесів, для формування довіри серед контрагентів. Створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвесторів. Важливою є прозорість здійснення операцій для зниження рівня корупції та бюрократії, що позитивно впливає на імідж держави на міжнародній арені.

Необхідна залученість всіх верств персоналу до прийняття управлінських рішень, що формує відчуття причетності до результатів діяльності підприємства тим самим виступаючи як мотивація для розвитку, що сприятиме успішному розвитку та відновленню функціонування підприємницьких структур в Україні в повоєнний період та загальному розвитку держави.

Підприємництво в Україні знаходиться в стані трансформації до нових перетворень, які відповідають європейським нормам економічного розвитку.

Конкурентоспроможність підприємства забезпечується постійною модернізацією та адаптацією до нових умов функціонування. Розробка стратегічних заходів та програм відновлення повинна ґрунтуватися на якісному та кількісному аналізі зовнішнього та внутрішнього середовища.

Успішна реалізація проектів з використанням цифрових та інноваційних технологій можлива не тільки за рахунок бюджетних коштів, але й грантових міжнародних програм та залучення інвесторів [5].

Задля виживання українського бізнесу, за умов ведення бойових дій на території України, необхідно розробити стратегії досягнення одного з альтернативних варіантів, таких як перепрофілювання, зниження собівартості, часткова або загальна ліквідація.

Підприємства повинні зосередитися на збереженні та раціоналізації капіталу, а також на скороченні витрат.

Для вивільнення капіталу можна використати раціоналізацію витрат, зменшення витрат на маркетинг і консалтинг, обмін на зміцнення існуючих ринків і впровадження планів розвитку продукту.

Війна сильно виснажила український бізнес, і багатьом його представникам знадобиться час, щоб відновити свою платоспроможність і повернутися до довоєнного рівня розвитку.

Вступ України до ЄС відіграє вагоме значення в післявоєнному відновленні українського бізнесу, оскільки це відкриє шлях до вільного руху товарів, послуг, капіталу, та усунення технічних бар'єрів для української продукції.

Список використаних джерел:

1. Ekonomichne vidnovlennia Ukrainy pislia viiny [Economic recovery of Ukraine after the war]. *Analitishniy portal «Slovo i dilo» - Analytical portal «Slovo i Dilo»*. Retrieved from: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/02/novyna/ekonomika/ekonomichne-vidnovlennya-ukrayiny-pislya-vijny-radi-prezentuvaly-plan>
2. Ekonomika viiny ta povoiennyi ekonomichni rozvytok Ukrainy: problemy, priorityty, zavdannia [War economy and post-war economic development of Ukraine: problems, priorities, tasks]. *Hromadskyi prostir - Public space*. Retrieved from: https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorityty-zavdannya#_ftn7
3. Ivanov S. V. Ekonomichne vidnovleuiya I rozvitok krain pislya zbroinih konfliktiv ta voen nevtracheni mozlivosti dlya Ukraini [Economic recovery and development ocountries after armed conflicts and wars: Ukraine's opportunities that have not lost yet]. *Ekonomika Ukrainy - Economy of Ukraine*, 2019. 1 (686), 75-89.
4. Ofitsiyni sait Ministerstva tsyfrovoi transformatsii Ukrainy [Official website of the Ministry of Digital Transformation of Ukraine]. *thedigital.gov.ua*. Retrieved from: <https://thedigital.gov.ua/>
5. Yak derzhava mozhe pidtrymaty biznes v umovakh viiny [How the state can support business in times of war]. *Ekonomichna pravda - Economic truth*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>

УДК 338:620.9(477)"364"

Пшибельський Володимир,
PhD аспірант Лабораторії проектів та ініціатив
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна

ВИКЛИКИ РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аналіз наукової літератури показав, що багато українських та іноземних вчених займалися проблематикою розвитку паливно-енергетичної сфери. Однак повномасштабна війна в Україні внесла нові виклики і загрози усіх сфер господарювання, що потребує поглибленого вивчення.

Як зазначає Щуров І.: «в умовах сьогодення визначення перспективних напрямів розвитку енергетичної системи країн світу потребує урахування змін в їх енергетичному забезпеченні та доступі до енергетичних ресурсів, а також оцінювання впливу нових викликів та загроз щодо забезпечення енергетичної безпеки» [1, 90]. На думку автора, «паливно-енергетичний комплекс України являє собою динамічну систему зі складними міжгалузевими зв'язками, які поєднують електроенергетику та паливну промисловість. До складу останньої входять вугільна, торфова, сланцева, нафтова та газова промисловість. Розробляючи базові сценарії управління енергетичною безпекою, необхідно розуміти структуру паливно-енергетичного сектору України, можливості та загрози його розвитку» [2, 194].

Паливно-енергетична сфера в Україні піддалася серйозним викликам в умовах повномасштабної війни. Одним із них є руйнування та пошкодження енергетичної інфраструктури внаслідок військових дій. Енергетичні об'єкти, такі як електростанції, підстанції, нафто- та газопроводи, піддаються обстрілам і вибухам. Це призводить до відключення електроенергії, подачі газу та інших видів палива, що має

серйозний вплив на життя населення, розвиток промислового виробництва та національну економіку загалом.

В умовах повномасштабної війни в Україні відбуваються перешкоди у постачанні нафти, газу та інших паливних ресурсів. Військові дії проходять поруч з транспортними магістральними газопроводами або нафтопроводами, що ускладнює їх безперервну роботу та поставки. Це призводить до дефіциту палива для електростанцій, теплогенеруючих підприємств та інших споживачів енергії. Знищення або пошкодження нафтопроводів, газопроводів, електростанцій та інших важливих об'єктів, які є основою енергетичної системи країни, внаслідок військових дій призводить до зменшення доступності паливних ресурсів, а також до підвищення їх вартості через надзвичайну залежність від зовнішніх джерел.

Загроза безпеці енергетичної інфраструктури стало ще одним із значних викликів, що пов'язано із нападами на енергетичні установки або вчиненням терористичних актів, що погіршують функціонування паливно-енергетичної сфери та загрожують здоров'ю працівникам і населення.

Задля забезпечення сталості паливно-енергетичної сфери в умовах війни необхідно вживати заходи безпеки. Це включає: зміцнення захисту енергетичних об'єктів, патрулювання та охорону інфраструктури, запобігання саботажу та кібератакам, розробка і дотримання планів надзвичайних ситуацій та резервні схеми постачання палива, що означає встановлення альтернативних джерел постачання палива, розробку маршрутів доставки, врахування можливості використання альтернативних видів енергії, таких як відновлена енергія або газові генератори.

Важливо також сприяти підвищенню енергоефективності та раціональному використанню паливно-енергетичних ресурсів, що дозволить зменшити залежність від імпортного палива та забезпечити ефективнішу роботу паливно-енергетичних підприємств. Програми з енергозбереження та впровадження енергоефективних технологій можуть допомогти зменшити споживання палива та забезпечити

високий рівень сталості роботи паливно-енергетичної сфери в умовах війни.

Крім того, велике значення мають міжнародна співпраця та партнерство в галузях паливно-енергетичного комплексу. Зокрема, Україна має ряд спільних проектів з Європейським Союзом в паливно-енергетичній галузі, таких як модернізація енергетичної інфраструктури, розвиток відновлюваної енергетики та підвищення енергоефективності.

Отож, паливно-енергетична сфера в Україні в умовах повномасштабної війни зіткнулася з назкою викликів, серед яких:

- залежність від зовнішніх джерел, причиною чого є обмеженість внутрішніх паливно-енергетичних ресурсів або їх недоступність через зони військових дій;
- безпека паливно-енергетичної інфраструктури, яка є об'єктом нападів або терористичних актів, що загрожує безпеці паливно-енергетичних установок та постачанню палива. захист паливно-енергетичної інфраструктури стає критичним у контексті війни;
- пошук та використання альтернативних джерел палива та енергії, енергоефективних технологій та інших інноваційних рішень;
- розвиток геополітичних і гео економічних досліджень та енергетична безпека й стійкість, що потребує розробки стратегії та програмних документів і заходів її реалізації.

Досліджувати сучасні виклики розвитку паливно-енергетичної сфери в умовах повномасштабної війни в Україні, потребують наукового обґрунтування стратегічні рішення та організаційно-економічні розробки, які можуть бути використані для подолання цих викликів та забезпечення сталості й паливно-енергетичної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Щуров І. Методологія системної трансформації енергетичного сектора національної економіки в умовах енергетичного переходу. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 23. С. 90-95. https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/50702/1/EV-2022-23_p90-95.pdf
2. Щуров І. В. Управління енергетичною безпекою економічного середовища: парадигмальні характеристики. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 193-198.
3. Кривов'язюк І. В. Цимбалюк І.О. Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках: Монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2009. 215 с.
4. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Леонідівна Хомюк, Максим Володимирович Войчук, Анастасія Юріївна Савчук, Владислав Вікторович Коломечюк, Сергій Миколайович Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.
5. Цимбалюк І. О. Економічні виклики для України в умовах війни. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.)*. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.
6. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток в умовах війни та нових економічних викликів. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.)*. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 65-71.
7. Tsymbaliuk I., Alghadhywi M.Y.H. Assessment of the Ukrainian Regional Infrastructure Development Taking into Account its Inclusiveness. *Галицький економічний вісник*, 2020. № 6. С. 59–66.
8. Павліха Н., Шуляк А. Публічна дипломатія задля безпеки сталого розвитку № 2 (13) (2022): *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. С. 173-186.

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Романюк Дарина,
студентка 3-го курсу спеціальності
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
romaniukdarina19@gmail.com

ВІДНОВЛЕННЯ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ

У воєнний період перед сферою малого та середнього бізнесу постає чимало викликів, основний з яких – вижити. Чимало підприємств припиняють свою діяльність через руйнування, зменшення ринків збуту, зменшення купівельної спроможності населення та «втрату» постачальників. Також для багатьох суб'єктів підприємництва в Україні, після початку повномасштабного вторгнення Росії, критичним моментом стало зростання курсу й стрімка інфляція.

Водночас варто зауважити, що малий та середній бізнес є одним із основних рушійних факторів економіки, тому саме цей сектор потребує підтримки від держави, приватних інвесторів та міжнародних організацій.

У перші тижні повномасштабної війни в Україні майже увесь бізнес зупинився, в основному не через руйнування, а через негативні прогнози. Для підтримки роботи малого та середнього бізнесу Уряд запустив кілька програм, в т.ч.: податкові пільги (звільнення від сплати ЄСВ в разі неотримання підприємцями доходу; звільнення від сплати екологічного та земельного податків на період воєнного стану та рік після нього для підприємств, які розташовані у місцях ведення бойових дій); скасування податкових перевірок для бізнесу тощо [1].

Також у червні 2022 року Уряд запустив економічну стратегію для відновлення бізнесу України, ця стратегія включає 8 програм, суть шести з яких полягає у безповоротній грантовій допомозі суб'єктам малого та середнього бізнесу.

Перша ініціатива – це мікрогранти на створення власного бізнесу, в межах якої держава планує здійснити безповоротні виплати для створення тисячі нових мікробізнесів. Також ця програма надає можливість взяти пільговий кредит у межах «5-7-9» [2].

Друга ініціатива стосується переробних підприємств, її суть полягає у наданні державних грантів на розвиток та створення переробних підприємств. Мова про деревообробку, меблеве виробництво, виробництво одягу чи фурнітури, будівельних матеріалів, аграрну переробку тощо. Грант можна буде витратити, зокрема, на придбання обладнання [2].

Ще дві програми з підтримки малого та середнього бізнесу стосуються агросектору. Зокрема вони передбачають наданні грантів на будівництво теплиць і висадку саджанців. Зокрема в межах цих програм планується зайняти близько 10 тисяч гектарів земель і побудувати 3 тисячі теплиць.

Також не варто забувати і про ІТ сферу, адже, на сьогодні, вона є одним із рушіїв, будь-якої економіки. Ця сфера потребує чимало інвестицій, саме тому Уряд ініціював створення на базі економічної стратегії по розвитку України двох програм із просування інформаційних технологій. Ці програми стосуються пошуку нових цікавих етапів й наданню грантів на їх розвиток, а також на надання грантів на навчання спеціалістів з графічного дизайну або інших технічних напрямів.

Ще однією з перешкод, яку потрібно подолати на шляху до відновлення та покращення роботи малого та середнього бізнесу є бюрократія. За цим напрямком ми знаходимось на правильному шляху, адже чимало послуг, зокрема й на отримання частини грантів, що передбаченні економічною стратегією для відновлення бізнесу, можна отримати через Дію.

Важливо не відкладати відновлення бізнесу та економіки в цілому на післявоєнний період, потрібно працювати вже. На сьогодні, Уряд запровадив чимало корисних ініціатив, що забезпечують виживання малого та середнього бізнесу в період війни, чимало з них варто було б залишити й вдосконалювати в післявоєнний період (як от надання грантів аграрній та технологічній сфері).

Потужним інструментом для розвитку малого та середнього підприємництва в умовах воєнного та повоєнного періодів є децентралізація. Проведена реформа, що визнана однією із найбільш успішних, надала можливість місцевим органам влади приймати рішення про інвестування коштів у розвиток підприємництва на місцевому рівні [4; 5]. Це може стати стимулом для інвесторів, які зацікавлені в підтримці малого та середнього підприємництва в регіоні. Для створення сприятливого бізнес середовища місцеві органи влади можуть розробити та впровадити політику підтримки малого та середнього підприємництва, наприклад, шляхом зниження ставок місцевих податків, спрощення процедур реєстрації бізнесу та інші заходи, що створять сприятливі умови для розвитку підприємництва в регіоні.

На сьогодні, під час воєнних дій в Україні, коли підприємці потребують додаткової підтримки для збереження свого бізнесу та збільшення прибутків, необхідно проводити зважену податкову політику. Після завершення війни, для прискорення відбудови сфери малого та середнього підприємництва, варто активно використовувати податковий механізм стимулювання. Зокрема запровадити податкові пільги для нових підприємств, які зареєструвалися протягом воєнного та повоєнного періодів. Це може зменшити фінансове навантаження на підприємців [5; 6]. А податкові кредити для малих та середніх підприємств стимулюватимуть інвестиції та сприятимуть створенню нових робочих місць.

Також варто зазначити, що вагомим кроком на шляху до відбудови економіки України, безперечно, стануть не лише державні гранти, а й міжнародна фінансова допомога. Для забезпечення ефективного повоєнного відновлення та довгострокового зростання української

економіки, частина міжнародної фінансової допомоги має бути спрямована на підтримку малого та середнього бізнесу в Україні [1].

У період повоєнного відновлення важливо не лише відновити сферу малого та середнього бізнесу, але й вивести її на новий рівень, шляхом впровадження принципів сталого розвитку та інклюзивного зростання [7; 8]. Принципи сталого розвитку, такі як захист довкілля, забезпечення соціальної справедливості та економічної стійкості, можуть допомогти забезпечити успішний розвиток малого та середнього бізнесу в повоєнний період. Інклюзивне зростання, яке забезпечує доступність та рівність у відносинах з державою, також є ключовим фактором в економічному розвитку малого та середнього бізнесу, зокрема для підтримки бізнесу, який належить жінкам, молодим підприємцям та іншим маргінальним групам.

Отже, малий та середній бізнес є важливим елементом економіки країни і підтримка його розвитку є необхідною для стабільного економічного розвитку. Під час війни малий та середній бізнес України зазнав значних втрат, однак, завдяки програмам та ініціативам, запровадженим урядом, зроблено кроки до підтримки цього сектору економіки.

Уряд запустив кілька програм, включаючи податкові пільги та безповоротну грантову допомогу суб'єктам малого та середнього бізнесу. Також у червні 2022 року було розроблено економічну стратегію для відновлення бізнесу України, яка включає в себе 8 програм.

Важливо продовжувати підтримувати малий та середній бізнес і вдосконалювати існуючі ініціативи для сталого розвитку економіки. Відновлення бізнесу в період післявоєнного відновлення є ключовим для стабільності економіки країни, тому варто продовжувати працювати в цьому напрямку і використовувати досвід, набутий під час воєнного періоду.

Список використаних джерел:

1. Шляхи підтримки малого та середнього бізнесу: світовий досвід для України. *LB.ua*. URL: https://lb.ua/blog/hanna_yatsenko/522440_shlyahi_pidtrimki_malogo_seredno_go.html (дата звернення: 30.04.2023).
2. В Україні запускають нову економічну стратегію, яка діятиме в умовах війни. *Укрінформ - актуальні новини України та світу*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3504179-v-ukraini-zapuskaut-novu-ekonomichnu-strategiu-aka-diatime-v-umovah-vijni.html> (дата звернення: 30.04.2023).
3. Не лише вистояти в умовах війни, а й розвиватися. Ухвалено оновлені ТОП-10 пріоритетів бізнесу. *Українська Рада Бізнесу*. URL: <https://urb.org.ua/ne-lishe-vistoyati-v-umovah-vijni-a-j-rozvivatisya-uhvaleno-opovleni-top-10-prioritetiv-biznesu/> (дата звернення: 30.04.2023).
4. Хомюк Н. Л. Перспективи розвитку підприємництва на сільських територіях в умовах децентралізації. *Перспективи розвитку економіки України: теорія, методологія, практика: матеріали XXIV Міжнар. наук.-практ. конф. / відп. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. С. 61–63.*
5. Цимбалюк І. О. Саморозвиток регіону на засадах інклюзивності в умовах фінансової децентралізації. *Збірник наукових праць ДонДУУ. 2019. № 4 (24). С. 69-80.*
6. Цимбалюк І. О. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. № 1 (17). С. 106-115.*
7. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>*
8. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.*

УДК 330.3

Шматковська Тетяна,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри обліку і оподаткування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

РЕЛОКЕЙТ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ДОПОМОГИ БІЗНЕСУ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

В умовах війни питання належного функціонування національної економіки набуває особливої актуальності у зв'язку з необхідністю підтримки фінансової та промислово-економічної систем держави [1-7]. Це потрібно для забезпечення Збройних сил України необхідними ресурсами для національно-визвольної боротьби за незалежність нашої країни. «Економічне придушення України – це одне із завдань війни проти нас. І ми маємо відбитися також і від цього. Зберегти нашу економіку, зберегти наших людей», – заявив ще 14 березня президент України Володимир Зеленський. Тому одним із головних завдань України в реаліях сьогодення – інтенсифікувати економічні процеси на територіях, де не ведуться бойові дії. Зокрема, зосередитись на підтримці виробничих процесів, переведенні їх у відносно безпечні регіони Західної України. При цьому вважаємо доцільною думку провідних вчених-економістів щодо того, що окрему увагу необхідно зосередити на експортноорієнтовані виробництва – їхнім завданням має стати збільшення експорту з метою забезпечення зростання валютних надходжень до України.

Досить важливим є недопущення зростання безробіття в умовах, коли зруйновані ланцюги постачання, а значна частина бізнесу не може належно працювати через активні військові дії. Відтак, одним зі шляхів вирішення означеної проблематики є релокація бізнесу з районів, де ведуться інтенсивні бойові дії, в тиллові, більш безпечні

регіони, зокрема на західну Україну. Таке переміщення виробничих структур та бізнес-процесів дозволяє вирішити ряд критичних проблем із функціонуванням виробничої сфери, а також сприяє підтримці зайнятості населення у складних економічних умовах.

Згідно з розробленою за ініціативою уряду програмою з релокації українських виробництв, держава допомагає у реалізації логістичних потреб, розселенні працівників і підборі нових співробітників. При цьому переїзд бізнес-потужностей відбувається для них безплатно. Підприємствам, що планують переміститись до безпечних областей, буде надана допомога з логістики щодо підбору місць для розміщення їх виробничих потужностей, перевезення та розселення фахівців та їхніх родин, а також пошуку нових співробітників. Головною умовою для такого переїзду є наявність логістичної можливості без надмірної загрози для водіїв та залізничників, тому в зоні безпосередніх бойових дій та через гуманітарні коридори релокація проводиться не буде. Важливо, що після прибуття на нове місце уповноважені працівники обласних адміністрацій, Державної служби зайнятості та Державної служби з питань праці мають завдання допомогти релокованому бізнесу в облаштуванні.

Нормативно-правовою основою для реалізації програми релокейту бізнесу в Україні є Розпорядження КМУ від 25.03.2022 № 246-р «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де ведуться бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію» та Постанова Уряду № 305 від 17.03.2022, що регламентує безоплатне перевезення майна вітчизняних підприємств, установ та організацій згідно з переліком, який формується Міністерством економіки й передається до Міністерства інфраструктури. ДП «Прозорро.Продажі» за підтримки Міністерства цифрової трансформації України та експорту Дія.Бізнес інсталивали платформу цифрової трансформації з метою забезпечення допомоги щодо релокейту бізнесу. Важливо, що пріоритетними в отриманні державної підтримки з релокейту є підприємства стратегічно важливого значення, що виготовляють продукцію першої

необхідності для забезпечення потреб військових, тероборони та цивільного населення, хоча дана програма є відкритою для усього без винятку бізнесу, що знаходиться у зоні ризику та активних бойових дій, в тому числі зі штатом 10-20 осіб.

Зауважимо, що реалізація програми з релокейту вже підтвердила свою ефективність. До прикладу, ІТ-компанії швидко адаптувалися до роботи в нових умовах, провівши масову релокацію персоналу. Як зазначають експерти, попри війну продуктивність фахівців ІТ-компаній знизилася лише на 10 %. «За умови відновлення продуктивності команд і виконання наших проєктних зобов'язань перед клієнтами ми маємо всі можливості продовжувати працювати в такому режимі тривалий час і підтримувати наших спеціалістів, членів їх родин, захисників України в цій війні й допомагати відновлювати країну після перемоги!», – додають у ІТ-компанії «GlobalLogic Ukraine». «Зараз час єдності та невтомної праці на всіх фронтах. Фінансово наша компанія стабільна, ми будемо продовжувати нашу роботу, допоки наші люди залишатимуться в безпеці», – переконують у «N-iX».

Сучасна економічна наука фактично не має напрацювань щодо принципів організації «військової економіки» в таких складних умовах, в яких наразі опинилася Україна, тому оперативний пошук способів покращення ситуації в національній економіці є об'єктивною потребою сьогодення. Беззаперечно, навіть в умовах війни бізнес повинен працювати там, де це можливо, платити податки і надавати країні ресурс для продовження оборони. Відтак, забезпечення ефективної організації роботи підприємств, котрі переводять свої виробничі потужності на захід нашої держави, вимагає особливої уваги та підтримки з боку обласних військових адміністрацій.

Зазначимо, що переміщення виробництв не лише дозволяє налагодити бізнес-процеси й сприяє поповненню регіональних бюджетів. Особливо актуальною релокація є також з тієї точки зору, що разом із підприємствами територіально переміщується частина їх працівників, які на новому місці відразу матимуть змогу працевлаштування, а відповідно – отримання джерел фінансування для

забезпечення життєдіяльності власної сім'ї, знижуючи при цьому навантаження на профільні фонди із соціального захисту наших громадян. Разом до перемоги!

Список використаних джерел:

1. Мельник К.П., Шматковська Т.О. Інтегрованість принципів оперативного контролю. *Virtus. Scientific Journal*. March, 2017. № 12. р. 248–250. URL: <http://virtus.conference-ukraine.com.ua/Journal12.pdf>

2. Содома Р., Дубневич Ю., Марків Г., Шматковська Т. Моніторинг соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна політика і вдосконалення економічних відносин в АПК*. 2021. Vol. 4. No 28: 24–30. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/8538/1/Econ-28-2021-4.pdf>

3. Подзізей О., Шматковська Т. Аналізування та оцінювання виконання місцевих бюджетів територіальних громад Волинської області як складова забезпечення їх конкурентоспроможності. *Галицький економічний вісник*. 2022. Том 75. № 2. С. 15-20. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=1059>

4. Шматковська Т.О., Дзямулич М.І. Цифровізація економіки та її трансформаційний вплив на розвиток стратегічного управлінського обліку. *Економічний форум*. 2022. № 2. С. 95 – 100. URL: http://e-forum.lntu.edu.ua/index.php/ekonomichnyy_forum/article/view/311

5. Шматковська Т. О. Сучасні інформаційні та комунікаційні технології в професійній діяльності. *Економічний форум*, 2021, 1(3), С. 110-115. URL: <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2021-3-16>

6. Шматковська Т. О. & Подзізей О. О. Концептуальні засади підвищення конкурентоспроможності об'єднаних територіальних громад. *Економічний форум*. 2020. 1(4), 77-85. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-4-10>

7. Шматковська Т. О. Сучасні інформаційні технології в системі фінансово-економічної безпеки підприємства. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2017. № 4. URL: <https://echasold.eenu.edu.ua/articles/suchasni-informatsiini-tekhnohii-v-systemi-finansovo-ekonomich>

СЕКЦІЯ 3. АДАПТАЦІЯ СИСТЕМ МАРКЕТИНГУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ ДО СУЧАСНИХ ЗМІН І ТРАНСФОРМАЦІЙ

UDK 330.142:316.334.2]:352.07

Kayser Tomasz,
M.A. (Econ.), senior lecturer
Adam Mickiewicz University,
Faculty of Law and Administration,
Department of Economic Sciences,
Poznań, Poland
tomasz.kayser@amu.edu.pl

THE ROLE OF LOCAL GOVERNMENT IN STRENGTHENING SOCIAL CAPITAL

For many years local authorities have focused primarily on attracting investment capital and on the development of human capital. However today the importance of social capital for successful socio-economic development is becoming increasingly appreciated. For the purpose of this analysis the concept of social capital developed by Robert Putnam was used. For the sake of simplicity the social capital was described as the links, shared values and understandings in society that enable individuals and groups to trust each other and so work together. Apart from emotional value (related to intrinsic pleasure brought by social connectedness) the analysis shows that social capital has also an instrumental value and can be regarded as a truly intangible productive capital. Social capital facilitates cooperation, exchange and innovation and thus it can be regarded as the catalyst for economic development. Social capital is especially vital for the development of diversified and knowledge-intensive local economies. It

strongly relates to education and professional skills. The analysis shows, by presenting practical examples from different well-managed cities, that local governments can strengthen social capital in many different ways. The required local governments' actions are in line with the principles of public governance model. They often do not require substantial financial resources but are mainly based on understanding and putting into practice the role of local government as a facilitator, initiator, catalyst and partner.

References:

1. Cities of Tomorrow, Challenges, visions, ways forward. *EC*, 2011
2. Grabowska-Powaga A., Kapitał społeczny a gospodarowanie. *CeDeWu*. Warszawa, 2019.
3. Hamilton K. Helliwell J. Woolcock M. , Social Capital, Trust, and Well-being in the Evaluation of Wealth, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/24624/Social0capital0evaluation0of0wealth.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (access 10.03.2023)
4. OECD Insights – Human Capital, <http://www.oecd.org/insights/37966934.pdf> (access 10.03.2023).
5. Putnam R.D. “Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community”, Simon & Schuster, New York, 2000.
6. Scrivens K., Conal Smith C., Four Interpretations of Social Capital: An Agenda for Measurement, OECD Statistics Working Papers, 2013/06.
7. The New Economy - Beyond The Hype. *The OECD Growth Project*, 2001. URL: <https://www.oecd.org/economy/growth/2380634.pdf> (access 10.03.2023).
8. Wolcook M., Narayan D., Social Capital : Implication's for Development Theory. *Research and Policy*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/961231468336675195/pdf/766490JRN0WBRO00Box374385B00PUBLIC0.pdf> (access 10.03.2023)

УДК 339.138:336.1

Кінас Ірина,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та бізнесу,
Харківський національний економічний університет ім С.Кузнеця,
м. Харків, Україна
iryna.kinas@hneu.net

ВПЛИВ БРЕНД-МЕНЕДЖМЕНТУ НА ПІДВИЩЕННЯ ЛОЯЛЬНОСТІ СПОЖИВАЧА

Забезпечуючи створення та збереження іміджу бренду, що є ключовим фактором успіху компанії на ринку, бренд-менеджмент і представляє з себе важливу складу в управлінській діяльності. Необхідно мати прийнятну комунікацію, включаючи забезпечення якісного сервісу. Варто звернути увагу на ключові конкурентні переваги бренду та те, як вони сприяють досягненню цілей компанії. Для ефективного бренд-менеджменту необхідно враховувати вплив різних факторів на споживачів, таких як культурні відмінності, географічні особливості та інші фактори.

Підтримка і розвиток бренду на протязі всього життєвого циклу продукту є одним з важливіших аспектів бренд-менеджменту. Для цього необхідно проводити постійний моніторинг та аналіз ринку, відслідковувати зміни у споживацьких потребах та використовувати новітні технології та інструменти для комунікації, просування продукту на ринку. Комунікація дозволяє збільшити відданість споживачів, що сприяє збільшенню продажів та забезпечує довгостроковий успіх компанії [6, с. 37]. Для досягнення цього необхідно підтримувати якісний сервіс та відповідальність перед споживачами.

Неефективний бренд-менеджмент може призвести до негативної репутації компанії, зниження продажів та втрати вірогідності серед

споживачів. Недостатня увага до бренду може призвести до втрати його унікальності та переваг конкурентоспроможності на ринку. Також, неспроможність адаптувати бренд до змін у ринковому середовищі може призвести до його занепаду та втрати значення. Важливо мати чітку стратегію, яка відповідає цілям компанії та потребам споживачів, у іншому разі, споживачам важко обирати [3, с. 41].

Збільшення впливу бренду на ринку та впровадження інноваційних рішень є одним із важливих речей в просуванні бренду. Наприклад, компанії можуть використовувати сучасні технології та інструменти, щоб підвищити ефективність свого бренду та забезпечити більш швидкий та якісний обмін інформацією зі споживачами. Успішний бренд-менеджмент забезпечує просування та позитивну репутацію компанії на нових ринках та в нових сферах діяльності, що в свою чергу може впливати на відносини з сучасними підприємствами, що впроваджують нові рішення та новими партнерами, споживачами та іншими стейкхолдерами. Ефективний бренд-менеджмент може сприяти розвитку бренду як культурного феномену, що відображає цінності та ідеї, які спільні для компанії та її споживачів, із залученням нових людей.

Виконання вимог, для вбудовування бренд-менеджменту в управлінську діяльність, щоб вдосконалювати підприємства під потреби сучасного ринку, вимагає постійного контролю за конкурентами на ринку [7]. Компанії повинні бути в курсі того, які продукти і послуги пропонуються конкурентами, як вони просуваються і як сприймаються споживачами. Це допоможе компанії приймати більш обґрунтовані рішення щодо розвитку свого бренду та залишатися конкурентоспроможною на ринку для виникнення у споживача відчуття ролі.

Бренд-менеджмент підприємств допомагає визначити аудиторію споживачів [4]. Щоб будь-який бренд був успішним, життєво важливо, щоб продукт або послуга досягли потрібної цільової аудиторії. Також важливо регулярно спілкуватися зі своєю аудиторією, щоб розвинути

знайомство з продуктом або послугою, які просуваються за допомогою різних інструментів.

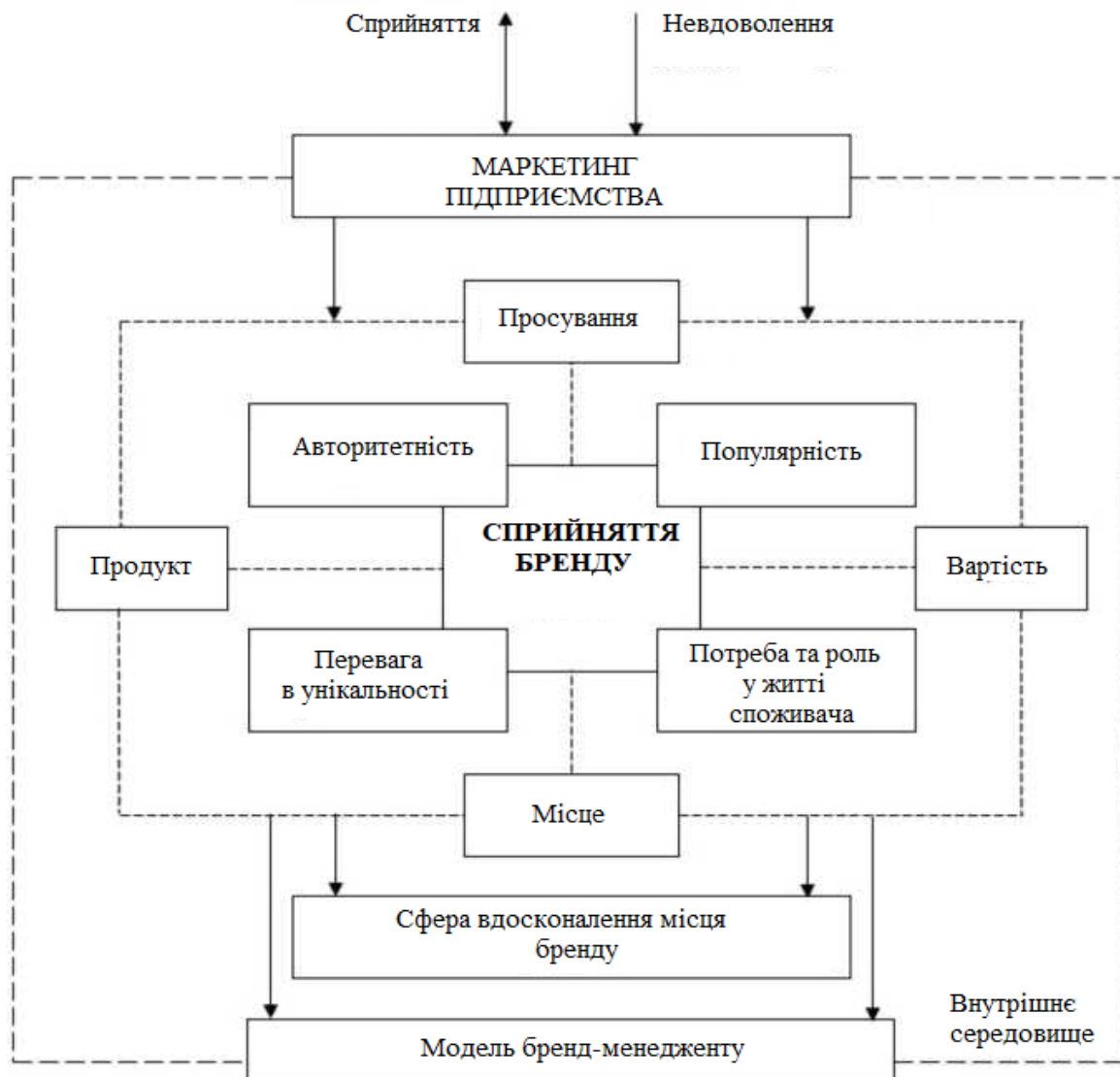

Рис. 1. Внутрішнє середовище зв'язку бренд-менеджменту із споживачем

Важливо відслідковувати зміни в ринковому середовищі, яке і може вплинути на сприйняття бренду та адаптувати бренд до зовнішнього середовища, зберігаючи його унікальність та цінності.

У світі швидких змін та зростаючої конкуренції на ринку, ефективний бренд-менеджмент стає все важливішим для авторитетності компанії та у впровадженні його в управлінську діяльність, задля налагодження необхідних для підприємства сфер

вдосконалення місця бренду. Кожна компанія повинна мати чітку думку про бренд-менеджменту та забезпечувати його інноваційний розвиток, щоб забезпечити свою конкурентоспроможність та успіх у сфері діяльності підприємства.

Побудова відносин та комунікація з цільовою аудиторією є двостороннім процесом, що має охоплювати компанію та її поточних та залучених людей, щоб бути конкурентоспроможним підприємством. Сьогодні ми спостерігаємо, що все більше компаній обирають соціальні мережі для зв'язку із суспільством. Комплекс інструментів в SMM (social media marketing) просуванні здатний стати дієвою можливістю для просування компанії, її товарів чи послуг у суспільство [5, с. 108]. Формування бренд інновацій є обумовленою об'єктивними, не взаємозалежними від діяльності обставинами, а також і власними обставинами для просування при потребі взаємозалежних підходів для просування та їх побудові.

Таким чином, успішність бренд-менеджменту впливає на бажання споживача та його примхи. Компанія, просуваючи унікальний і відомий образ, залучаючи і підтримуючи людей для досягнення росту можливостей управлінської діяльності на підприємстві, збільшує обсяг продажів товару бренду. Однак для досягнення таких результатів необхідно постійно працювати над цим, далі досліджувати інформації у напрямі теми, слідкувати за його сприйняттям споживачам і аналізувати зміни на ринку, які змінюються під впливом конкурентоспроможності. Для досягнення певних результатів необхідно мати розуміння того, що бренд-менеджмент є довготривалим процесом, який вимагає постійної роботи і постійного вдосконалення. Компанії, які зможуть подолати всі перешкоди на шляху до розвитку управлінської діяльності і пристосуватися до змін, щоб отримати більше шансів на успіх.

Список використаних джерел:

1. Акабец Н.Р. Бренд-менеджмент: від концепції до реалізації. *Бренд-менеджмент: Збірник наукових праць*. Л. : Вид-во Літера бізнесу, 2020. 126 с.
2. Антероми А. *Бренд-менеджмент: стратегічні напрями*. Б.: Маркетинг та продажі, 2018. 45 с.
3. Велманд С. Менеджмент у великих підприємствах. *Бізнес іновації*. 2021. С. 35-47.
4. Далве Р. *Дослідження сучасного бренд-менеджменту*. Б.: БізнесЛідер, 2017. 48 с.
5. Елміро А. Нові способи просування підприємства, орієнтація на маркетинг. *Журнал з бізнесу*. №4. 2020 С. 104-119.
6. Огаре П. О. Нові засоби комунікації. *Сучасний бізнес*. 2021. Вип. 2. С. 35-48.
7. Ролан У. Р. Ризики в бренд-менеджменті: інноваційна діяльність та управління. *Журнал з бізнесу*, 2019. 225 с.

УДК. 332.133

Федулова Світлана,
д.е.н., професор, магістр права,
професор кафедри глобальної економіки,
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро, Україна
sveta_fedulova@ukr.net

Младьонова Дар'я,
студентка групи ФЛ-21-3,
Університет імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпро, Україна
daryamladyonova@yahoo.com

ПРОФАЙЛІНГ У ПЕРЕГОВОРАХ: ЗАХИСТ ВІД МАНІПУЛЮВАННЯ

Спілкування постає як особлива самостійна форма активності людини. Специфіка спілкування полягає у тому, що в результаті спілкування складаються певні відносини між людьми. В професійній діяльності управлінців спілкування становить близько 80 %, тоді як інші 20 % займає оформлення документації та інші види робіт.

Характер спілкування для людей визначається насамперед соціальним статусом партнерів зі спілкування; рівнем освіти та культури; віковими особливостями; життєвим досвідом; потребами, цілями та мотивами спілкування; рівнем інтелектуального розвитку; ступенем емоційно-вольової стійкості та культури партнерів. Інакше кажучи, способи та зміст спілкування визначаються соціальними функціями людей, їх становищем у системі суспільних відносин.

Професійне спілкування управлінця – це насамперед цільове спілкування, спрямоване на досягнення результату, вирішення завдань, пов'язаних із професійною діяльністю. Професійне

спілкування завжди має вимушений характер і жорстку регламентацію.

Цілеспрямований та впорядкований процес зміни співрозмовниками комунікативних ролей називають взаємодією у спілкуванні. Його ефективність залежить від правильного визначення актуальної ролі партнера та своєчасного переходу у нову комунікативну роль усіх учасників.

Психологічний вплив на співрозмовника розглядається як перенесення на нього руху та інформації, що супроводжується зміною установок, намірів, уявлень, оцінок, стану та поведінки.

Метою психологічного впливу у професійному спілкуванні має виступати прагнення виконання професійних завдань на правовій основі.

Зустрічаючись із опонентом за столом переговорів, який не бажає вести себе чесно, можна захистити себе без обману чи маніпуляцій, скориставшись тактиками захисту, щоб запобігти неетичному учаснику переговорів ввести в оману іншого опонента.

Маніпулювання – це окремий випадок прихованого управління, що здійснюється ініціатором в його особистих цілях, що суперечать інтересам адресата впливу [1].

Практики визначають, що маніпуляція – це здійснення шкідливого впливу на інших, дія, яка направлена на «прибирання людини до рук», що виконується настільки вправно, що в особи складається уява, начебто вона сама володіє своєю поведінкою. Маніпуляція має прихований характер впливу, а саме приховане управління об'єктом. Маніпуляція є діяльністю, що здатна управляти волею та свідомістю [1; 2; 3].

Переговори можуть бути складним процесом навіть за найкращих обставин. Але мати справу з неетичним партнером може бути неможливо, якщо не знати та не використовувати засоби захисту. Коли управлінець підтримує свої високі стандарти ведення переговорів і захищає себе, не відбиваючись безпосередньо, він допомагає підтримувати зрілий рівень спілкування за столом переговорів. Якщо така тактика не

спрацьовує, можливо, доведеться викликати стороннього посередника, щоб наглядати за процесом перемовин [2].

При всьому величезному різноманітті маніпуляцій вони будуються за однією універсальною моделлю «збір інформації про адресат – залучення до контакту (приманки)».

Знання цієї моделі дозволяє побудувати надійний захист від будь-якої маніпуляції. Дійсно, здійснити захист можна, дотримуючись наведеної нижче універсальної схеми (рис. 1).

Рис. 1. Схема протидії маніпулюванню

**Систематизовано авторами.*

Маніпуляція несе в собі негативний відтінок, бо має на меті поступитись комусь в чомусь і зробити так, як каже маніпулятор, а вплив в правильних відносинах використовується для того, аби вплинути на бачення людини з метою прийняти найефективнішого управлінського рішення.

Варто зазначити, що важливо не залежати від маніпуляцій та не маніпулювати самим, оскільки це може мати негативні наслідки, як в особистих так, й в професійних стосунках. Маніпуляція передбачає використання тактики впливу на інших осіб, або контролю над останніми для власної вигоди, часто за чужий рахунок.

Залежність від маніпуляцій та сам маніпулятивний вплив може привести до руйнування довіри в стосунках, оскільки це можна розглядати, як порушення довіри та поваги. Це також може призвести до порушення власного розвитку, та руйнації психіки, як опонента так і самого маніпулятора.

Навпаки, побудова стосунків, що засновані на довірі, чесності та взаємній повазі, може призвести до зміцнення зав'язків і більш позитивних результатів. Це також дозволяє людям розвивати свої комунікативні навички та навчатися слідувати у складних життєвих ситуаціях здоровому глузду.

Список використаних джерел:

1. Negotiation As The Manipulation In Business And Social Life. *Edubirdie*. 2021. Retrieved Retrieved from: <https://edubirdie.com/examples/negotiation-as-the-manipulation-in-business-and-social-life/>
2. Winning In Sales Negotiation How to Avoid Being Manipulated During Negotiations. *Negotiation Training Institute*. 2023. Retrieved from: <https://negotiationsworkshops.com/Winning-In-Sales-Negotiation-How-to-Avoid-Being-Manipulated-During-Negotiations.html>
3. 10 Hard-Bargaining Tactics to Watch Out for in a Negotiation. *Harvard University*. 2023. Retrieved from: <https://www.pon.harvard.edu/daily/batna/10-hardball-tactics-in-negotiation/>

УДК: 338.48-027.44

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

Ліпатова Надія,

студентка третього курсу

Українсько-польської програми “Крок до Євроінтеграції”,

Вища школа суспільно-господарча,

м. Пшеворськ, Польща

lipatovanadia876@gmail.com

ЗРОСТАННЯ РОЛІ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У МЕНЕДЖМЕНТІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ СВІТОВОЇ РЕЦЕСІЇ

Конкуренція на туристичному ринку означає суперництво між суб'єктами ринкового господарства за найбільш вигідні умови виробництва, продажу і реалізації туристичних послуг. Такий вид економічних відносин функціонує тоді, коли виробники послуг (туроператори, турагенти) виступають як самостійні і ні від кого не залежні суб'єкти господарської системи. Процес просування туристичних послуг до кінцевого споживача складний, нерідко не передбачає безпосереднього зв'язку між ними. В процесі просування туристичні послуги комплектуються в туристичний продукт (через туроператора) і через систему дистриб'юції (через турагентства) доводяться до споживача.

Загальносвітовою тенденцією розвитку туристичного ринку провайдерських послуг є надання готелям пакету послуг, пов'язаних із

просуванням на різних ринках із акцентом на глобальні системи бронювання (Global Distribution System – GDS). До глобальних відносять чотири основні системи бронювання: Amadeus, Galileo, Sabre та Worldspan. Разом ці системи нараховують приблизно 500 000 терміналів, установлених у готелях по всьому світу, що складає близько 90 % ринку: не випадково їх називають «золотою четвіркою». 10 % займають регіональні системи резервування та системи, які знаходяться в стадії злиття із однією з вищеперерахованих. Кожна GDS, хоча і є глобальною, має свій арсенал розповсюдження. Для Amadeus та Galileo – це передусім Європа, для Sabre та Worldspan – Америка.

Система **Galileo** використовується в 116 країнах світу, більш ніж 45 тисячами агентств. За результатами 2008 року Galileo має найбільш міцні позиції у Великобританії, Італії, Греції, Швейцарії, Португалії. У цілому, частка цієї системи на ринку Європи – 29,8 % (друге місце). Таких результатів Galileo досягла за три роки роботи на світовому ринку [1]. Система Galileo дозволяє забезпечувати туриста та турагента інформацією про туристичні продукти й послуги, автоматизувати процес бронювання авіаквитків, здійснювати прямий обмін повідомленнями та замовлення додаткових послуг [2].

Не менш відома у світі система бронювання **Sabre**, яка надає туристу інформацію про послуги перекладачів, оренду автомобілів, бронювання місць у готелях, організацію екскурсій, прогноз погоди, курси валют, забезпечує демонстрацію географічних карт, відео- та фото з місць відпочинку та багато ін. [3].

Комп'ютерна система бронювання **Worldspan** здійснює резервування місць на авіатранспорті, у театрах та інших закладах культури, номерів у готелях, екскурсій, компаніях з оренди автомобілів, надає додаткову інформацію, пов'язану з туризмом. На початку XXI ст. Worldspan активно просуває туристичні Інтернет-технології у сфері електронної комерції. Програма Dates&Destinations дозволяє створити Internet Booking Engine – систему бронювання через Worldspan на сайті туристичного агентства в Інтернет. Впровадження цієї системи в діяльність кримських туристичних компаній дозволило

б клієнтам самостійно обирати авіарейс, готель і здійснювати їх бронювання [4].

Із вищеперелічених систем бронювання в туристичних фірмах окупованого Криму користуються лише системою **Amadeus**. Останнім часом система Amadeus активно виходить на український ринок туристичних послуг і є однією із комп'ютерних систем бронювання, які динамічно розвиваються в Україні [5].

Серед закордонних систем бронювання популярними є також: Trust, SRS, Utell, Start.

Trust – глобальна розподільча система, яка в режимі реального часу може повідомляти і переорієнтувати дані про резервування та іншу інформацію між готелями, центрами резервування, турагентами, авіакомпаніями та іншими складовими світової туристичної інфраструктури. Система включає 11 центрів резервування в більше ніж 30 країнах світу [6].

Інформаційно-пошукова система **Tury.ru** включає систему, яка дозволяє бронювати будь-якій тур вибраний за допомогою пошукової системи із бази даних по турам. Системою розроблено і впроваджено нове програмне забезпечення під назвою «ОФІС On-line» та «Облік рейсів», яке забезпечило реалізацію нового механізму бронювання турів і взаємодії між учасниками туристичного ринку – туроператорів, турагентів і туристів. А саме, даний механізм дозволяє: туроператору підтримувати свої тури в базі даних в актуальному стані, а турагенту здійснювати бронювання в режимі он-лайн; використовуючи канали Інтернет-зв'язку спілкуватись учасникам туристичного ринку в прямому ефірі; вести взаєморозрахунки туроператор-турагент і турагент-турист; туроператорським і турагентським офісам вести свої клієнтські бази; автоматично формувати і роздруковувати усі необхідні документи по туру; отримувати звіти за різні періоди часу роботи [7].

Світова туристична індустрія вже відчуває на собі наслідки війни в Україні. Раптове скорочення числа росіян і українців, які виїжджають за кордон з моменту вторгнення РФ, завдало величезної шкоди відновленню галузі відразу після COVID-19 [8].

Авіакомпанії по-новому планують рейси, облітаючи Росію, а санкції не дозволяють росіянам розплачуватися за кордоном картами всесвітньо відомих систем.

У популярних туристичних країнах оцінюють, яким буде спад туризму на тлі агресії РФ. Тим часом Україна та світова спільнота закликають розірвати співпрацю з Росією, зокрема й у сфері туризму.

Після вторгнення Росії в Україну західні країни заборонили російським пасажирським літакам входити у їхній повітряний простір, і вся російська туристична індустрія зазнала кардинальних змін, пише видання.

Західні санкції різко скоротили список місць, куди росіяни можуть їздити за кордон, фактично ізолюючи країну від світу. Раніше місцеві турфірми допомагали клієнтам бронювати розкішні поїздки по всьому світу. Тепер вони змушені шукати локації, список яких тільки скорочується.

Ціни на авіаційне паливо різко зросли після того, як західні санкції вдарили по російській економіці. Це також призвело до зростання цін на авіаквитки. Тепер квитки на прямі рейси з Москви в Дубай в обидві сторони коштують від 609 доларів на flydubai, 1359 доларів на Emirates і 810 доларів на Turkish Airlines. Це на кілька сотень доларів вище, ніж було до 24 лютого [9].

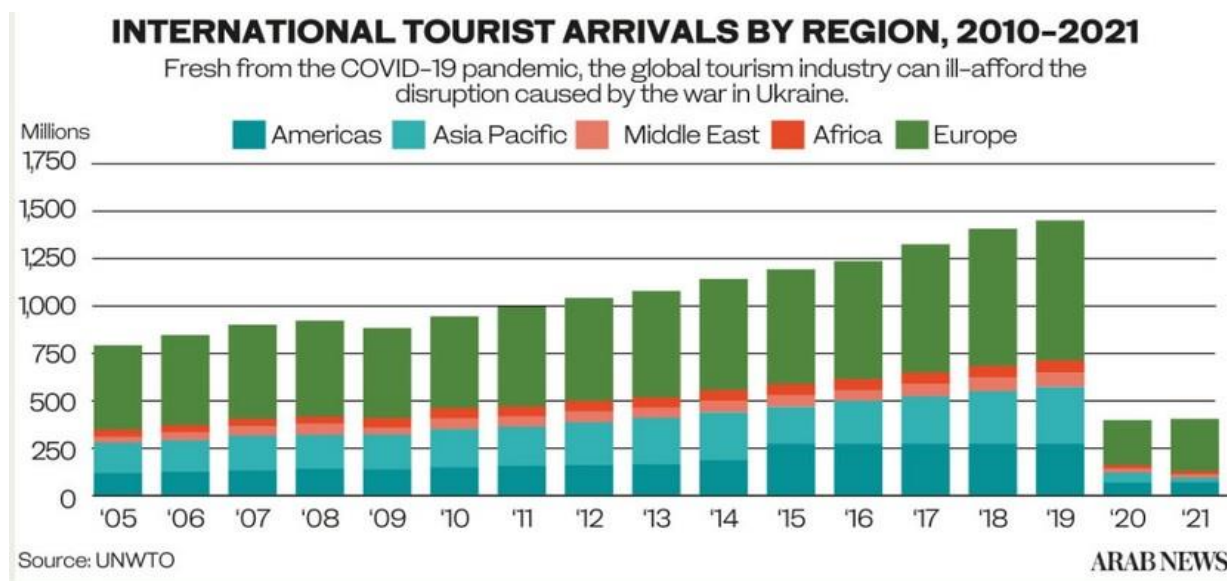

Рис. 1. Динаміка регіонального спаду туризму через COVID-19 на передодні російсько-української війни (Arab News, UNWTO)
Джерело: за [9].

У нинішніх економічних умовах жорсткої конкуренції і ринкової економіки жодна успішна туристична фірма не може повноцінно розвиватися й ефективно просуватися без сучасних автоматизованих інформаційних технологій. Інформаційні технології (ІТ) управління з'явилися у світовій індустрії давно – біля двадцяти п'яти років тому, і пройшли великий шлях розвитку. На українському ринку ІТ управління присутні відносно недавно. Експерименти з впровадження даних систем в Україні стали проводитися з середини 90-х років. Кількість впроваджень вимірюється в десятках, а якість упровадження найчастіше є предметом суперечок, слухів, домислів і розчарувань по сьогоднішній день.

Список використаних джерел:

1. Galileo system. *Defence Industry and Space*. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-space-policy/galileo/galileo-system_en (дата звернення 14.05.2023).
2. Заміна GPS. Україна в супутниковій системі Galileo. URL: <https://web.archive.org/web/20180806102053/https://ua.korrespondent.net/tech/space/3997065-zamina-GPS-ukraina-v-suputnykovii-systemi-Galileo> Дата публікації 3.08.2018 р. (дата звернення 14.05.2023).
3. Офіційний сайт компанії Sabre. URL: <https://www.sabre.com/> (дата звернення 14.05.2023).
4. Офіційний сайт компанії Worldspan. URL: <https://www.travelport.com/> (дата звернення 14.05.2023).
5. Офіційний сайт компанії Amadeus. URL: <https://amadeus.com/> (дата звернення 14.05.2023).
6. Офіційний сайт компанії Trust. URL: <https://www.trust.com/> (дата звернення 14.05.2023).
7. Офіційний сайт компанії Tury.ru. URL: <https://www.tury.ru/> (дата звернення 14.05.2023).
8. Науменко Н. С., Медина А. В. Стан туристичної галузі під час пандемії COVID-19 та в період україно-російської війни: перспективи для реанімації внутрішнього туризму. *Сучасний стан та перспективи розвитку діяльності підприємств в Україні: теорія, методика, практика: колективна монографія*. Полтава: ПП «АСТРАЯ», 2022. С. 18-23 URL: <http://www.economics.in.ua/2022/11/1.html>
9. Гроші або демократія. Як війна в Україні впливає на світовий туризм. *РБК-УКРАЇНА*. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/sanktsii-padenie-dohodov-voyna-ukraine-vliyaet-1650555497.html> (дата звернення 11.05.2023 р.).

УДК: 338.512

Гвоздецька Аліна,
студентка,
Сумський національний аграрний університет,
м. Суми, Україна
alinagvozdeckaya91@gmail.com

**ДОСЛІДЖЕННЯ НОВИХ ПІДХОДІВ
УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ
ЯК ІНСТРУМЕНТА ПІДВИЩЕННЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**

Сучасні умови ведення підприємницької діяльності формують гостру потребу у пошуку нових шляхів посилення конкурентних переваг. На сьогоднішній день саме людський капітал є необхідним інструментарієм, що дозволяє підвищувати якість продукції та її конкурентоспроможність. У сучасних умовах жодна організація неспроможна успішно функціонувати, коли відсутнє ефективне управління, тому, можна стверджувати, що, розвиваючи та вдосконалюючи систему управління колективом, можна сформувати основу успішного, стабільного підприємства.

На сьогоднішній день питання управління персоналом є об'єктом вивчення великої кількості авторів, одними з них є Квагінідзе В. С., Поповська М. М., Чупейкіна Н. М., Таланова А. В., Розумов О. В., Касич А. О., Бурба О. А., Невмержицька С. М., Себта Г. В..

Ефективність управління персоналом полягає у раціональному використанні трудових ресурсів підприємства, що сприяє скороченню тимчасових та матеріальних витрат та досягненню підприємством високих результатів діяльності. Підвищення ефективності діяльності підприємства, зокрема, зростання фінансових показників цікавить не лише власників капіталу, а також менеджерів, які управляють майном компанії, та працівників підприємства.

Одним із сучасних принципів управління персоналом виступає "Reward strategy" як спосіб підвищити систему ефективності

винагороди та оптимізації ФОП (фонду оплати праці): це стратегія сукупних доходів, коли підсумовуються фінансові та нефінансові доходи співробітника, які отримуються на підприємстві. Ця стратегія складається з таких елементів: статична частина або, як її ще називають, базова та непостійна, змінна частина (винагороди, премії). Також до складу сукупних доходів включають нематеріальні доходи і доплати, надбавки, пакети пільг – це називають «бенефіти». Зазначимо, що застосування даної стратегії можливе за умови її відповідності цілям організації, а також, що важливо, стратегія повинна сприяти досягненню цих цілей.

Коли організація має на меті підвищити результативність співробітників за допомогою системи оплати праці, то використовують КРІ (ключові показники ефективності). Метод КРІ є методом цільового управління і полягає в тому, що цільові показники закріплюються за керівниками підрозділів або конкретними посадовими особами, а також зазначимо, що за виконання цільових показників працівники відповідають своєю змінною частиною заробітної плати. Так, організація може досягти поставленої мети, якщо всі співробітники компанії будуть досягати окреслених цілей.

Коли компанія планує досягти такої мети, як зростання власної атрактивності на ринку праці, тоді можна доповнити існуючу систему оплати праці, так звані «бенефітами» – пільгами.

Так, коли організація розробляє "Reward Strategy" або стратегію сукупних доходів, вона повинна відповісти на низку питань, а саме: які цілі системи оплати праці визначає організація; яким чином визначати рівень заробітної плати, враховуючи ринкові умови та можливості підприємства; чи необхідно винагороджувати співробітників як за колективні, так і за індивідуальні результати; від чого залежить значення винагороди співробітника (результативність, компетенція співробітника, внесок у роботу); наскільки прозорою є інформація про систему відплати праці для співробітників [1, с. 154].

Одним із нових і нестандартних методів оцінки персоналу вважається «360 градусів».

Також нетрадиційним способом управління персоналом, що веде до дискусій, є метод, який носить назву «метод роботи на межі можливостей». Є думки, що трудова діяльність, що реалізується на межі тимчасових та людських ресурсів, дає вкрай позитивні результати. Так, перед співробітником ставлять якесь складне завдання, це дозволяє йому розкритися і показати весь свій потенціал, що, у свою чергу, сприяє зростанню потенціалу підприємства. Як правило, персонал у таких організаціях більш мотивований [2, с. 235].

Результати вищенаведеного дослідження свідчать про те, що системне та грамотне управління персоналом, на підставі використання сучасних методів управління з урахуванням специфіки діяльності організації, сприяє розвитку та зростанню потенціалу підприємства. Проведений аналіз показав, що існує багато методів і підходів до управління персоналом на підприємстві, які враховують психологію праці працівника.

Список використаної літератури:

1. Невмержицька С. М. Управління підвищенням кваліфікації персоналу як основа його розвитку. *Актуальні проблеми менеджменту, фінансів та публічного управління в сучасних глобалізаційних процесах: зб. матер. VII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19 березня 2020 р. Ун-т ДФС України. Ірпінь, 2020. С. 153-156.*
2. Невмержицька С. М., Себта Г. В. Управління розвитком трудового колективу в сучасних умовах господарювання. *Інфраструктура ринку. 2017. №14. С. 232-236.*

УДК 339.187.44

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

Пунда Анастасія,

бакалавр другого курсу факультету міжнародних відносин,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

pundaanastasia5@gmail.com

ФРАНЧАЙЗИНГ – ЦЕ ТОРГІВЛЯ І МАРКЕТИНГ

Перспективним сектором для розвитку малого та середнього бізнесу в Україні є франчайзинг. Ризики та недовіра породжуються неадекватною правовою структурою нагляду за франчайзинговими відносинами. Власникам стартапів в Україні часто бракує коштів, необхідних для придбання франшиз від відомих компаній за кордоном, але це сприяє зростанню вітчизняних ініціатив. Ефективний розвиток франчайзингу може створити стартові умови для притоку капіталу в розвиток малих промислових підприємств. Франчайзинг має потенціал стати початковим стратегічним шляхом розвитку на місцевому рівні. Для його розвитку Україні необхідно зміцнити свою правову систему та отримати протекціоністську підтримку з боку уряду [1].

Важливим компонентом успішної франшизи є маркетинг. Для залучення нових франчайзі та клієнтів франчайзер повинен розробити маркетинговий план. Задля підтримання цілісності бренду та розробки єдиного секрету франчайзингової мережі, франчайзі повинні дотримуватися маркетингових та рекламних рекомендацій франчайзера. Ефективна розробка та реалізація маркетингових

стратегій франчайзером і франчайзі є запорукою успіху франчайзингової мережі [2].

До моделі франчайзингової компанії можна застосувати кілька маркетингових прийомів для залучення нових франчайзі та клієнтів. Наприклад, можна встановити географічні межі для розширення франчайзингової мережі та залучення нових франчайзі, розробити імідж бренду та просувати продукт або послугу на ринку, визначити спеціальну пропозицію та використовувати її як конкурентну перевагу, встановити конкурентні ціни на продукт або послугу, розробити рекламні пропозиції та програми лояльності для залучення клієнтів, а також створити привабливі умови для франчайзі, запропонувати підтримку тощо. Ці методи можуть бути використані для досягнення успіху у франчайзинговій індустрії [3].

Оскільки товарний франчайзинг є одним із видів франчайзингу, його можна прив'язати до торгівлі. У цьому випадку франчайзер надає франчайзі дозвіл використовувати свій бренд і дотримуватися своєї бізнес-стратегії під час продажу товару або надання послуг. Необхідні ресурси, такі як продуктова лінійка, технології, навчання та інші допоміжні послуги, часто надаються франчайзером франчайзі. Щоб зберегти конфіденційність франчайзингової мережі, франчайзі зобов'язані дотримуватися стандартів бренду і керівних принципів бізнес-моделі. Як наслідок, товарний франчайзинг є однією зі стратегій розвитку фірми за допомогою франчайзингу в секторі торгівлі [4].

Залежно від специфіки компанії та продукту, франчайзингова мережа може мати різні формати торгових точок. Це можуть бути, наприклад, магазини, ресторани швидкого харчування, кав'ярні, кіоски або мобільні торгові точки. На вибір формату впливає ринкове середовище та рівень конкуренції. Для забезпечення ефективної роботи франчайзингової мережі ці формати можуть використовуватися незалежно або в комбінації.

Лідерами в сфері товарного франчайзингу є мережі: магазини модного одягу «ZARA»; магазини джинсового одягу «Westland»; ювелірні бутики «Pandora» чи «Trollbeads»; супермаркети «NOVUS», «Наш Край», «Spar»; магазин взуття «Mario Muzi»; дитячі магазини «Orby»; центри оптової торгівлі «METRO»; бутики професійної косметики «Beauty-Prof» [4].

Так розвиток франчайзингу в Україні мав свою еволюцію. Перші франчайзингові системи, які відкривалися на території України, були ненаціонального походження, вони створювалися в рамках зарубіжних брендів. Перший франчайзинговий договір в Україні був підписаний 19 червня 1993 інформаційною компанією КОМПАСС [5]. Після цього на ринку з'явилися ресторани мережі McDonalds. Першими вітчизняними франчайзинговими мережами були Pizza Celentano, UnMomento, Арбер, Михайло Воронін та ряд інших. А вже в 2001 створено Українську Асоціацію франчайзингу. На момент створення Асоціації в 2001 в Україні працювало кілька десятків мереж, то на сьогодні кількість мереж перевищує 990. Не зважаючи на значне падіння у 2016-2018 роки [6] у світовій економіці, коли зарубіжний інвестор був доволі обережний у розширенні збутових мереж, до початку війни в Україні кількість франчайзингових мереж постійно зростала.

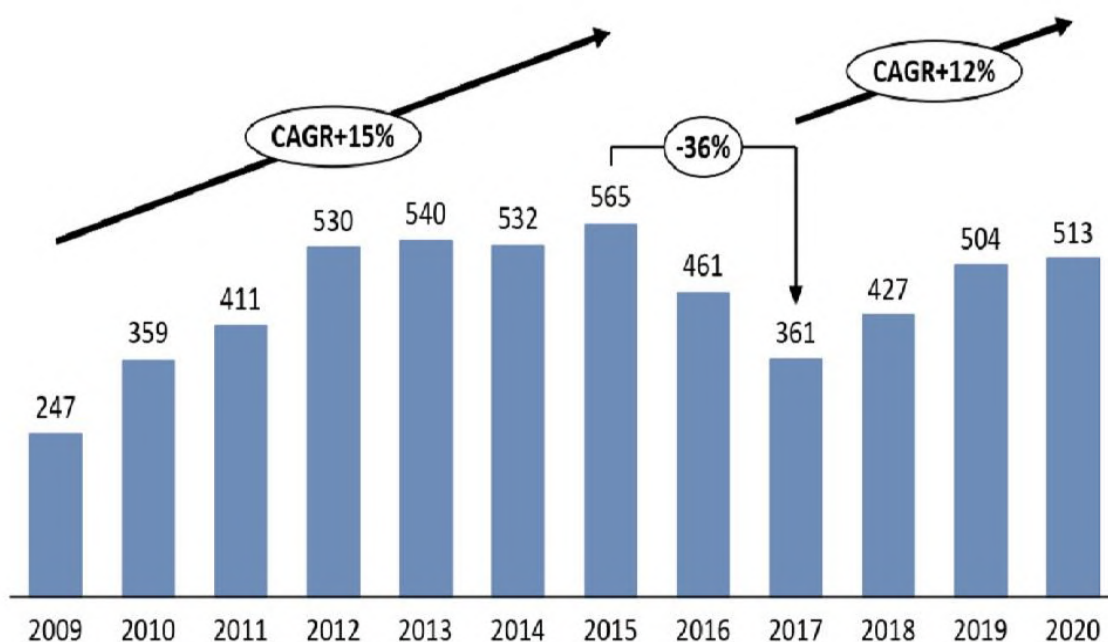

Рис. 1. Динаміка змін у франчазинговому бізнесі у 2009-2020 рр.
Джерело: за [4].

Франчайзинг пов'язаний з маркетингом і торгівлею, оскільки дозволяє франчайзинговій мережі використовувати спільну стратегію брендингу та маркетингу, а також забезпечує уніфікацію процесів і

послуг. Використання відомого бренду та підтримка з боку франчайзера, що знижує ризики та гарантує успіх, є двома перевагами франчайзингу. Крім того, франчайзинг забезпечує швидке зростання бізнесу і знижує витрати на рекламу та маркетинг. Недоліками франчайзингу є неможливість вести бізнес самостійно і необхідність дотримуватися стандартів і правил, встановлених франчайзером. Франчайзі також повинен сплачувати франчайзеру низку інших платежів і відрахувань.

Список використаних джерел:

1. Зайцев, О. В., Кордас А. Поточний стан франчайзингу в Україні та світі. *Проблеми і перспективи економіки управління*. № 1(21). 2020. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/80195/1/Zaitsev_finansuvannia.pdf (дата звернення: 09.05.2023).
2. Вовчанська О.М., Іванова Л.О. Франчайзинг як маркетингова технологія забезпечення розвитку та стійкості ресторанного бізнесу. *Підприємництво і торгівля*. 2018. Вип. 23. С. 22-26. URL: <http://lute.lviv.ua/fileadmin/www.lac.lviv.ua/data/DOI/2522-1256-2018-23-22.pdf> (дата звернення: 09.05.2023).
3. Територіальні стратегії франчайзингу. *Franchise Capital*. 2021. URL: <https://franchise-capital.com/blog/teritorialni-strategiyi-franchajzingu/> (дата звернення: 09.05.2023).
4. Товарний франчайзинг: особливості та підводні камені. *Franchise Capital*. 2021. URL: <https://franchise-capital.com/blog/tovarnij-franchajzing-osoblivosti-ta-pidvodni-kameni/> (дата звернення: 09.05.2023).
5. Розвиток Франчайзингу в Україні. *Асоціація Франчайзингу (Україна)*. URL: <https://franchising.org.ua/?p=866> (дата звернення: 12.05.2023).
6. Науменко Н. С. Інтереси та очікування іноземних інвесторів від України в період глибинної структурної кризи 2014-2018 рр. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні тренди міжнародних економічних відносин & Управління проектами Європейського Союзу» у рамках проекту «Eu project management» Програма імені Жана Моне Erasmus+ - 23 квітня 2018 р. Луцьк-Світязь: СНУ ім. Лесі Українки. 2018. С. 137-139.

СЕКЦІЯ 4. МОБІЛІЗАЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ, ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА ТА ЗАОХОЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

УДК 332.14:316.334.3]:005.591.3

Мацюк Іван,
аспірант Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
ORCID: 0009-0002-1156-6838
Matsiuk.Ivan@vnu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ МІСЦЕВИМ РОЗВИТКОМ

У сучасних умовах розвитку України актуальним є теоретичне обґрунтування підходів до формування такого механізму управління місцевим розвитком, який би сприяв та в організаційному плані безпосередньо забезпечував збалансований розвиток усіх сфер соціально-економічного, політичного і культурного життя на місцевому рівні.

За результатами реформи децентралізації, що була спрямована на побудову якісно нової системи місцевого самоврядування, територіальні громади отримали більший обсяг прав у розпорядженні наявними ресурсами; посилилась їх зацікавленість у збільшенні надходжень до місцевих бюджетів і пошуку додаткових джерел їх наповнення; зміцнилась матеріальна та фінансова основи населених пунктів; появились нові осередки активізації господарської діяльності

тощо. Внаслідок цих нововведень територіальні громади дістали можливість підвищити якість надання публічних послуг населенню, реалізовувати соціальні та інфраструктурні проекти, створювати умови для залучення інвестицій та розвитку місцевого бізнесу, розробляти та реалізовувати програми місцевого розвитку тощо [1].

Позитивний вплив реформи децентралізації на подальші перспективи місцевого розвитку на нашу думку є незаперечним. Проте, добровільність формування територіальних громад на початковому етапі їх формування, а також відсутність чітких критеріїв для визначення їх фінансової спроможності спричинили в кінцевому результаті до формування досить неоднорідного складу громад як за економічними показниками, так і за демографічними, географічними, культурними та іншими.

З урахуванням зазначеного подальший розвиток й удосконалення реформи повинен проходити на регіональному рівні. Проте, за твердженнями В. Малиновського в цьому процесі прослідковується занадто загальний і декларативний характер пропозицій щодо реформування органів публічної влади на регіональному й місцевому рівнях, а питання трансформації адміністративно-територіального устрою є найбільш дискусійним і при цьому – найменш науково обґрунтованим [2].

Водночас, довоєнні плани територіальної організації влади в Україні потребують коригування стосовно пошуку моделі взаємоузгодженої діяльності органів публічної влади, бізнесу та інститутів громадянського суспільства, спрямованої на забезпечення безпеки та регіонального розвитку з урахуванням інтересів усіх зазначених суб'єктів. Погоджуємось із твердженням Т. Сахно щодо важливості взаємозв'язку «громада-населення-бізнес» у їх впливі на місцевий економічний розвиток [3].

Воєнні дії вплинули також і на такий важливий елемент управління місцевим розвитком, яким є процес його планування.

Підготовка якісних планів визначає бажане майбутнє територіальної громади та способи його досягнення, базується на аналізі зовнішнього оточення та внутрішнього потенціалу територіальної громади і полягає у формуванні узгоджених дій, на реалізації яких концентруються ресурси.

В умовах обмежених фінансових ресурсів саме завдяки середньостроковому плануванню територіальні громади мали забезпечувати умови для розвитку бізнесу та зростання стандартів життя населення, а бізнес у свою чергу – створювати робочі місця та сплачувати податки до бюджетів громад.

Безумовно позитивним у цьому напрямку був перехід до середньострокового (трирічного) планування місцевих бюджетів у 2020-2022 роках, яке, на жаль, зупинене на період дії воєнного стану.

Отже, організаційний та фінансовий аспекти є одними із найсуттєвіших, від яких, у великій мірі, залежить успішність місцевого розвитку [5, 6]. Формування організаційно-економічного механізму управління місцевим розвитком ускладнюється неоднорідністю діючих територіальних громад, які потребують подальшого реформування з урахуванням особливостей регіонів. В умовах війни спостерігається необхідність ефективного використання економічного потенціалу незадіяних у активних бойових діях регіонів, спираючись на показники виконання відповідних місцевих бюджетів.

Список використаних джерел:

1. Горбатюк М. *Реформа децентралізації в Україні: проблеми здійснення в умовах суспільної кризи*. Електронний ресурс. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/gorbatiuk_reforma.pdf.

2. Малиновський В. Я. *Природа і зміст регіоналістики*. 2022. URL: <http://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/6084>.

3. Сахно Т. А. *Економічні засади формування територіальних громад у розвитку регіону. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії*. Електронний ресурс. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/4315>.

4. Павлюк А. П. *Економічні аспекти формування спроможних територіальних громад в Україні. Стратегічні пріоритети. Серія : Економіка*. 2016. № 1. С. 137-146. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spe_2016_1_16.

5. Цимбалюк І. *Фінансовий простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика: монографія*. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. ISBN 978-966-940-399-5.

6. Хомюк Н. *Механізм диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 2019. 3, 19. С. 112–120. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2019-03-112-120>.

7. Khomiuk N., Tsybaliuk I., Voichuk M., Grymak A., & Kravtsiv I. (2021). Land taxation as a tool to ensure sustainable development of rural areas in the context of decentralization. *Scientific Messenger of LNU of Veterinary Medicine and Biotechnologies. Series Economical Sciences*, 23(98), 45-51.

8. Цимбалюк І., Смалюх В., Колісниченко О. Аналітичне оцінювання структури дохідної частини місцевих бюджетів за умов фінансової децентралізації. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 69. № 2. С. 95-102.

9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Стратегічні перспективи трансформації фінансового простору під впливом мегатрендів. *Сучасні детермінанти фінансової політики: локальний та міжнародний вимір: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 року)*. Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 247 с. С. 129–132.

УДК: 339.726.2(477)

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проєктами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

Новосад Ольга,

магістр першого курсу факультету міжнародних відносин,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

Novosad.Olha2022@vnu.edu.ua

ФІНАНСОВА ТА ГУМАНІТАРНА ДОПОМОГА ЯПОНІЇ УКРАЇНІ В ПЕРІОД ПОВНОМАШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Японія, як і Україна, під час Другої світової війни на своїй території відчула всі жахи збройної агресії. Японія протягом ХХ століття пройшла шлях від агресивного мілітаризму відносно підконтрольних територій Кореї, Китаю та Філіппін до спокути власної провини перед іншими націями. Ця нація відчула на собі, що таке капітуляція під тиском антигітлерівської коаліції, однієї із найпотужніших і технологічно озброєних армій світу та наступний за нею міжнародний військовий трибунал. Це зазвичай нелегко, адже не кожна нація протягом двох днів втратила значну частину населення двох найбільших мегаполісів із дуже щільною місткістю населення. Японці швидко засвоїли жорсткий урок і тепер підтримують Україну в її боротьбі із російським фашизмом останні дев'ять років. Проте,

саме це дослідження присвячене нинішньому періоду українських визвольних змагань.

Ця нація розуміє, що вбивство великої кількості невинних мирних жителів російськими військами в Україні є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права та воєнним злочином. Такі дії є абсолютно неприйнятними і Японія їх рішуче засуджує. На офіційному сайті Міністерства іноземних справ Японії щодо ситуації в Україні декларується наступне [1].

1. Допомога, що стосується України:

- Надання Україні дронів, бронежилетів, сталевих касок, зимового одягу, наметів, фотоапаратів, гігієнічних та продуктових наборів, біноклів, освітлювальних засобів, медичних товарів, цивільних автомобілів (фургонів) тощо.

- Надання Україні та сусіднім країнам екстреної гуманітарної допомоги (у сфері охорони здоров'я та медицини, продовольчої безпеки і захисту): 200 млн дол. США, та прийняття рішення про надання додаткової фінансової підтримки як гуманітарної допомоги та витрат на відновлення: 500 млн. дол. США.

- Продовольча допомога країнам Близького Сходу та Африки, які постраждали від ситуації в Україні (близько 200 млн. дол. США, з яких 17 млн. дол. США це допомога для сприяння експорту зерна з України).

- Допомога для транспортування та розподілу в Сомалі пшениці, наданої українським урядом: 14 млн. дол. США.

- Надання Україні фінансової допомоги: 600 млн. дол. США.

- В рамках підтримки для проходження зимового періоду, надання через міжнародні організації генераторів та сонячних ліхтарів (близько 2,57 млн. дол. США), а також світловідбивачів та одноразових грілок для Національної поліції України (близько 550 тис. дол. США).

- Надання близько 1 500 генераторів, зокрема 4, подарованих у межах «Ініціативи підтримки для проходження зимового періоду: Генератори для українців від Японії» (включно з генераторами, що надала згадана вище міжнародна організація).

- Надання допомоги у сфері протимінної діяльності, включно з програмою навчання персоналу Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) у співпраці з Камбоджею.
- Надання обладнання для телевиробництва Національній суспільній телерадіокомпанії України (НСТУ).
- Відтермінування виплат за боргом для України (близько 7.8 млрд єн (прибл. 70 млн дол. США)).
- Дозвіл на подовження дії картки резидента (посвідки на проживання) всім українцям в Японії, які бажають цього.
- Прийом евакуйованих із України до Японії.
- Надання допомоги у негрошовій формі, транспортування товарів гуманітарної допомоги УВКБ ООН літаками Сил Самооборони Японії, а також залучення людських ресурсів у галузі медицини та охорони здоров'я для підтримки евакуйованих.

2. Фінансові заходи:

- Унеможливлення фінансування Росії з боку провідних багатосторонніх фінансових установ, включно з МВФ, Світовим банком і Європейським банком реконструкції та розвитку.
- Реакція на ухиляння Росії від санкцій, у тому числі за допомогою цифрових активів.
- Обмеження операцій з Центральним банком Росії.
- Введення санкцій, зокрема заморожування активів осіб, пов'язаних з урядом Росії, у тому числі Президента Путіна, і російських олігархів.
- Заморожування активів дванадцяти російських банків (Сбербанк, Альфа-Банк, ВЕБ.РФ, Промсвязьбанк, Банк «Росія», ВТБ, Совкомбанк, Новікомбанк, Фінансова корпорація «Відкриття», Московський кредитний банк, Російський Сільськогосподарський банк (Россельхозбанк), Росбанк) і їхніх дочірніх компаній у Японії.
- Приєднання до вжиття заходів, спрямованих на ізоляцію Росії від міжнародної фінансової системи та світової економіки шляхом відключення окремих російських банків від системи SWIFT.
- Заборона на випуск та операції з новими облігаціями російського державного боргу на первинному та вторинному ринку

Японії. Окрім того, щодо деяких визначених російських банків, яким вже заборонено випуски цінних паперів у Японії, накладено додаткову заборону на випуск цінних паперів з меншим терміном погашення.

- Запровадження заходів щодо заборони нових інвестицій в Росії.

- Заборона надання Росії деяких видів послуг, зокрема трастових та бухгалтерських, запровадження обмеження ціни на російську нафту (заборона імпорту і надання супутніх послуг, які дозволяють морське транспортування російської сировини нафти та нафтопродуктів, що закупаються за ціною вище встановленого обмеження).

3. Торговельні заходи:

- Позбавлення Росії статусу найбільшого сприяння.
- Заборона на імпорт з Росії техніки, деяких видів деревини, горілки, золота та ін.

- Заборона на експорт до Росії предметів розкоші.

- Введення санкцій на експорт російським військовим організаціям підконтрольних товарів із узгодженого на міжнародному рівні переліку, інших товарів подвійного призначення, таких як напівпровідники, передових товарів, обладнання для переробки нафти, товарів, що сприятимуть зміцненню промислової бази Росії, а також товарів, пов'язаних із хімічною та біологічною зброєю.

- Зменшення залежності від Росії в енергетиці, що включає поступове припинення та заборону імпорту російського вугілля та нафти.

4. Призупинення видачі віз:

- Призупинення видачі віз до Японії для визначених осіб, пов'язаних з Росією.

5. Республіка Білорусь:

- Заморожування активів чотирьох білоруських банків (Білагропромбанк, Банк Дабрабут, Банк розвитку Республіки Білорусь та Белінвестбанк) і їхніх дочірніх компаній у Японії. • Призупинення видачі віз до Японії для визначених осіб, пов'язаних з Республікою Білорусь.

- Введення санкцій, зокрема заморожування активів осіб, пов'язаних з РБ, у тому числі Президента Лукашенка.

- Введення санкцій на експорт білоруським військовим організаціям підконтрольних товарів із узгодженого на міжнародному рівні переліку, інших товарів подвійного призначення, таких як напівпровідники.

6. «Донецька Народна Республіка (ДНР)» та «Луганська Народна Республіка (ЛНР)»:

- Призупинення видачі віз до Японії для осіб з «ДНР» або «ЛНР» та заморожування активів, які зберігаються даними особами в Японії.

- Заборона на імпорт і експорт з «ДНР» та «ЛНР».

В січні 2023 року влад Японії надала Україні 95 млн. доларів США допомоги – ці гроші витратять на відновлення критично важливої інфраструктури та зміцнення громадянського суспільства.

Програма допомоги Україні зосереджена на п'яти ключових галузях:

- посилення можливості уряду реагувати на кризу та керувати ним;

- підтримка державних служб, щоб вони могли продовжувати свою роботу;

- відновлення критично важливої інфраструктури, щоб люди могли безпечно повернутись додому;

- підтримка приватних підприємств, щоб вони продовжували працювати, тим самим підтримуючи громади;

- зміцнення громадянського суспільства та соціальних зв'язків [1].

На початку лютого, саме перед зустрічу керівників G-7, Уряд Японії виділяє для України ще 170 млн доларів [2]. Ці кошти спрямують на проекти екстреного відновлення, зокрема – відбудову критичної інфраструктури.

Прем'єр-міністр Японії Фумідо Кесід в процесі зустрі з Президентом України В. Зеленським не лише запросив останнього взяти онлайн-участь у саміті Великої сімки 24.02.2023 року, але і

наголосив на підтримці єдності у боротьбі з агресією РФ проти України та заявляє про продовження підтримки, яка вже складатиме 5,5 млрд. доларів [3].

Отже, дипломатична діяльність Президента В. Зеленського, його постійні спонукальні публічні промови, безперервні візити у більшість країн світу та постійні зустрічі з представниками урядових кіл та місцевого істеблішменту дають свої практичні результати. Нині, Україні як ніколи, слід публічно заявляти усьому світу не лише про факт жахливої агресії Росії щодо сусідньої незалежної держави, але і про геноцид української нації, його фізичний та економічний вимір.

Список використаних джерел:

1. Офіційний сайт Міністерства закордонних справ Японії. Реакція на ситуацію в Україні. URL: https://japan.kantei.go.jp/ongoingtopics/pdf/jp_stands_with_ukraine_ukr.pdf (дата звернення 14.05.2023 р.).
2. Японія виділила Україні 95 млн. доларів. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/01/12/novyna/svit/yaponiya-vydilyla-ukrayini-95-mln-dolariv-dopomohy-vytratyat-koshty> (дата звернення 14.05.2023 р.).
3. Україна отримає від Японії 170 млн доларів на відновлення. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/02/novyna/bezpeka/ukrayina-otrymae-yaponiyi-170-mln-dolariv-vidnovlennya> (дата звернення 14.05.2023 р.).
4. Японія виділить Україні додаткову фін допомогу: названо суму. Слово і діло. Аналітичний портал. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2023/02/20/novyna/suspilstvo/yaponiya-vydilyt-ukrayini-dodatkovu-findopomohu-nazvano-sumu> (дата звернення 14.05.2023 р.).

УДК: 339.726.2(477-622НАТО)

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

Шрамко Олег,

магістр першого курсу факультету міжнародних відносин,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

Shramko.Oleh2022@vnu.edu.ua

НЕВІЙСЬКОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ ВІД КРАЇН НАТО ПІСЛЯ ПОЧАТКУ МАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

Відносини Україна-НАТО та ставлення українського суспільства до військово-політичного Альянсу не були однозначними, але ситуація суттєво змінилася із розв'язанням Росією агресії проти України, про що свідчать проведені неодноразові соціологічні дослідження. Так, за результатами проведеного спільно Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» і Центром Разумкова у період з 22 по 27 липня 2015 року опитування, 63,9% українців проголосували б за членство України в НАТО, і тільки 28,5% виступили проти. Це серйозне зрушення, адже ще у 2014 році прихильників членства України в НАТО нараховувалось 45,4%, а п'ять років тому – 24,6% [1]. У 2022 році кількість прихильників щодо вступу до НАТО зросло до 83% [2]. Проте, такі показники зовсім не означають, що українці добре обізнані у питанні НАТО. Більшість з них, висловлюючи підтримку Альянсу, швидше виступають проти Росії і в такий спосіб виражають свій протест проти її агресивних дій. Це вимагає додаткових роз'яснень

українському суспільству щодо сутності Альянсу, щоб закріпити досягнутий рівень підтримки. Одночасно зростає важливість невійськового співробітництва між Україною і НАТО, адже спроби безпосередньої військової допомоги Альянсу Росія однозначно використає на свою користь – для виправдання власних дій та нав'язування українському суспільству ідеї, що НАТО – це ворог.

Від самого початку агресії проти України Російська Федерація намагалась зняти з себе відповідальність за розв'язання кровопролитної війни та активно поширювала надумані нею пояснення причин своїх дій. Відсутність вагомої альтернативи російським і проросійським ЗМІ на сході України призвела до того, що більшість населення цього регіону продовжує вважати НАТО агресивним військовим блоком.

Водночас, навіть багато прихильників членства України в НАТО не знають про невійськові напрямки діяльності Альянсу, зокрема: політичну співпрацю; розвиток цінностей демократії, індивідуальної свободи, верховенства права та внутрішніх реформ; протидію надзвичайним ситуаціям; науково-технічне співробітництво; розвиток цивільного персоналу сектору безпеки; протидію кібер-загрозам; енергетичну безпеку [8]. Невоєнні напрямки діяльності НАТО були ініційовані майже шістьдесят років тому у 1956 році так званім Комітетом Трьох, який рекомендував розвивати їх з метою посилення внутрішньої солідарності, узгодженості та єдності Альянсу, а також для кращого розуміння у країнах, які не є членами НАТО, діяльності цього воєнно-політичного блоку. На Уельському Саміті НАТО у вересні 2014 року, з врахуванням природи розв'язаної Росією гібридної війни, була відзначена важливість невійськової складової Альянсу, яка "сприяє ефективності спільної безпеки" [3].

У протистоянні російській військовій агресії Україна не отримала безпосередньої військової підтримки Альянсу у вигляді втручання, оскільки вона не є членом НАТО і, відповідно, не входить до його системи безпеки. Таке військове втручання, та ще й без міжнародного мандату, який без сумніву заблокує російська сторона, може спровокувати військове протистояння між НАТО й Росією і створити

реальну загрозу глобальній безпеці та передумови для виправдання Кремлем своїх агресивних дій. Ця небезпека й утримує Брюссель від такого кроку, а от Москва своїми діями постійно доводить, що вона не піклується про світову стабільність. Більш того, країни-члени НАТО не підтримали рішення надати Україні озброєння, а це питання має вирішуватись виключно на двосторонній основі [4]. Головною причиною відмови залишалось побоювання, що Росія вдасться до ескалації конфлікту на Донбасі, що власне і відбулося 24 лютого 2022 року. Втім, під час засідання Комісії Україна-НАТО 25 червня 2022 року міністри оборони країн-членів Альянсу повідомили можливість перегляду питання про надання Україні летальної зброї, тому що Мінські домовленості були порушені країною-агресором.

Поряд з непрямою військовою допомогою, до початку активних військових дій у лютому 2014 року, у вигляді підготовки українських військовослужбовців інструкторами НАТО, проведення таких спільних навчань, як Rapid Trident і Saber Guardian, та постачання обладнання й екіпіровки, стало надзвичайно важливим як для розвитку нашої держави, так і для протистояння російській військовій загрозі у той часовий проміжок. Чотири з п'яти Цільових фондів НАТО з допомоги Україні, а саме щодо кіберзахисту, логістики, переходу від військової кар'єри і медичної реабілітації, стосуються невійськової співпраці. Розвиваючи їх, Україна отримує потужну міжнародну підтримку, допомогу у медичному забезпеченні, проведенні внутрішніх реформ, подоланні наслідків природних лих, забезпеченні енергетичної та інформаційної безпеки.

На політичному рівні, від самого початку агресії Росії, Організація Північно-Атлантичного Договору засудила дії Москви та повністю підтримала суверенітет і територіальну цілісність України, про що сказано у відповідних заявах Північно-Атлантичної Ради від 2 березня 2014 року [5]. В подальшому такі сигнали підтримки звучали на різних рівнях, але Альянс не обмежився одними тільки деклараціями.

Важливим напрямком допомоги НАТО Україні стали лікування і медична реабілітація поранених, а також забезпечення обладнанням

медично-лікувальних закладів України та підготовка спеціалізованого персоналу. Підписана 27 квітня цього року Угода про співробітництво між Кабінетом Міністрів України та Агенцією НАТО з підтримки надала Україні можливість в рамках відповідного Цільового фонду Альянсу отримати допомогу з фізичної реабілітації військовослужбовців, поранених в антитерористичній операції в Донецькій та Луганській областях. Вже близько 300 українських військових пройшли або продовжують проходити лікування та реабілітацію в медичних закладах країн-членів НАТО, зокрема, США, Німеччини, Польщі, Литви. Перспективним у цьому плані видається підвищення спроможностей українських медиків надавати медичну допомогу українським пораненим, що передбачає забезпечення українських медичних підрозділів, госпіталів та лікарень необхідним обладнанням для врятування життя українських воїнів.

Північно-Атлантичний Альянс бере безпосередню участь у вирішенні одного із найголовніших для українського суспільства завдань - реформуванні України. Так, на Саміті НАТО в Уельсі у вересні 2014 року була задекларована підтримка всеохоплюючих реформ в Україні не тільки у сфері безпеки та оборони, але й в інших сферах [6]. З цією метою, 2014 року було прийняте рішення про посилення Офісу зв'язку НАТО в Україні додатковими експертами. У липні 2015 року в НАТО за участю представника України був розроблений проект типової навчальної антикорупційної програми для сектору безпеки і оборони, яка також застосовуватиметься в Україні, що здійснюється в рамках Ініціативи НАТО з розбудови доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних і безпекових інституцій. В подальшому (після Перемоги) важливим елементом реформування українського сектору безпеки та оборони має стати посилення демократичного цивільного контролю над збройними силами та службами безпеки, на що звертає увагу Альянс. Тут важлива роль відводиться парламентському контролю, тісній комунікації між силовими структурами і громадськими організаціями та вже досить активному міжпарламентському співробітництву Україна-НАТО [8].

Активна співпраця між Україною і НАТО в сфері протидії надзвичайним ситуаціям дозволили до війни спільно нейтралізувати виникаючі природні лиха в Україні та сусідніх країнах-членах Альянсу в рамках роботи Спільної Україна-НАТО групи з цивільного планування в надзвичайних ситуаціях, а також сприяє отриманню від Альянсу допомоги у ліквідації наслідків бойових дій у зоні тодішнього АТО. Так, на засіданні міністрів оборони країн-членів НАТО у червні 2015 року була досягнута принципова згода про створення додаткового Цільового фонду допомоги Україні з розмінування і ліквідації вибухових пристроїв, що дозволить Україні отримати допомогу для очищення від вибухових речовин уже звільнених територій та у подальшому усього Донбасу.

Після низки ініційованих Росією газових воєн енергетична безпека стала однією із сфер діяльності НАТО, рішення про що було схвалене ще на Бухарестському саміті Альянсу у 2008 році. Особливу увагу НАТО звертає на безпеку енергетичної інфраструктури, ядерну безпеку, протидію змінам клімату та енергетичну ефективність. Україна перебуває в постійній комунікації з НАТО щодо енергетичних питань, про що свідчать численні зустрічі керівництва міністерства енергетики України та НАК «Нафтогаз України» з представниками штаб-квартири Альянсу. Україна і НАТО підписали угоду, яка у червні 2015. була ратифікована українським парламентом, і згідно з якою НАТО безпечно перезахоронить ядерні відходи, що залишились в Україні від колишнього СРСР. На першому етапі Альянс виконав роботи на загальну суму 508 тисяч євро по одному із шести об'єктів у Житомирській області. До речі, три об'єкти розташовані на окупованих територіях (два - в Криму, один - у Донецьку).

З врахуванням особливостей російської гібридної війни важливою є співпраця у галузі кіберзахисту та інформаційної безпеки. Питанню протидії російській пропаганді, наприклад, було присвячене засідання Комітету цивільного виміру безпеки ПА НАТО 17 травня 2015 року. Комітет обговорив постійні інформаційні атаки РФ проти країн Євроатлантичного регіону, відзначив недостатність дій НАТО, що дозволило Росії отримати певну перевагу в інформаційному

просторі, і запропонував ввести заборону на російські пропагандистські ЗМІ та збільшити допомогу найбільш вразливим країнам [7]. 18-19 червня 2015 року у Брюсселі була досягнута домовленість між українською делегацією на чолі з тодішнім міністром інформаційної політики Ю. Стецем та представниками НАТО про допомогу у створенні в Україні національної системи стратегічних комунікацій та боротьби з пропагандою. Альянс вже неодноразово надає Україні дорадчу і фінансову підтримку з цих питань та, зокрема, підтримав Український кризовий медіа-центр і видання «Kyiv Post» щодо оприлюднення реальної ситуації на окупованих територіях в Криму і на Донбасі.

Нині Альянс об'єктивно відмовляється від безпосереднього втручання у російсько-український конфлікт та зволікає з наданням необхідного летального озброєння Україні. Тому невійськовий вимір співпраці Україна-НАТО набуває більшої актуальності, особливо в умовах розпочатої Росією війни. Метою такої війни є боротьба за ідентичність, цінності, розум людей, сфери впливу та ресурси. Україна вже отримує від Альянсу допомогу для перемоги у цій боротьбі та продовжує її розвивати, адже вона буде особливо необхідною після нашої Перемоги.

Поглиблена невійськова співпраця з НАТО дозволить Україні наблизитись до стандартів Альянсу, здійснити внутрішні демократичні перетворення та підвищити ефективність цивільних секторів безпеки нашої країни. Крім того, ця сторона співробітництва надасть можливість великій частині українського населення безпосередньо відчувати її результати та краще зрозуміти сутність Організації Північно-Атлантичного Договору.

Список використаних джерел:

1. Кому більше довіряють українці: владі, громадськості, ЗМІ..? URL: <http://www.dif.org.ua/ua/publications/press-relizy/komu-bilshe-dovirjayut-ukrainci--vladi -gromadskosti -zmi .htm> (дата звернення 13.03.2023 р.).
2. Хотин Р. Чи реальне швидке членство України в НАТО? І як на це впливає війна? <https://www.radiosvoboda.org/a/ukrayina-viyna-chenstvo-v-nato/32063496.html> (дата публікації 3.10.2022 р.).
3. Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (дата публікації 5.09.2014 р.).
4. Офіційний сайт НАТО. URL: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2014_11/20141208_141124-interview-cmc.pdf
5. North Atlantic Council statement on the situation in Ukraine. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_107681.htm?selectedLocale=en (дата публікації 5.03.2014 р.).
6. Wales Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Wales. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm (дата публікації 5.09.2014 р.).
7. Офіційний сайт НАТО. URL: <http://www.nato-ra.int/Default.asp?CAT2=3697&CAT1=32&CAT0=3&SHORTCUT=3899>
8. Науменко Н.С. «План Маршалла» для України перспективи та приховані загрози моделі розвитку національної економіки. *Збірник матеріалів VIII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми управління соціально-економічними системами»*. 15 грудня 2022 р. Луцьк. ЛНТУ. 2022. С. 35-40.

СЕКЦІЯ 5. ПІДВИЩЕННЯ ДОБРОБУТУ, РОЗВИТОК ІНКЛЮЗИВНОГО РИНКУ ПРАЦІ, МІГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ

UDK 331.5-029:3

Tsymbaliuk Iryna,
Doctor of Economics, Professor,
professor of the Department of Management and Administration,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine
together.united.ua@gmail.com

THE IMPACT OF WAR ON THE LABOR MARKET IN UKRAINE

The war that broke out in Ukraine has resulted in irreparable damage and has had a severe impact on the country's economy. Millions of people have lost their jobs, and the labor market has undergone significant changes. Russia's invasion of Ukraine has caused the deepest crisis in the labor market, reducing the number of jobs and leading to an extraordinary increase in unemployment.

Prior to the war, the Ukrainian labor market already had its problems, including a high unemployment rate of 9.9% in 2021, and a low level of economic activity, particularly among women (56% compared to 68% among men in the age group of 15-70 years) [1].

According to the State Employment Service, prior to the Russian invasion, the official unemployment rate in Ukraine was nearly 10 % (compared to 7 % unemployed on average at that time in European Union countries), and the number of employed population was 15.6 million people [2].

The largest share of the working population was concentrated in the sectors of trade, agriculture, industry, education, transportation, and healthcare. This trend in the labor market was driven by population aging and low birth rates, leading to a rapid decline in the workforce.

However, due to the war, these existing labor market problems have significantly exacerbated. The losses to the Ukrainian economy and the destabilization of society have deepened the negative trends, further reducing the number of jobs and increasing the unemployment rate [3; 4].

The onset of full-scale war has had a significant impact on Ukraine's labor market. Starting from February 2022 until the present day, there has been a significant outflow of skilled professionals abroad, particularly finance specialists, accountants with knowledge of English, and brand managers. These categories of workers are often composed of women who have children.

According to the International Labour Organization (ILO), after several months of war in Ukraine, nearly 5 million jobs were lost, accounting for one-third of the previous labor market [2]. The losses and damage to productive assets and infrastructure, disruptions in supply chains of trade networks, have affected the potential of the labor market, resulting in the disintegration and loss of employment opportunities for many Ukrainians.

According to a new report from the International Labour Organization, approximately 4.8 million jobs were lost in Ukraine as a result of Russian aggression. However, by the end of the year, estimates from international experts slightly improved. The ILO projected the unemployment rate in Ukraine to be around 15.5% or 2.4 million jobs in 2022. This can be attributed to the fact that a significant portion of the territory was occupied or faced active combat. However, the partial recovery of the labor market remains limited and very fragile.

The main reason for this fragility can be explained by the Ukrainian economy itself, which contracted by nearly 30% during the year of the war. If the conflict intensifies, according to ILO estimates, job losses could increase to 7 million. However, in the event of a cessation of the conflict,

there is the possibility of a rapid recovery with the restoration of 3.4 million jobs [5].

Despite the numerous challenges and the ongoing war, there are some positive trends observed in the labor market. At the beginning of 2022, there was a gradual economic recovery and job placement in certain regions. For example, after the liberation of certain territories from occupation, the number of job vacancies in the Kherson region quadrupled, providing more employment opportunities. Similar positive changes are observed in other regions, such as Lviv region, where the labor market has recovered by 90%, and in the Ivano-Frankivsk region, where there are now more job offers than before the war started in December 2021 [1].

There is a noticeable shift in demand for labor in different sectors. Specifically, there is an increasing demand for professionals in sales and consulting, sales managers, drivers, chefs, and accountants. These professions remain highly sought-after as companies seek specialists who can help them restore their operations and ensure stable employment.

Despite the positive trends, unemployment remains a pressing issue. According to the State Employment Service, as of April 1, 2023, over 137,000 people were registered as unemployed, with nearly three-quarters of them being women. Additionally, approximately 43% of the unemployed have higher education, highlighting the problem of increased competition in the labor market [6].

Statistics show that among the registered unemployed, 20% were previously engaged in trade, 16% worked in manufacturing industries, 15% were associated with agriculture, and 13% had experience in public administration and defense. This indicates that various sectors of the economy are affected by the labor market crisis and require systematic measures to support and stimulate employment [7].

The Ukrainian labor market has undergone significant changes as a result of the armed conflict. On one hand, several million Ukrainians have emigrated abroad and are not seeking employment in Ukraine. On the other hand, due to internal displacement, several million Ukrainians are forced to seek new employment opportunities. It is worth noting that half of those

who had jobs before the start of the war have been unable to find new employment since February 24.

This dual dynamic has had a profound impact on the Ukrainian labor market. The significant outflow of skilled workers abroad has created an imbalance in the labor market. At the same time, internally displaced persons, many of whom have work experience, face difficulties in finding new job opportunities.

In response to the extraordinary situation in the labor market, the government has implemented a series of legislative changes. For example, on April 21, the Verkhovna Rada adopted a law simplifying the procedure for obtaining the status of an unemployed person and receiving unemployment benefits during the armed conflict. This will facilitate faster assistance to those who have lost their jobs due to the war events.

Additionally, the government has provided additional economic incentives to employers for the employment of internally displaced persons (IDPs). They can now receive assistance of 6,500 hryvnias to cover the wages of these individuals. This encourages enterprises to hire internally displaced workers and contributes to their socio-economic recovery.

One of the important initiatives has been the creation of a business relocation program, which involves moving enterprises from the conflict zones to safer territories, particularly in western regions of Ukraine. As of the end of May, 601 participating companies have successfully completed the relocation process from the shelling areas. Among them, 390 have already resumed their operations in new locations in western regions, and 87 companies are at various stages of transportation [7].

Furthermore, at the end of May, the State Employment Service, together with the Ministry of Economy, entered into a cooperation and information exchange agreement with leading job placement websites. This collaboration will result in the creation of a unified job vacancy database, significantly facilitating job searching for job seekers.

Despite these steps, the situation in the national labor market remains challenging. The number of available vacancies has significantly decreased, posing a challenge for many unemployed individuals.

Ukraine faces significant challenges related to the war and country reconstruction. The processes of returning to peaceful conditions and post-war recovery require concerted efforts from the government, businesses, and the public. Ensuring stable employment and developing the labor market are essential elements of successful country recovery and building the future.

Increasing the level of employment is one of the key tasks in the process of recovery and reintegration after the armed conflict. To achieve this goal, an integrated program is needed that addresses the current and long-term needs of the labor market. A crucial component of such a program should be ensuring a minimum standard of living, a minimum wage, and social security support [9; 10]. Implementing these measures will help reduce unemployment levels and stabilize the situation in the labor market.

While the challenges in the labor market are extremely complex, Ukraine has the potential for recovery and development. It is important to focus not only on job restoration but also on creating conditions for sustainable economic growth, which will contribute to reducing unemployment and improving the quality of life for the Ukrainian population.

References:

1. Таранова Є. Ринок праці в Україні під час війни: чи варто очікувати зниження безробіття у 2023 році. URL: <https://delo.ua/roboata-i-osvita/rinok-praci-v-ukrayini-pid-cas-viini-ci-var-to-ocikuvati-znizennya-bezrobittya-u-2023-roci-409738/>
2. Зануда А. Світчери підуть в робітники? Як змінився ринок праці під час війни і що буде після неї. *BBC news Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c2xpp4ууny1o>
3. Павліха Н., Цимбалюк І., Уніга О. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с. ISBN 978-966-940-195-3
4. Pavlikha N., Tsymbaliuk I. Luhova M. Strategic benchmarks of regions of Ukraine convergence based on the investment activity intensification. *Development of the innovative environmental and economic system in Ukraine: collective monograph/*

in edition V. Khudolei, T. Ponomarenko. OKTAN PRINT s.r.o. 2019. Czech Republic. P. 22-45.

5. Пищуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації Київ, 2022. 21 с. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf>

6. Державний центр зайнятості. URL: <https://www.dcz.gov.ua/>

7. Ринок праці під час війни: чи є у українців шанси знайти собі нову роботу. *Державний центр зайнятості.* URL: <https://www.dcz.gov.ua/publikaciya/rynok-praci-pid-chas-viyny-chy-ye-u-ukrayinciv-shansy-znayty-sobi-novu-robotu>

8. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с. ISBN 978-966-940-438-1

9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.

10. Павліха Н.В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

УДК 338.2:330.34:339.09

Верховська Наталя,
студентка 3 курсу Українсько-польської програми
“Крок до Євроінтеграції”,
Вищої школи суспільно-господарчої в Пшеворську
м. Пшеворськ, Польща
nataliverkhovska@gmail.com

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ ПРИ ФОРМУВАННІ МОТИВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ПЕРСОНАЛУ

Основні принципи інклюзії, які застосовуються у сучасному світі, засновані та Загальній декларації про права людини, прийнятій ООН після Другої світової війни у 1948 році, якою проголошено, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах[1].

Задачею держави та суспільства є забезпечення рівних умов для участі у всіх сферах життя, захист соціально-незахищених верств населення, уникнення соціальної ізоляції, справедливе розподілення ресурсів та благ.

Інклюзивний розвиток ринку праці має забезпечувати можливість трудової діяльності усім бажаючим працювати, недопущення випадків дискримінації[2].

Практичне впровадження принципів інклюзивного розвитку є особливо актуальним в Україні в умовах російської збройної агресії., так як внаслідок воєнних дій інфраструктура країни та ринок праці суттєво змінюється.

За даними управління Верховного комісара ООН у справах біженців, кількість біженців з України, зареєстрованих за протоколами тимчасового захисту в Європі, станом на 31 січня 2023 року становила понад 4 мільйони осіб. А загальна кількість – понад 8 мільйонів[3].

Дослідження Соціологічної групи Рейтинг свідчить, що половина тих, хто виїхав, планують повертатися додому тільки по закінченню війни, а 11 % не планують повертатися взагалі[4]. Проте деякі фахівці вважають, що до України можуть не повернутися до 90 % біженців[5]. Основною групою вимушених воєнних мігрантів є жінки з дітьми, що посилює демографічну кризу в Україні.

Майже кожен десятий опитаний зазначив, що особисто або близькі родичі зазнали поранення, каліцтва через війну[3]. Внаслідок бойових дій збільшується кількість ветеранів з інвалідністю.

Знищення інфраструктури, непристосованість робочих місць для мобільно-обмежених осіб, відсутність укриттів та бомбосховищ, неможливість відбудови до завершення активних бойових дій, обмеженість фінансових ресурсів є викликом для сучасної України.

Всі ці фактори свідчать про необхідність зміни підходів до працевлаштування, соціального захисту потенційних працівників та підтримки працедавців. Вказане потребує законодавчих ініціатив, пошук ресурсів, залучення іноземних інвесторів, проведення наукових та соціологічних досліджень, розроблення загальнодержавних та міжнародних програм та інше.

Проте, на нашу думку, на сучасному етапі працедавці можуть формувати мотиваційну систему на підприємстві з дотриманням інклюзивних принципів, що сприятиме як економічному зростанню підприємства, так і соціальній адаптації працівників. Життєво необхідним стає тренд турботи про співробітників.

Зокрема, запровадження нематеріальних видів мотивації не спричиняє великих фінансових затрат та сприятиме адаптації осіб із інвалідністю та ветеранів як активних учасників ринку праці, які хочуть та можуть робити свій внесок у розбудову сильної України.

Доцільним є застосування як трудової мотивації, яка пов'язана з робочим процесом (поліпшення умов праці, зміна робочого розкладу, надання додаткових вихідних і можливості самостійно розподіляти робочий час і т. д.), так і статусної мотивації, яка дає можливість кар'єрного росту та виконання більш відповідальної роботи, а також визнання і вищого статусу.

Серед мотиваційних ричагів, які доцільно впроваджувати українським компаніям – це налагодження постійної комунікації зі співробітниками, психологічна допомога, дотримання соціальних гарантій, своєчасна виплата зарплати та авансових платежів.

Також вважаємо за можливе реалізовувати бажання людей бути корисними у скрутний для країни час – участь підприємства у благодійних проєктах, волонтерській діяльності та активне залучення до цього працівників, може бути додатковою мотивацією.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини. *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Зуб М. Я., Крупініна К. П. Інклюзивний вектор розвитку регіональних ринків праці та їх інфраструктури в Україні. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/24_2017/44.pdf
3. Operational data portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukrain>
4. Правовий захист постраждалих від воєнних злочинів Росії. Соціологічна група «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/pravoviy_zahist_postrazhdalih_v_d_vo_nnih_zlochiv_v_ros_23-26_grudnya_2022.html
5. Лібанова Е. Не варто мріяти про нездійсненне: 90 % біженців не повернуться в Україну. *Суспільне media*. 2022. URL: <https://susplne.media/381881>
6. Науменко Н.С. Пріоритети та проблеми релокації вітчизняного бізнесу в західні регіони України. *Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи* / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. С. 29-33. URL: https://ird.gov.ua/ird02/n3381_tezy.pdf (дата звернення: 03.04.2023).

УДК 338.2:330.34:339.9

Дарина Галицька,

учениця,

Рівненська Мала академія наук учнівської молоді,

м. Рівне, Україна

smartsmj320@gmail.com

Наталія Самолук,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри трудових ресурсів і підприємництва,

Національний університет водного господарства та

природокористування,

м. Рівне, Україна

n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

РИНОК ПРАЦІ В УМОВАХ «НОВОЇ НОРМАЛЬНОСТІ» У ВОЄННИЙ ЧАС

Повномасштабне вторгнення Росії на територію України завдало шкоди багатьом сферам життя людини. Певний час люди знаходились в панічному стані, не знаючи, що усіх чекає завтра та які подальші дії здійснювати. Безсумнівно, нові умови суттєво вплинули і на вітчизняний ринок праці – у перші тижні війни він практично «впав», але уже у наступні місяці показав себе, нехай не стабільно, але гнучко і пристосувався до нової реальності (станом на вересень він містив 45 % вакансій від довоєнного періоду (рис. 1)). Війна стала поштовхом до пластичності та появі нових тенденцій у взаємостосунках між роботодавцем та потенційним кандидатом [1].

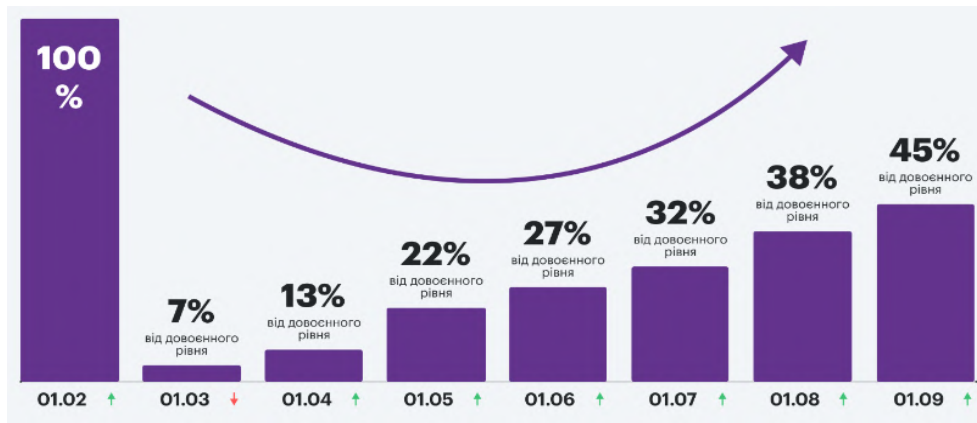
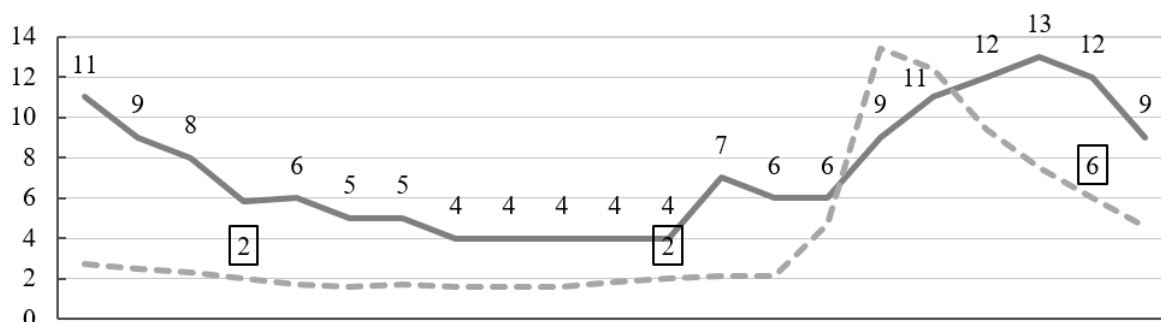

Рис. 1. Кількість вакансій на ринку праці України у 2022 році [2]

Існування ринку праці в умовах війни характеризується значними змінами «географії» вакансій, що в умовах пандемії не спостерігалось. З 24 лютого 2022 року багато людей втратили свої домівки та робочі місця, що змусило їх переїздити в інші міста, більш віддалені від бойових дій. За офіційними даними стати вимушеними внутрішніми переселенцями довелося 7,1 млн. осіб. При цьому найбільше навантаження на собі відчули переважно ринки праці західних областей країни. Дещо покращило даний стан те, що в цей регіон релокуються і підприємства, для ведення бізнесу в безпечних умовах.

На ринку праці України на даний час розпочалася так звана «Епоха роботодавця», що підтверджується значним скороченням вакансій та зростанням навантаження претендентів на них. Раніше, до «нової нормальності», потенційні працівники перебирали вакансіями, дивились чи підходять їм умови праці, заробітна плата, локація місця роботи, культура компанії. Зараз ситуація інакша – роботодавці зараз отримують неймовірно велику кількість відгуків.

Зокрема, у січні-жовтні 2022 року роботодавці проінформували центри зайнятості про наявність 358 тис. вакансій (проти 640 тис. вакансій за цей період 2021 року). За різними даними Державної служби зайнятості України та порталу Work.ua у пандемічний 2021 рік на одну вакансію претендувало від 2 до 11 кандидатів, а у вонний 2022 рік – від 5 до 13 (рис. 2).

* В середньому за місяць.

Рис. 2. Кількість претендентів на одну вакансію, осіб [3]

Попри це варто відмітити, що у першому кварталі 2022 року панував ринок пошукача, де була можливість обирати ту компанію, яка пропонує кращі умови. Тобто ситуація була аналогічною з 2021 роком, де на одну вакансію було в середньому 3 кандидати.

Як зазначено у Інфляційному звіті НБУ за жовтень 2022 року навантаження на одну вакансію (співвідношення між кількістю резюме та вакансій) хоча і скорочується, але все ще значно перевищує довоєнний рівень, що свідчить про високий рівень безробіття [3]. За прогнозами НБУ рівень безробіття поступово знижуватиметься, хоча і залишатиметься вищим за свій природний рівень через довгострокові ефекти війни. При цьому, через виїзд частини кваліфікованої робочої сили за кордон може виникнути помітний дефіцит працівників в окремих видах економічної діяльності, наприклад, будівництві, що водночас визначатиме зростання зарплат у відповідних галузях. Однак, з боку окремих видів діяльності, виробничі потужності яких найбільше постраждали від воєнних дій, попит на працівників залишатиметься порівняно слабким, що гальмуватиме процес скорочення рівня безробіття [3].

Список використаних джерел:

1. Любомудрова Н., Гойчук В. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. (40). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1462>
2. 6 людей на вакансію. Яка ситуація на ринку праці в Україні. *Твоє місто*. URL: https://tvoemisto.tv/news/u_yakyh_oblastyakh_naybilshe_ukrainsiv_ta_138202.html
3. Інфляційний звіт НБУ. Жовтень 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q4.pdf?v=4

УДК 325.54:314.7:332.012.2

Білик Петро,
аспірант Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ МАСШТАБНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

Масштабна міграція стала одним з серйозних наслідків воєнного вторгнення в Україні. Фактично третина українців, порівняно зі становищем до конфлікту, стала внутрішніми або зовнішніми переселенцями, намагаючись врятувати свої життя від воєнних дій.

Згідно з прогнозами Ради Європейського Союзу, міграція внаслідок конфлікту може призвести до скорочення чисельності населення України на 24-33 %. Цей показник залежить від тривалості бойових дій та нестабільності інфраструктури [1].

Зараз можна виділити кілька основних видів міграції, які спостерігаються в Україні.

- міграція за кордон, обсяги якої перевищують усі показники, зафіксовані протягом періоду незалежності України з 1991 року.

- внутрішні переміщення населення всередині країни. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), близько 8 мільйонів осіб були змушені переселитися всередині України.

- незаконне вивезення українських громадян до росії. За даними Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), до вересня 2022 року до РФ було переміщено 2,9 мільйонів осіб та 9400 українських дітей [2].

Масштабна міграція внаслідок війни в Україні має значний негативний вплив як на саму Україну, так і на країни, які приймають переселенців. Соціальні, економічні та гуманітарні виклики, пов'язані зі збільшенням кількості переселенців, потребують комплексного

підходу та спільних зусиль для забезпечення стабільності, підтримки та інтеграції тих, хто постраждав від війни.

Значні обсяги внутрішньої міграції українців із зон бойових дій та тимчасово окупованих територій мають серйозний вплив на країну. Цей процес призводить до суттєвого збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО). За даними ООН, станом на 8 листопада 2022 року, кількість ВПО становила 6,243 мільйони осіб, а за даними Міністерства соціальної політики України ця цифра становила 4,6 мільйона осіб. Крім того, за даними Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України, кількість осіб, які були змушені або зобов'язані покинути свої домівки або місця звичного проживання, досягла 7,7 мільйона [3].

Цей масштабний приріст внутрішньо переміщених осіб став викликом для України в плані забезпечення гуманітарної допомоги, житлових умов, медичного обслуговування та інших необхідних ресурсів. Застосування такої великої кількості людей на нових територіях також ставить під загрозу соціальну та економічну стабільність приймаючих регіонів. Крім того, зростання кількості ВПО ставить під питання інтеграцію та повернення цих людей до нормального життя після закінчення війни.

Щодо зовнішньої міграції, то оцінити її обсяги та темпи є ще складнішою та суперечливішою проблемою. За даними Організації Об'єднаних Націй (ООН) станом на 9 травня 2023 року внаслідок війни за кордоном залишається 8,2 мільйона українських громадян. З них, приблизно 3 мільйони осіб перебувають у росії та білорусі, включаючи тих, хто був примусово вивезений до першої з цих країн [4].

Особливістю хвилі українських біженців є значна кількість неповнолітніх серед них. За розрахунками ООН та економістів, їх частка становить від 28 % до 44 % [7]. Це створює додатковий тиск на бюджети держав, оскільки потрібно здійснювати додаткові витрати на освіту українських дітей та їх адаптацію.

Країни-сусіди України та країни Балтії зазнають найбільшого навантаження внаслідок зовнішньої міграції. Конкретні витрати країн

Європейського Союзу на українських мігрантів різняться в залежності від країни, від 9 тисяч євро до 25 тисяч євро на рік на кожного мігранта. Наприклад, в Польщі видатки на освіту для майже 560 тисяч зареєстрованих українських дітей становлять 2,2 мільярди євро, а витрати на медичне забезпечення оцінюються в 1,5 мільярда євро [7].

Значне навантаження на бюджети країн-приймачів вимагають ефективного планування та розподілу ресурсів для забезпечення потреб українських мігрантів. Окрім того, важливо звернути увагу на інтеграцію цих мігрантів у нові суспільства, зокрема шляхом надання доступу до освіти, медичних послуг та інших соціальних програм. Координація зусиль між країнами та підтримка з боку міжнародної спільноти є важливими елементами успішного впорядкування цієї складної ситуації.

Водночас, важливо враховувати, що вплив українців на економіки приймаючих країн не обмежується лише негативними наслідками. Навпаки, у довгостроковій перспективі чистий фіскальний ефект для Європи може бути позитивним, оскільки українці активно інтегруються на європейському ринку праці.

Збільшення пропозиції робочої сили завдяки припливу українських біженців може трохи зняти напруженість на ринку праці євросони. Згідно зі звітом Deloitte, інтеграція українських примусових переселенців в Польщі може призвести до додаткового зростання ВВП цієї країни на 0,2-3,5% щорічно протягом перших п'яти років, залежно від ефективності інтеграційної політики [9]. Важливими факторами для такого росту є підвищення гнучкості ринку праці та вирішення проблем з житловим ринком.

Витрати українських мігрантів за кордоном також є позитивним чинником для економік країн, де вони перебувають, оскільки стимулюють приватне споживання. Українці підтримують споживчий попит і сприяють економічній активності. Крім того, вони сприяють економічному зростанню через державне споживання, зокрема витрати на освіту, охорону здоров'я та житлово-комунальну інфраструктуру.

Згідно з розрахунками Національного банку України, при інших незмінних умовах, внесок українських мігрантів у випуск товарів та послуг у 2026 році в країнах, таких як Естонія, Польща та Чехія, може збільшитись на 2,2-2,3% порівняно з базовим сценарієм без міграції, а в Німеччині – на 0,6-0,65% [10].

Ці дані свідчать про те, що українські мігранти можуть мати позитивний вплив на економіку приймаючих країн, сприяючи зростанню ВВП, підтримці споживчого попиту та стимулюванню різних галузей економіки. Однак, для ефективного використання цього потенціалу важливо розробити та реалізувати ефективні інтеграційні програми та політики, які допоможуть українським мігрантам успішно інтегруватися в нові умови та максимізувати свій вклад у економіку приймаючих країн.

Окрім того, Україна потребує широкого співробітництва з міжнародними організаціями та партнерами для подолання гуманітарних викликів, пов'язаних із великою кількістю внутрішньо переміщених осіб. Не обхідні ефективні заходи забезпечення їх потреб у житлі, здоров'ї, освіті та професійній підготовці для створення умов для їх повноцінного включення в суспільство.

Список використаних джерел:

1. Вплив міграції на соціально-економічну ситуацію в Україні : аналіт. доп. / [В. Потапенко, А. Головка, О. Валевський та ін.] ; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. – 33 с. – <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.01>

2. Бодняк Олександра. Викрадачі душ. Як і чому Росія краде українських дітей. *Zaxid.net*. 26 жовтня 2022. URL: https://zaxid.net/rosiya_vikradaye_ukrayinskih_ditey_masshtabi_naslidki_n1551501

3. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні перевищила 8 млн людей: звідки й куди їхали найбільше. 11 травня 2022. <https://minre.gov.ua/2022/05/11/kilkist-vnutrishno-peremishhenyh-osib-vpo-v-ukrayini-perevyshhyla-8-mln-lyudej-zvidky-j-kudy-yihaly-najbilshe/>

4. Ситуація з біженцями в Україні. *Портал оперативних даних*. 2023. <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Уніга О. В., Коцан Л. М., Савчук А. Ю. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 212 с.
6. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с.
7. Вінокуров Ярослав. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua>
8. Павліха Н., Цимбалюк І., Уніга О. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с. ISBN 978-966-940-195-3
9. Patorska Julia, Wodzicki Michael. Uchodźcy z Ukrainy w Polsce: Wyzwania i potencjał integracji. <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/zarzadzania-procesami-i-strategiczne/articles/Uchodzcy-z-Ukrainy-w-Polsce.html?nc=42>
10. Туча О., Співак І., Бондаренко О., Погарська О. Вплив українських мігрантів на економіки країн-реципієнтів. НБУ, 2022. С. 7. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Migration_impact_2022-12-15.pdf
11. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с. 14,8 д.а. ISBN 978-966-940-278-3
12. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

УДК 331.5-029:3

Цимбалюк Ірина,
д.е.н., професор,
професор кафедри менеджменту та адміністрування,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

Савчук Анастасія,
к.е.н., докторантка Лабораторії проектів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

ІНКЛЮЗИВНИЙ РИНОК ПРАЦІ: МЕТОДОЛОГІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОБУТУ ДЛЯ ВСІХ

У сучасному суспільстві питання інклюзії та добробуту стають все більш актуальними. Важливою науковою, соціально-економічною проблемою забезпечення добробуту населення є формування сучасної парадигми інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції як відповідь на сучасні виклики та загрози, пов'язані із наслідками широкомасштабної війни в Україні; нестабільністю політичних процесів, національними макроекономічними дисбалансами; зменшенням економічно активної частини населення, зростанням міграції, безробіття, зниженням доходів населення.

Ринок праці в умовах повномасштабної війни в Україні супроводжується проявами негативних процесів: професійним і кваліфікаційним дисбалансом попиту та пропозиції на національному ринку праці, поширенням нестандартної та тіньової зайнятості, зниженням продуктивності праці, збільшенням навантаження на регіональні ринки праці. Обсяги внутрішніх ресурсів вітчизняної економіки є вкрай низькими. Це потребує запровадження в Україні

прогресивних світових практик до вирішення проблем ринку праці на основі інклюзивного підходу. В основу розвитку інклюзивного ринку праці в умовах релокації бізнесу та міграції населення покладено забезпечення балансу між державним регулюванням ринку праці, демократичною свободою й захищеністю населення. Основною метою впровадження механізму регулювання інклюзивного ринку праці при цьому є забезпечення справедливих можливостей для економічних учасників та рівноправ'я секторів економіки й верств населення, а також зосередження уваги на збалансуванні ринку праці шляхом підвищення рівня й якості продуктивної зайнятості населення, розширення можливостей працевлаштування робочої сили, а також підвищення рівня соціальної інтеграції на ринку праці, особливо для соціально вразливих груп тимчасово окупованих територій.

Задля забезпечення розвитку інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції основним пріоритетом стає необхідність просування формальної зайнятості; збільшення конкурентоспроможності й розширення можливості працевлаштування робочої сили; приведення у відповідність системи освіти до вимог ринку праці для досягнення більш високого рівня кваліфікації і компетенцій. Аналіз результатів досліджень, висвітлених у працях вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що на сьогодні відсутні комплексні дослідження проблеми розвитку інклюзивного ринку праці в умовах релокації бізнесу та міграції населення на засадах обґрунтування підходів до підвищення зайнятості населення, продуктивності праці, відповідності освіти і професійних навичок потребам ринку праці.

Зокрема, розробці концепції інклюзивного розвитку задля досягнення цілей економічного зростання, соціального добробуту та екологічної рівноваги присвячено праці Шульц С. Л., Луцків О. М. [1], Rammelt C. F., Gupta J. [1]. Вчені Middeldorp M., Weterings, A., Van den Berge, M., Edzes, A., & Van Dijk, J. зосереджують увагу на необхідності збалансування ринку праці шляхом підвищення рівня та якості продуктивної зайнятості населення [3]. Marten M Middeldorp, Arjen J E Edzes, Jouke Van Dijk звертають увагу на розширення можливостей

працевлаштування робочої сили, підвищення рівня соціальної інтеграції на ринку праці, адаптації системи освіти до потреб ринку праці [4]. Низкою вчених (Лібанова Е., Позняк О.) проаналізовано вплив криз, зокрема COVID 19, на кон'юнктуру ринку ринків праці [5]. Новітні глобальні тенденції у сфері зайнятості і доходів та їх вплив на соціальну нерівність вивчали Перегудова Т. В. [6]. Результатами дослідження стало наукове пояснення впливу змін у сфері зайнятості і доходів на соціальну нерівність та окреслено тренди розвитку останньої.

У наукових працях [7-15] вченими акцентовано увагу як на нових можливостях, що їх відкриває нова економіка, так і на викликах і небезпеках, що стають реальністю у сфері праці та соціально-трудоких відносин. Вченими обґрунтовано теоретико-методичні засади трансформації системи регулювання доходів населення та розвитку ринку праці в Україні. Визначено форми регулювання доходів і розроблено рекомендації щодо розвитку ринку праці та зростання економіки добробуту в умовах європейської інтеграції. Розкрито механізм інклюзивного зростання економіки, орієнтований на досягнення збалансованого економічного піднесення, соціальної активності та справедливості.

Звернемо увагу на необхідність проведення комплексних досліджень та поглиблення розпочатих вченими напрацювань до рівня системної розробки механізму забезпечення добробуту всіх верств населення через розвиток інклюзивного ринку праці в умовах релокації та міграції внаслідок повномасштабної війни в Україні. Інклюзивний ринок праці розглядається як модель, де всі люди, незалежно від своїх здібностей, віку, стану чи інших особистих характеристик, мають рівень можливостей доступу до праці та розвитку свого потенціалу.

Важливим аспектом будь-якого інклюзивного ринку праці є розуміння та підтримка різноманітності, включаючи людей з інвалідністю, молодих людей, старших громадян, жінок та інших маргіналізованих груп. Розвиток інклюзивного ринку праці базується на кількох важливих принципах. Перш за все, це надання можливостей для всіх верств населення. Кожна людина має можливість отримати

роботу на основі своїх здібностей і навичок, без будь-яких форм дискримінації. Другий принцип виникає у створенні сприятливих умов для людей з особливими потребами. Це включає доступність робочих місць, адаптивні технології та підтримку на робочому місці. Третій принцип – це визнання унікальності та різноманітності людей, пропонуючи різні можливості та підходи для забезпечення їх зайнятості, що позитивно впливає на показники добробуту.

Методологія дослідження розвитку інклюзивного ринку праці враховує необхідність просування формальної зайнятості; збільшення конкурентоспроможності й розширення можливостей працевлаштування робочої сили; приведення у відповідність системи освіти до вимог ринку праці для досягнення більш високого рівня кваліфікації і компетенцій; ефективного використання трудового потенціалу територій. Наукове обґрунтування теорії і методології, розробки концептуальних засад розвитку інклюзивного ринку праці спирається на: закономірності (людиноцентричного розвитку, доступності і справедливості використання ресурсів, розвитку відкритих систем, прогресивного і продуктивного розвитку, економічні закономірності людських системних утворень) та принципи (комплексності, системності, інклюзивності та збалансованості між освітою, зайнятістю та доходами на ринку праці).

Уряд країни відіграє ключову роль у створенні інклюзивного ринку праці. Мова йде про прийняття законодавчих актів та політики, що забезпечують недискримінаційний доступ до праці для всіх груп населення. Окрім того, важливу роль у підтримці розвитку інклюзивного ринку праці відіграє бізнес-сектор, шляхом розробки політики працевлаштування, створення різноманітних робочих місць та підтримки працівників з особливими потребами. Бізнес-сектор може сприяти свідомому включенню та розумінню різноманітності шляхом проведення тренінгів та освітніх заходів для своїх співробітників.

Слід зазначити, в процесі розвитку інклюзивного ринку праці виникають різні виклики, такі як недостатнє фінансування, несвідомість та стереотипи щодо зайнятості людей з особливими

потребами, а також необхідність адаптації робочих місць та інфраструктури. Однак інклюзивний ринок праці відкриває широкі перспективи для суспільства, є основою забезпечення добробуту населення. Він сприяє соціальній інтеграції, збільшенню економічного потенціалу, зниженню нерівності та підвищенню продуктивності.

Отож, методологія забезпечення добробуту через розвиток інклюзивного ринку праці включає розуміння принципів рівності, ролі уряду та бізнес-сектора, а також впровадження різноманітних практичних заходів громадського сектору для підтримки різних груп населення. Подолання сучасних викликів і реалізація перспектив розвитку інклюзивного ринку праці веде до покращення якості життя та зростання добробуту.

Список використаних джерел:

1. Шульц С. Л., Луцків О. М. Структурна диверсифікація економіки європейських країн як передумова розбудови інклюзивної моделі їх розвитку. *Економічний форум*. 2020. Т. 1. № 3. С. 16–22. DOI:<https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2020-3-3>.
2. Rammelt C. F. & Gupta J. Inclusive is not an adjective, it transforms development: A post-growth interpretation of Inclusive Development. *Environmental Science & Policy*. 2021, Vol. 124, P. 144-155. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1462901121001726>
3. Middeldorp M., Weterings A., Van den Berge M., Edzes A., & Van Dijk J. (2021). Sequence analysis as a new tool for analyzing dynamics on regional labour markets. *Newsletter Regional Science Association International*. Pp. 7-9. https://www.joukevandijk.com/files/ugd/397d73_d6cf7297ca3c46cda1127ecec68788e3.pdf
4. Marten M Middeldorp, Arjen J E Edzes, Jouke van Dijk. (2019). Smoothness of the School-to-Work Transition: General versus Vocational Upper-Secondary Education. *European Sociological Review*, 2019. Vol. 35, Is. 1, February P. 81–97, <https://doi.org/10.1093/esr/jcy043>
5. Лібанова Е., & Позняк О. External labor migration from Ukraine: the impact of Covid-19. *Demography and Social Economy*, 2021. 42(4), 25–40. URL: <https://www.ojs.dse.org.ua/index.php/dse/article/view/12>
6. Перегудова Т.В. Інституційні особливості еластичності зайнятості в Україні: тренди та детермінанти. *Економіка України*. 2020. № 9. С.80-92. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2020.09.080>

7. Pavlikha N. V., Tsymbaliuk I. O., Kovshun N. E., Kotsan L. M. Conceptual Transformation Principles Of The Income Regulation System In Ukraine. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2018. Вип. 2 (25). С. 317-324.

8. Pavlikha N. V., Tsymbaliuk I. O., Kotsan L. M. Modeling The Optimal Size Of The Minimum Wage In Ukraine. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. № 2 (14). С. 26-35.

9. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Стратегічні перспективи трансформації фіскального простору під впливом мегатрендів. Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 247 с. С. 129–132. URL: <https://cutt.ly/jKPyKLv>

10. Павліха Наталія, Цимбалюк Ірина, Уніга Олег. Розвиток та регулювання ринку праці прикордонного регіону [Текст] : монографія. Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа-Друк, 2018. 223 с.

11. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

12. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с.

13. Економіка добробуту: регулювання доходів населення та розвиток ринку праці [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Олег Вікторович Уніга, Лілія Миколаївна Коцан, Анастасія Юріївна Савчук. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 212 с.

14. Pavlikha N., Tsymbaliuk I., Uniga O. Labour market development features in the European Union. The economy of Bulgaria and the European Union in the global word. *Management, marketing and entrepreneurship, corporate control and business development in Bulgaria and in the EU: collective Monographs of Scientific Articles*. Sofia, 2018. P. 127–138.

15. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>

СЕКЦІЯ 6. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ЧАСИ ЗМІН І ВИКЛИКІВ

УДК 330:004.738.5]:005.8

Павліха Наталія,
д.е.н., професор
професор кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проєктами,
очільниця Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

КЛЮЧОВІ ПРИНЦИПИ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В НЕПЕРЕДБАЧУВАНОМУ СВІТІ «ВАНІ»

Управління проєктами є невід’ємною складовою успішного розвитку організацій у сучасному світі. Однак умови їх внутрішнього та зовнішнього середовища, в яких функціонують проєктні команди, постійно змінюються і набувають усе більшої непередбачуваності. В процесі сучасного стратегічного управління та проєктної діяльності виникають питання нових викликів і змін, що пов’язані із повномасштабною війною в Україні та її наслідками. Вони суттєво впливають на формулювання стратегічних цілей, вимагають нових підходів та стратегій управління.

Провідний науковий співробітник Інституту майбутнього (США) Джеймс Кашіо у роботі «Перед обличчям епохи хаосу»_зазначає, що з

початком пандемії, з 2020 року, світ став «BANI» [1]. «BANI - концепція» – це аббревіатура, яка описує стан світового ладу, що вміщується в чотири характерні ознаки: «brittle» – крихкий, «anxious» – тривожний, «nonlinear» – нелінійний, «incomprehensible» – незрозумілий. Отож, в процесі управління проектами в організації слід врахувати, що у сучасному «BANI – світі» все взаємозалежне, крихка система може добре працювати на поверхні, перебуваючи на межі руйнування. «Якщо один компонент виходить з ладу, результатом цілком може бути ціла низка систем, які вийдуть з ладу і впадуть, як доміно, одна за одною. Скажімо, немає країни, яка б мала змогу відгородитися від пандемії, що впливає на всі сфери життя громадян» [1].

У цій новій реальній якості виконання проектів стає складним завданням, традиційні підходи до управління, засновані на стабільності та передбачуваності, вже не є достатньо ефективними. Для успішної реалізації проектів необхідні гнучкість, адаптивність та здатність до швидкого реагування на змінні умови.

Визначення ключових принципів та методики управління проектами в умовах «BANI - світу» потребує стратегії адаптації до непередбачуваності, розробки інноваційних підходів до управління змінами та методів, які можуть ефективно працювати в нелінійному та незрозумілому середовищі.

Управління проектами в непередбачуваному «BANI - світу» вимагає застосування спеціальних принципів, які допомагають управляти змінами та підвищувати продуктивність проектної діяльності в незрозумілому та тривожному середовищі.

Ключовими принципами управління проектами в умовах «BANI» є:

- Гнучкість та адаптація. Успішні проекти в умовах «BANI» вимагають гнучкості та здатності до швидкої адаптації до змін. Управління проектами повинно бути гнучким, здатним оперативно реагувати на зміни та удосконалювати відповідно до них стратегії, оптимізувати використання ресурсів та часові терміни виконання проектів відповідно до змінюючої ситуації.

- Інноваційність. Умови «ВАНІ» створюють середовище, сприятливе для інноваційних поглядів і підходів. Команди проекту повинні бути відкритими до новаторських ідей, шукати нові можливості та готовими впроваджувати нові методики та технології.

- Швидкість реагування. В умовах «ВАНІ» швидкість реагування на зміни є критичною. Менеджери з управління проектами мають бути здатними виявляти та аналізувати зміни в реальному часі та приймати рішення оперативно і ефективно.

- Ризик-орієнтованість. Непередбачуваність «ВАНІ - світу» супроводжується підвищеними ризиками. Управління проектами повинно бути орієнтоване на виявлення, оцінку та ризики проектної діяльності. Ефективне управління ризиками дозволяє забезпечити успішне виконання проекту навіть у складних умовах, які є характерними в умовах війни та повоєнний період.

- Комунікація і співпраця. Управління проектами повинно стимулювати ефективну співпрацю між учасниками команд та всіма зацікавленими сторонами проекту. Регулярна комунікація та обмін інформацією допомагають забезпечити розуміння та зручність щодо мети, обсягу та очікування проекту.

- Саморозвиток та здатність до навчання. Управління проектами в умовах «ВАНІ - світу» вимагає здійснення неперервного навчання менеджерами проекту. Команди проекту повинні бути готовими швидко засвоювати нові знання, навички та методику, а також впроваджувати навчальний підхід у свою проектну роботу, щоб пристосуватися до нових викликів і змін.

- Стратегічне мислення. Планування, прогнозування та стратегічні рішення є умовами ефективної роботи проектних менеджерів задля досягнення намічених результатів у змінному середовищі.

- Відповідність цілям та цінностям. В умовах непередбачуваності «ВАНІ» управління проектами має бути орієнтоване на досягнення стратегічних цілей та відповідати цінностям організації. Усі рішення та дії повинні бути спрямовані на досягнення бізнес-цілей та забезпечення довгострокового успіху.

Отож, в умовах непередбачуваного світу «ВАНІ», управління проектами вимагає нових підходів та стратегій. Враховуючи крихкість, тривожність, незрозумілість сучасного світу, особливо у воєнний та повоєнний періоди звернемо увагу на необхідність швидкого реагування та вигадкування нових стратегічних орієнтирів в обставинах, що стрімко змінюються, залучаючи при цьому інтуїцію та емоційний інтелект, розвиваючи нелінійне мислення тощо.

Список використаних джерел:

1. Джеймс Кашіо Перед обличчям епохи хаосу. URL: <https://medium.com/@cascio/facing-the-age-of-chaos-b00687b1f51d>
2. Куляша О. Роль та значення внутрішнього контролю в процесі переходу від SPOD до VUCA-світу. URL: <http://www.spilnota.net.ua/ua/article/id-3145/>
3. Цимбалюк І. О. Економіка війни та перспективи для України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.
4. Цимбалюк І. О. Економічні виклики для України в умовах війни. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.
5. Павліха Н. В. Управління проектами сталого розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 254 с.
6. Павліха Н.В., Хомюк Н.Л. Проектний підхід до публічного управління в контексті розвитку сільських територій. *Публічне управління: проблеми та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, м. Харків, 7 грудня 2018 року. Х.: ТОВ «Константа», 2018. – С. 505–509.
7. Павліха Н. В., Хомюк Н. Л. Застосування проектної культури для забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Європейська проектна культура в Україні: стан, проблеми, перспективи: матеріали Міжнародної науково–практичної конференції* (м. Запоріжжя, 29–30 травня 2020 р.). С.134-136.

УДК 330.341.1

Антонюк Дмитро,
д.е.н., проф.,
віцепрезидент Запорізької ТПП,
професор кафедри підприємництва,
менеджменту організацій і логістики,
Запорізький національний університет,
м. Запоріжжя, Україна

Буй Юлія,
асистент кафедри прикладної економіки,
Івано-Франківський національний технічний університет
нафти і газу,
м. Івано-Франківськ, Україна

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Потужним геополітичним і геоекономічним викликом після всесвітньої пандемії COVID-19 стало військове вторгнення російської федерації в Україну. Руйнівні наслідки відкритого воєнного наступу росії зумовлюють пошук дієвих механізмів відтворення соціально-економічного добробуту нашої країни. Під час широкомасштабного вторгнення було завдано непоправних збитків економічному, екологічному та соціальному середовищу. Зокрема, зафіксоване падіння ВВП на рівні 30–35% та зниження експорту на 30–33 %, завдані збитки інфраструктурі у розмірі більше 110 млрд дол. США, спостерігається припинення діяльності МСП та закриття великих підприємств, мінімізація приватних інвестицій, загрози продовольчій та енергетичній безпеці, а найголовніше – неоціненна шкода довкіллю та втрати людського потенціалу (людські втрати, внутрішня та зовнішня міграція). Тому повоєнна відбудова України та подолання

наслідків агресивного вандалізму повинна ґрунтуватися на засадах сталого (збалансованого) розвитку, передусім для забезпечення першочергових потреб населення, створення відповідних соціально-економічних умов для повернення переміщених осіб і зростання майбутніх поколінь в безпечному і здоровому довкіллі.

Зрозуміло, що відновлення країни після такого руйнівного втручання є неможливим без міжнародної підтримки та проактивної громадянської позиції суспільства. В умовах потужної міжнародної фінансової та технічної допомоги, що надходить для відновлення України від країн-партнерів, важливо зберегти засадничі принципи національної безпеки, зокрема військової, енергетичної, продовольчої та інформаційної, за умови ефективного використання ресурсної бази країни, на основі модернізованих інститутів.

Єдність і активна позиція українського суспільства, а також неоціненна підтримка з боку бізнесу дозволили країні вистояти та сформувати стабільне соціальне підґрунтя для трансформації економічної системи та відновлення екологічної стійкості у повоєнний період. В умовах дефіциту фінансових ресурсів соціальні інновації виступають одним із напрямів розбудови соціальної компоненти сталого розвитку та можуть забезпечити вищезначені напрями відновлення. Процеси генерування та продукування соціальних інновацій варто розглядати через активізацію суспільного розвитку, інноваційну активність підприємств, соціальні ініціативи та соціальне підприємництво [1, с. 17]. І цьому сприятиме використання результатів досліджень досвіду провідних країн світу для України [2, с. 66–67].

Першочерговим кроком для успішного відновлення економіки регіонів є стабілізація ситуації на окупованих територіях України. Щодо тих регіонів, які знаходяться у відносній безпеці, то за умов дефіциту ресурсів соціальні інновації можуть стати потужним інструментом, який забезпечуватиме фундаментальні основи економічного відновлення.

Напрямами відновлення економічної системи за використання соціальних інновацій вже стали: територіальна згуртованість суспільства у наданні волонтерської допомоги постраждалим регіонам; інтенсифікація соціальної діяльності діючого бізнесу; активізація співпраці громадянського суспільства з органами місцевого самоврядування та бізнесом, допомога у релокації бізнесу; поширення кращих практик соціальної допомоги у регіонах через інтернет платформи; освітні заходи та забезпечення доступу до безкоштовних навчальних матеріалів; реалізація волонтерських проєктів для ВПО, надання їм психологічної допомоги, будівництво модульних поселень для ВПО; популяризації свідомого споживання та ощадливого використання природних ресурсів, екологічної грамотності тощо.

Попри те, що протягом періоду війни ініційовано багато соціальних проєктів, своєчасне реагування на потреби та проблеми регіонів для їх економічного відновлення повинно забезпечуватися шляхом висвітлення інформації про соціальні ініціативи у ЗМІ, на сайтах органів влади та місцевого самоврядування, залучення освітніх установ, територіальних громад, використання соціальних мереж, інструментів SMM маркетингу, підтримки інноваційних інфраструктур для міжрегіональної співпраці та активізації громадянської згуртованості у регіонах України [3, с. 38].

Підсумовуючи вище викладений матеріал, слід зазначити що потенціал соціальних інновацій закладено не на особистісних досягненнях, а на розвитку загальнолюдських цінностей: довірі, співпраці, соціальній і екологічній відповідальності, готовності до волонтерської роботи, ідентифікації себе як особистості в українському суспільстві, готовності до збереження національної культури та традицій, свідомого споживання, а також відмови від особистісного збагачення заради суспільного блага. Соціальний вклад кожного окремого домогосподарства у відновлення суспільного добробуту може мати величезний вплив на економічну систему та зберегти значну частку фінансових ресурсів. Прозорість у

використанні коштів волонтерської допомоги, державними та місцевими органами, фіскальні стимули, зниження корупції, які на перший погляд є економічними інструментами, насправді мають потужне соціальне підґрунтя для всіх членів суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Antoniuk, D., Bui Y., Berezhnyska, U., Savko, O., Hobyр, I Social entrepreneurship as driver for increasing social innovation. *Science and Innovation*, 2023. Vol. 19 No. 2. Pp. 17-30. DOI: <https://doi.org/10.15407/scine19.02>
2. Antoniuk, D. and Bui, J. Social innovations: experience on implementation of projects of the leading world countries for Ukraine. *Management and Entrepreneurship: Trends of Development*, 2019. 1(07). Pp. 64-73. doi: <https://doi.org/10.26661/2522-1566/2019-1/07-07>.
3. Антонюк Д. А., Буй Ю. В. Роль соціальних інновацій у відновленні економіки регіонів України. *Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи* / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А.І. Мокія. Львів. 2022. 87с. С. 37-38.

УДК 502.333

Pavlikha Nataliia,

Doctor of Economics, Professor,
Professor of the Department of International Economic Relations
and project management,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine
nataliia.pavlikha@vnu.edu.ua

Bilous Oleksandr,

student of the Faculty of International Relations,
Lesia Ukrainka Volyn National University,
Lutsk, Ukraine
bilous.oleksandr2022@vnu.edu.ua

PROJECT MANAGEMENT IN THE CREATIVE INDUSTRIES IN TIMES OF CHANGE AND CHALLENGES

The impact of creativity on the economy of sustainable community development is at a new stage of scientific research. This is primarily due to Russia's full-scale invasion of Ukraine, the rapid pace of technology diffusion, geopolitical changes, the transformation of regional economies, the transition of modern society to sustainable, inclusive, and smart development, and the implementation of regional modernization strategies. At the same time, new forms of the spatial organization of the creative economy are being formed: the creative regions, creative clusters, creative spaces, and hubs. They are being developed on the basis of the experience of the European Union, the USA, Japan, and other developed countries.

Global evidence proves the great potential and contribution to the socio-economic development of regions of creative industries, which, according to experts, amounts to 4-12 % of GDP in European developed countries and has a growing trend, creates millions of jobs, improves the quality of life, etc. Creativity is an integral element of the post-industrial

economy and a new factor of social development. The creative industry is characterized not only by a certain set of economic activities that produce creative goods and services but also by an approach to the formation of a new economy based on the use of human creativity and the activation of human creativity in order to gain competitive advantages [1].

The programs and projects in cooperation with the European Union (Creative Europe, Culture and Creativity, EU-Eastern Partnership Programme) to support the creative economy play a significant role in boosting the creative industries in the Ukrainian economy.

In 2019, the United Nations General Assembly declared 2021 the International Year of the Creative Economy for Sustainable Development. This nomination recognizes the growing role of creative industries in the economic development of both developed and developing countries. The program of events for the International Year of the Creative Economy includes a series of forums, conferences, and intergovernmental meetings to draw attention to the challenges that hinder the development of creative industries and the opportunities that these sectors create. Exceptional growth in turnover and job creation, as well as resilience to the economic crisis, make creative industries an attractive area of investment at both the private and public levels [2].

Although the term creative industries are becoming more and more common, there is no single interpretation of it. For example, according to the Law of Ukraine "On Culture", creative industries are types of economic activity aimed at creating added value and jobs through cultural (artistic) and/or creative expression" [3]. The main types of economic activity that belong to the creative industries are defined by the CMU Resolution No. 265-r of 24.04.2019 "On Approval of Types of Economic Activity that Belong to the Creative Industries". They include 34 types of economic activity, which include such sectors as visual arts (painting, graphics, sculpture, photography, etc.); performing arts (live music, theatre, dance, opera, circus, puppet theatre, etc.); literature, publishing, and print media; audio arts; audiovisual arts (film, television, video, animation, animation, etc.) design; fashion; new media and information and communication technologies (software, video games, digital technologies in art (3D

printing; the virtual, augmented, mixed reality, etc.)); architecture and urbanism; advertising, marketing, public relations, and other creative services; libraries, archives, and museums; folk arts and crafts [4].

The use of the creative industry for the preservation of historical and cultural heritage can also contribute not only to increasing interest in cultural heritage but also to the development of tourism, which will help create new jobs and increase Ukraine's economic potential [5, 6, 7, 8].

At the same time, the creative industries can contribute to the revival of cultural heritage and its promotion on the global stage. For example, the development of museum exhibitions or tourist routes based on historical events and places, and the creation of cultural festivals and events. Thus, the preservation of cultural heritage and the development of the creative industry should be coordinated and balanced. This will help preserve national identity, promote the country's culture, and contribute to economic development [9, 10].

Project management in the creative industries in times of change and challenge is essential for success. The pace of change in this industry requires flexibility and rapid response to new ideas and trends. The complexity of projects in the creative industries requires organizing the work of teams, efficiently allocating resources, and monitoring the implementation of tasks. The competitive environment challenges creative companies to quickly introduce new products and innovations. The challenges of change require adaptability and flexibility in project planning and execution. Considering these aspects, effective project management becomes a key factor for success in the creative industry.

References:

1. Щеглюк С. Д. Особливості розвитку креативної індустрії України: перспективні форми просторової організації. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2017. № 6. С. 143-150.

2. Ніколаєва О., Онопрієнко А., Таран С., Шоломицький Ю., Яворський П. Креативні індустрії: вплив на розвиток економіки України. Центр аналіз міжнародної торгівлі Trade+. 2021. 111 с. URL: <http://surl.li/gyhez>

3. Про культуру: Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>

4. Про затвердження видів економічної діяльності, які належать до креативних індустрій: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 № 265-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2019-%D1%80#Text>

5. Voichuk, M., Zavadzka, Y. Development of regional models of creative industries on the basis of correlation-regression analysis. *International journal of new economics and social sciences*. 2021. № 13 (1). P. 27-34.

6. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.

7. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

8. Хомюк Н. Л. Диверсифікація розвитку сільських територій в умовах децентралізації: монографія Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 320 с.

9. Bilous O., Bilyk P. Development of the creative industries sphere in the context of the historical and cultural heritage preservation in the conditions of a full-scale invasion. *REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / за заг. ред. Н. В. Павліхи. Луцьк : Вежа-Друк, 2023. 253 с. С.22–25.

10. Павліха Н. В. Управління проектами сталого розвитку: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 254 с.

УДК 351:304(0758)

Войчук Максим,

к.е.н., доцент кафедри економіки та менеджменту,
Волинський інститут ім. В. Липинського ПрАТ «ВНЗ «МАУП»,
м. Луцьк, Україна
maksym.voichuk@gmail.com

Ткачук Захарій,

аспірант,
Луцький національний технічний університет,
м. Луцьк, Україна
zakharii.tkachuk@gmail.com

УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ГУМАНІТАРНІЙ СФЕРІ У ПЕРІОД СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Проектний підхід в останні роки став одним з найпопулярніших методологічних інструментів провадження господарської діяльності як суб'єктами підприємництва, так і неприбутковими організаціями та установами. Зокрема, привабливість інструменту управління проєктами фактично впливає з його сутності – орієнтації на створення конкретного продукту, що має вирішувати конкретну проблему чітко визначеної цільової аудиторії, бути створеним за умови обмеженості ресурсів, мати здатність функціонувати за забезпечувати результати після завершення періоду реалізації проєкту, а отже бути сталим.

Інтеграція концепції сталого розвитку в методологію управління проєктами, зокрема, прийняття та поширення Стандарту проектного менеджменту 5 «Сталість у проектному менеджменті» (*P5 Standard for Sustainability in Project Management*) [1], з одного боку є відображенням усвідомлення та практичних заходів з досягнення перспектив сталого розвитку, а з іншого боку формалізацією базової методологічної концепції управління проєктами.

Застосування проєктного підходу в гуманітарній сфері має свою специфіку та відрізняється виключно підходами до формування продукту проєкту, тоді як методологічний базис фактично є ідентичним з бізнес-середовищем. Така різниця пояснюється різницею у запитах цільової аудиторії й характерною ознакою продукту проєкту – здатністю до комерціалізації або її повною відсутністю. Водночас, у проєктах гуманітарної сфери допускається комерційна складова, яка проте не повинна бути визначальною, а виключно підтримувати сталість досягнутих результатів або бути основою для провадження подальшої діяльності.

Відповідно, використання проєктного підходу у широкому контексті, може трактуватись як реакція на соціально-економічні кризи, що у свою чергу є відображенням процесів циклічного розвитку економічної системи людства. Крім того, використання інструменту управління проєктами в даному випадку є ефективним засобом для реалізації принципів економічної інклюзії – створення рівних умов до створення, розподілу та споживання соціальних благ між усіма членами суспільства на основі принципів нульової дискримінації [2].

Власне, використання методології управління проєктами у практичній діяльності неприбуткових організацій та установ фактично є дієвим та ефективним інструментом управління сталим розвитком просторових систем. Так, серед ключових інструментів задля досягнення пріоритетів сталого розвитку геопросторових систем, саме проєктний підхід показує найвищу результативність й ефективність [3]. Проте, виходячи зі специфіки залучення максимально широкого спектру стейхолдерів до цих процесів, варто зазначити, що діяльність суб'єктів підприємництва також матиме прямий вплив на нього, а отже використання методології управління проєктами має потенціал до максимізації ефекту й посилення очікуваних результатів.

З точки зору безпеки сталого розвитку, зокрема, з врахуванням поточних й передбачуваних викликів, управління проєктами в гуманітарній сфері є не тільки інструментом реагування на поточну ситуацію, а й має превентивний ефект. Так, яскравим прикладом є ситуації, що склалась в Україні після повномасштабного вторгнення

росії у лютому 2022 року. Саме організації громадянського суспільства (ОГС), що мали попередній досвід застосування методології управління проєктами у своїй діяльності, змогли найшвидше та найоптимальніше організувати процеси допомоги цивільному населенню.

Таким чином, управління проєктами в гуманітарній сфері у період соціально-економічних трансформацій повинно розглядатись з точки зору двох ключових завдань – реакція на поточні кризові ситуації й системна діяльність зі сприяння реформуванню та трансформації соціально-економічних систем. В даному контексті, вплив на політичну площину розглядається з точки зору політики як *policy*, тобто законодавчо обґрунтованих системних дій, що в своїй більшості носять галузевий або локальний характер.

Список використаних джерел:

1. P5 Standard for Sustainability in Project Management, Version 1.5.1, GPMGlobal, 2016. 39 p.
2. Voichuk M. Etymology Concept of The “Economic Inclusion” in the Context of Cyclic Development of Economy. *Innovative Economy*. 2021. No. 3-4. P. 28-33. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.4>
3. Павліха Н. В. *Концептуальні засади управління сталим розвитком просторових систем*: Препринт. Луцьк: Надстир'я, 2005. 60 с.
4. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика. Колективна практика* / за наук. ред. Кравчука П.Я. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. С. 161-183.
5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Управління проєктами транскордонного співробітництва. *Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25 квіт. 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018 р. С. 477–480.

УДК 338.242.2

Бекеша Олександра,
магістрантка

першого курсу факультету міжнародних відносин
Волинський національний університет імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна
bekesha.oleksandra@gmail.com

МЕТОДИ, ІНСТРУМЕНТИ ТА ІННОВАЦІЇ В УПРАВЛІННІ ПРОЄКТАМИ У СФЕРІ ВЕБ-ДИЗАЙНУ

Для менеджера проектів у галузі веб-дизайну успішне керування може бути достатньо складною задачею. Під час процесу може виникнути ряд проблем, таких як пропущені терміни виконання завдань, неефективний розподіл ресурсів, проблеми у комунікації між членами команди та нечіткі цілі проекту.

Прозорість – це ключ до успішного керування проектами веб-дизайну. Недостатня прозорість може призвести до проблем та неналежної якості роботи. Чітка комунікація, детальне планування та стратегічний підхід до розподілу ресурсів, а також уважність та проактивність у керівництві збільшують ймовірність успішної реалізації високоякісного проекту у галузі веб-дизайну [1].

Проекти в сфері веб-дизайну бувають різними як за об'ємом, галуззю дизайну, так і за тривалістю їх виконання. Іноді замовник звертається за розробкою дизайну невеликого мобільного застосунку, посадкової сторінки або вебсторінки компанії. Такий проект може тривати від кількох тижнів до кількох місяців, готовий продукт дизайн-агенція передає клієнту і надалі ним не займається. Водночас бувають більш комплексні проекти (наприклад розробка дизайну для складних SaaS-платформ), виконання яких потребує значних досліджень та великої кількості ресурсів, і часу, зокрема. Такі проекти можуть тривати й кілька років. Успішний менеджер повинен вміти підібрати саме ту методологію, яка найкраще підійде до кожного

проекту. Найпопулярнішими методами управління у сфері веб-дизайну є Agile, Kanban, Scrum, та метод критичного шляху.

1. *Методологія Agile* – це підхід до управління, який передбачає розбиття проекту на невеликі керовані завдання, які виконуються за короткі ітерації. Ця методологія добре підходить для проектів у сфері веб-дизайну, оскільки дозволяє часто отримувати відгуки користувачів та коригувати курс проекту. Agile дозволяє дуже швидко вивести продукт на ринок, навіть якщо він може бути не ідеальним, однак незважаючи на те, що продукт є незавершеним, він запущений для того, щоб полегшити швидке визначення оптимальної функціональності та згодом вмістити ітераційні модифікації для оптимізованого кінцевого продукту [2].

2. *Методологія Kanban* для управління проектами у галузі веб-дизайну підходить, якщо менеджеру потрібен візуальний простір для керування проектами. Основним принципом методу Канбан є візуалізація роботи, яку потрібно виконати, і обмеження обсягу незавершеної роботи в будь-який момент часу. Це досягається за допомогою дошки Kanban, яка є візуальним представленням робочого процесу. Дошку зазвичай поділено на стовпці, які представляють етапи робочого процесу, наприклад «виконання», «виконується» та «готово». Кожне завдання або робочий елемент представлено карткою, яка переміщується по дошці під час виконання робочого процесу. Для успішного застосування цього методу створено велику кількість застосунків та онлайн сервісів, серед яких великою популярністю користуються Asana, Jira, Trello та інші. Kanban ідеально підходить для проектів, які вимагають менше змін під час виконання [3].

3. *Scrum* — це фреймворк управління, згідно з яким одна чи декілька кросфункціональних команд створюють продукт інкрементами, тобто, поетапно. Цей метод дуже часто використовується для керування проектами у сфері веб-дизайну та базується на таких основних принципах як: прозорість, перевірка та адаптація.

За Scrum, у проекті існує кілька ключових ролей таких як: власник продукту, Scrum- майстер і команда. Власник продукту несе

відповідальність за визначення цілей і пріоритетів проекту, а також за те, щоб команда доставляла цінність клієнту. Scrum-майстер відповідає за сприяння процесу Scrum, усунення перешкод і допомогу команді залишатися зосередженою на своїх цілях. Команда розробників та дизайнерів відповідає за завершення роботи та реалізацію проекту. Етапи виконання завдань у Scrum називають спринтами. Кожен спринт зазвичай триває від одного до чотирьох тижнів і зосереджений на виконанні певного набору завдань або цілей. Команда збирається регулярно, щоб перевірити прогрес, визначити перешкоди та спланувати наступні кроки. Scrum підходить, для управління складними проектами, вимоги до яких швидко змінюються, а у сфері дизайну таке трапляється часто, адже ніколи не можна відкидати фактор особистого смаку та нових трендів [4; 5].

4. Метод критичного шляху – це метод управління проектом, яка використовується для визначення найдовшої послідовності залежних дій, необхідних для завершення проекту, а також найкоротшого часу, необхідного для завершення проекту. Це математичний алгоритм, який допомагає визначити найбільш критичні завдання в проекті, для виконання яких потрібно найбільше часу та уваги.

Використовуючи цей метод, можна встановити найдовшу послідовність взаємозалежних завдань – критичний шлях. Це допомагає визначити найважливіші завдання в робочому процесі, щоб члени команди могли спрямувати всі свої зусилля на виконання цих завдань, гарантуючи відсутність пропущених термінів і проблем із якістю. Визначення критичного шляху гарантує, що найважливіші завдання робочого процесу проекту в галузі веб-дизайну будуть ретельно розглянуті. Це допоможе створити надійну основу, яка допоможе завершити проект вчасно та відповідно до очікувань замовника [6].

В сучасному світі, де все більших обертів набувають процеси діджиталізації, веб-дизайн відіграє важливу роль ефективної роботи сайту, впливаючи на те наскільки він привабливий та зручний у використанні. Нові технології розширюють форми ведення бізнесу чи

будь-якої іншої діяльності, формуючи додаткові платформи для взаємодії. Використання інтернет-платформ створює також додаткові можливості для досягнення цілей сталого розвитку, популяризації культури стійкого зростання, реалізації різноманітних проєктів в цій сфері [7; 8]. Використання таких платформ сприяє впровадженню циркулярної економіки як одного з інструментів забезпечення досягнення цілей сталого розвитку. Поширеним є використання спільних платформ для повторного використання продукту, саме на це спрямовані проєкти Switching Gear, Dutch Circular Textile Valley [9], Rheaply, Vestiaire Collective, thredUP [10], BlaBlaCar, RelayRides, Airbnb [11]. Розробки платформ спільного використання передбачають в результаті якісний продукт, здатний задовольнити потреби і смаки споживача, збільшити прибутки постачальника товару чи послуги та сприяти при цьому розумному і сталому зростанню.

Таким чином, в управлінні проєктами в сфері веб-дизайну значну роль відіграють саме гнучкі методи. Це продиктовано як специфікою галузі так і сучасними умовами постійних змін, на які необхідно реагувати задля успішного виконання проєкту.

Список використаних джерел:

1. Miller D. Web Design Project Management in 2023: The Ultimate Guide / Miller David. – 2023. – Електронний ресурс. URL: <https://www.proprofsproject.com/blog/web-design-project-management/>.
2. Barber K. The Waterwall vs Agile Web Design Progress. *Growth-Driven Design*. URL: <https://www.growthdrivendesign.com/how-it-works/agile-web-design-vs-waterfall>.
3. Методологія Kanban: можливості та принципи роботи. Пара — школа цифрових навичок. 2021. URL: <https://para.school/blog/management/metodologija-kanban-vozmozhnosti-i-printsipu-rabotu>.
4. Schwaber K., Sutherland J. The Scrum Guide The Definitive Guide to Scrum: The Rules of the Game. 2020. URL: <https://scrumguides.org/docs/scrumguide/v2020/2020-Scrum-Guide-US.pdf#zoom=100>.
5. Скрам — це ефективне управління проєктами. *BrainRain*. 2021. URL: <https://brainrain.com.ua/uk/scrum-upravlinnya-proektom/>.

6. Rudder A., Bottorff C. Critical Path Method (CPM): The Ultimate Guide. *Forbes Advisor*. 2023. URL: <https://www.forbes.com/advisor/business/critical-path-method/>.

7. Управління проектами сталого розвитку [Текст]: монографія / Наталія Володимирівна Павліха. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 254 с.

8. Павліха Н. В., Хомюк Н.Л. Проектний підхід до публічного управління в контексті розвитку сільських територій. *Публічне управління: проблеми та перспективи* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, м. Харків, 7 грудня 2018 року. Х.: ТОВ «Константа», 2018. С. 505-509.

9. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проєктів для відновлення економіки України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=6882280671611806750&btnI=1&hl=uk>

10. Корнелюк О. А. Інноваційні бізнес-моделі та проєкти циркулярної економіки. «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень»: Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 09 листопада 2022 р.) / укладачі: С. Кулик, А. Моренчук. Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 134 с.

11. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. *Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis* / scientific editors Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>

12. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Управління проектами транскордонного співробітництва. *Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, 25 квіт. 2018 р.). Тернопіль: ТНЕУ, 2018 р. С. 477–480.

УДК 005.8]:37(477):1

Павліха Наталія,
д.е.н., професор,
професор кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проєктами,
очільниця Лабораторії проєктів та ініціатив,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк
nataliia.pavlikha@vnu.edu.ua

Тихончук Владислав,
студент 5 курсу,
факультет міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
together.united.ua@gmail.com

ТЕОРЕТИКО МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПРОЄКТАМИ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ У ЧАСИ ЗМІН ТА ВИКЛИКІВ

Освітня сфера в умовах війни стикається зі значними викликами та перешкодами. Війна може мати серйозний вплив на доступ до освіти, якість навчання та загальний розвиток учнів, вчителів та всього освітнього середовища. Основні аспекти, які можна отримати при управлінських проєктах в освітній сфері в умовах війни, включають:

- Безпеку та захист, адже забезпечення безпеки учнів, вчителів та персоналу є першочерговим завданням. Це може включати розробку планів евакуації, створення захищених приміщень та забезпечення безпеки на шкільних майданчиках.

- Кризове планування. Розробка кризових планів та процедур, які передбачають можливість тимчасової реакції на воєнні події. Це включає планування навчальних заходів, які враховують обмежений

доступ до навчальних закладів, використання дистанційного навчання та інших екстрених заходів.

- Психологічну підтримку, бо ж війна має значний емоційний вплив на учнів, вчителів та їх родини. Надання психологічної підтримки та консультивання можуть допомогти в управлінні стресом та травмами, спричиненими війною.

- Реконструкцію та відновлення, адже після завершення конфлікту необхідно провести оцінку пошкоджень та відновити інфраструктуру освітніх закладів. Відновлення навчальних програм, матеріалів та навчальних ресурсів є кроком для повернення до нормального функціонування системи освіти.

Управління проектами в освітній сфері у часи змін та викликів, які характерні у воєнний та повоєнний періоди в Україні, вимагає гнучкості, адаптивності та стратегічного підходу. Освітня сфера постійно піддається трансформації через технологічний прогрес, зміни у підходах до навчання та виклики, пов'язані з ситуацією у суспільстві. Деякі ключові аспекти управління проектами в освіті в таких умовах включають:

- Стратегічне планування, що охоплює розробку стратегій та цілей, які враховують зміни в освітній сфері, та аналіз потреб здобувачів, оцінку нових технологій та методів навчання, а також розробку довгострокових стратегій для забезпечення ефективного навчання.

- Гнучкість і адаптивність, адже зміни в освітній сфері можуть виникати непередбачувано, що може включати перегляд та зміну планів, перерозподіл ресурсів та залучення додаткової експертизи.

- Залучення стейкхолдерів, серед яких – вчителі, батьки, учні, адміністрація та інші співробітники, та всебічне врахування їх потреб, поглядів та внеску.

- Використання сучасних технологій, серед яких цифрові інструменти, онлайн-платформи та відеоконференції, що значно полегшує управління проектами в освітній сфері.

Освітні проекти можуть бути різноманітними, включаючи такі види як наукові дослідження, розробка нових програм навчання,

організація навчальних заходів, впровадження інновацій у навчальний процес тощо. Оскільки освітні проекти стосуються просування знань, навичок та розвитку студентів, їх успіх залежить від якості освіти, яку надає освітній заклад [1]. Існує кілька видів освітніх проектів: наукові, організаційні, стратегічні, соціальні, інноваційні тощо. Їх основна мета полягає в розвитку та якісній підготовці учнів та компетентних кадрів, що робить їх особливо важливими для університетів та освітньої сфери взагалі.

Управління проектами в освітній сфері включає ряд теоретико-методологічних аспектів, що допомагають ефективно планувати, виконувати і контролювати проекти з метою досягнення освітніх цілей. Для успішного виконання освітнього проекту варто враховувати деякі ключові фактори:

1. Правильне визначення освітніх цілей: якщо розуміти, які конкретні знання, навички або компетенції мають бути розвинені учасниками проекту, тоді можливо спланувати курс дій для їх досягнення.

2. Продумана методика навчання: важливо вибрати ефективні методи та підходи до навчання, які відповідають потребам цільової аудиторії. Це можуть бути лекції, практичні заняття, проекти, взаємодія з практиками тощо.

3. Ефективне управління ресурсами: організація та використання ресурсів, таких як фінанси, персонал, матеріали, час, є ключовим аспектом успішної реалізації освітнього проекту. Важливо забезпечити їх раціональне використання.

4. Оцінка та звітність, адже слід систематично оцінювати прогрес та результати проекту, враховувати отримані дані для вдосконалення процесу навчання. Також важливо забезпечити звітність проекту перед зацікавленими сторонами [2].

Управління проектами в освітній сфері має свої особливості, пов'язані зі специфікою освітнього процесу, взаємодією зі студентами, педагогічним персоналом та іншими учасниками. Ось деякі важливі аспекти проектної діяльності в освітній сфері:

- Визначення мети та об'єктів проекту: перед початком проекту необхідно чітко сформулювати його мету та об'єкти. Наприклад, створення нового навчального курсу, впровадження інноваційних методик навчання або розвиток освітньої платформи.

- Залучення команд, при чому кожен член команди повинен мати чіткі обов'язки та розуміти свою роль у проекті.

- Планування та графік робіт, що потребує розробки детального плану проекту, в якому будуть визначені етапи робіт, терміни виконання завдань та відповідні особи.

- Комунікація та співпраця, що потребує використання таких засобів спілкування, такі як електронна пошта, онлайн-конференції, спільні робочі зони тощо. Слід налагодити співпрацю та обмін ідеями між учасниками проекту.

- Оцінка результатів та зворотній зв'язок, щоб переконатися, що проектна команда досягає своїх цілей та об'єктів. Слід забезпечити можливість підтримувати зворотний зв'язок з учасниками проекту, включаючи студентів, викладачів та інших зацікавлених сторінок, та аналізувати цю інформацію для покращення майбутніх проектів.

- Управління змінами: В освітній сфері зміни можуть виникати через зміну навчальних програм, технологій або запитів здобувачів. Потребує розробки план дій для адаптації проекту до нових умов.

- Специфіка ризиків, які можуть виникнути в освітній сфері, такі як зміна графіка навчання, проблеми з доступом до ресурсів або внутрішньої зацікавленості студентів. Доцільно розробити план мінімізації ризиків і стратегії їх управління.

- Врахування індивідуальних потреб: Управління проектами в освітній сфері також вимагає врахування індивідуальних потреб учасників проекту.

Освітні проекти є важливим інструментом для розвитку людського потенціалу та забезпечення якісної освіти. Використання принципів управління проектами допомагає підвищити ефективність та досягти успіху в освітній сфері.

Застосування методів та принципів управління проектами в освітній сфері допомагає покращити планування та організацію

освітніх процесів, забезпечити якість навчання та досягнення поставлених освітніх цілей.

Список використаних джерел:

1. Оберемок І. І. Методи та засоби проєктно-орієнтованого управління у вищих навчальних закладах : автореф. дис. канд. техн. наук: 05.13.22; Київський національний університет будівництва і архітектури. Київ, 2004. 20 с.
2. Чернов С. К. Управління проєктами : навч. посіб. Миколаїв : НУК, 2010. 354 с.
3. Управління проєктами сталого розвитку [Текст]: монографія / Наталія Володимирівна Павліха. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 254 с.
4. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Леонідівна Хомюк, Максим Володимирович Войчук, Анастасія Юріївна Савчук, Владислав Вікторович Коломечук, Сергій Миколайович Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.
5. Долиняк Ю. О., Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Ринок освітніх послуг в умовах європейської інтеграції: ретроспективний аналіз і напрями розвитку [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 232с.
6. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Долиняк Ю. О. Особливості розвитку регіональних ринків освітніх послуг в Україні. *Економіка та Суспільство*. 2018. № 15.
7. Мокій А., Павліха Н., Дацко О., Гуменюк А. Соціальна безпека територіальних громад у контексті регіональної політики України. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018 випуск 6 (134) С. 42-50.
8. Павліха Н., Тоцька О. Стратегічні напрями модернізації системи управління вищою освітою в Україні. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки*. 2019. № 4. С. 33–41.
9. Павліха Н., Шульга С. Міжнародна грантова діяльність у контексті реформи децентралізації в Україні. № 3 (14) (2022): Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. С. 310-319.
10. Polinkevych O., Pavlikha N., Voichuk M. (2022). Quality management of the education in higher education institutions of Ukraine on the principles of business socially responsibility. *National Interest*, 2(7), 30–40.

СЕКЦІЯ 7. ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ ТА БЕЗПЕКА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Ryszard Kamiński,
Dr hab. prof. UAM,
Adam Mickiewicz University in Poznań,
Poznań, Poland
r_kamin@amu.edu.pl

EUROPEAN UNION REGULATIONS REPORTING CORPORATE DEVELOPMENT TOWARDS GREEN TRANSFORMATION

Introduction

The experience gained over the past few years by non-financial information reporters and their stakeholders has made it possible to review existing regulations in terms of achieving the goals they set out to achieve when they were enacted, and in the context of the emergence of new circumstances of business operations and new challenges facing society and the economy, particularly those related to the provisions of the European Green Deal [1]. This led to the recognition that a change in the system of reporting on environmental and social issues by companies was necessary. This position resulted in the adoption of the Corporate Sustainability Reporting Directive EU/2022/2464 (CSRD for short) by the Parliament and Council of the European Union [2]. The directive is linked to a number of European Commission regulations enacted between 2019 and 2022, primarily on environmental and climate issues. This situation inspired the preparation of this study. Its purpose is to present the assumptions of the aforementioned directive and related regulations, and to evaluate these legal acts. The study was prepared on the basis of the literature on the subject and

legal acts. The method of critical analysis of source texts, including legal texts, and the comparative method were used.

Keywords: sustainability, non-financial reporting, taxonomy, European Green Deal.

1. Aims, objectives and key provisions of Directive EU/2464/2022

In December 2022. The EU Parliament and Council adopted new regulations on corporate sustainability reporting, which is Directive 2022/2464/EU of the European Parliament and of the Council of 14/12/2022 amending Regulation (EU) No. 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU with regard to corporate sustainability reporting. It aims to improve corporate sustainability reporting by:

- widening the circle of entities required to report, to meet the growing information needs of interested audiences,
- increasing the comparability of data from different entities,
- increasing the reliability, accessibility and detail of published sustainability information.

The CSRD requires reporting on:

(a) all large entities meeting at least two of the following three requirements as of the balance sheet date:

- balance sheet total of more than €20 million,
- net sales revenues of more than €40 million,
- average number of employees in the fiscal year above 250,

(b) small and medium-sized entities (SMEs) listed on a regulated market of a member state that are not micro entities,

(c) non-EU entities that generate more than EUR 150 million in net sales revenue in the EU and have at least one branch or one subsidiary in the Union.

As you can see, Directive EU/2022/2464 extends mandatory sustainability reporting to all large companies and all companies listed on regulated markets (with the exception of listed micro-companies). This means that all large companies would be required to produce sustainability reports under the new directive, regardless of whether they are listed or not.

It is estimated that a total of about 50,000 companies will be required to do so.

The new regulations will provide increased access for investors and other stakeholders to information on investment risks arising from climate change and other sustainability issues. They will also create a new "culture of transparency" about companies' impacts on people and the environment. The new directive also requires companies to audit their sustainability information.

The EU Directive/2022/2464 introduces the principle of dual materiality in determining what content is to be disclosed, i.e. financial materiality and environmental and social materiality. Therefore, it is necessary to firstly identify and disclose sustainability issues that are material to the company's financial position and value (over and above those issues already disclosed in the financial statements). And second, identification and disclosure of actual or potential significant impacts on people and the environment related to the company's own operations and its value chain (upstream and downstream). This means that Companies will be required to provide not only information to the extent "necessary to understand" the company's development, performance and situation," but also information necessary to understand the impact of the company's operations on environmental and social issues, respect for human rights, anti-corruption and bribery matters.

Companies will have to consider environmental, social and governance issues. They will be required to report on the following areas:

- (a) strategy and business model in relation to sustainable development;
- (b) management and organization in relation to sustainability;
- (c) assessment of the materiality of impacts, risks and opportunities related to sustainable development;
- d) implementation measures, including policies, goals, actions and action plans, resource allocation;
- (e) performance indicators.

The timetable for putting the CSRD into practice is set forth in Article 4, which states that the Directive shall apply from January 1, 2024 for fiscal years beginning on or after January 1, 2024 in 4 phases:

Phase I – for 2024 – will be reported by entities that fall under the existing NFRD 2014/95/EU. They will be required to apply the European Sustainability Reporting Standards in full (ESRS)

Phase II – for 2025 – all other large listed and unlisted entities and other large groups (i.e., all sizes of parent companies of large groups) will report. They will be required to apply the full ESRS.

Phase III – for 2026 – small and medium-sized listed companies will report. They will have the choice of applying either full or simplified ESRS.

Phase IV – the directive will cover third-country companies; the obligation to apply CSRD will be from the fiscal year beginning on and after January 1, 2028.

On behalf of the European Commission, the European Financial Reporting Advisory Group (EFRAG) has prepared the "EU Sustainability Reporting Standards" [3]. Their formal adoption by the European Commission in the form of delegated acts is expected by June 30, 2023. The standards are a set of 12 documents detailing requirements in the areas of environmental, social and corporate governance, as well as cross-cutting issues of a general nature.

The Standards are a comprehensive, comprehensive work published in 339 pages, which are supplemented by 6 Annexes contained in 132 pages. In drafting them, it was assumed that they would be aligned with EU policies while taking into account international standardization initiatives. It was assumed that SMEs would be able to submit proposals for changes to standards that would apply to large companies. The Commission plans to create separate, proportionate standards for SMEs in the future. Of course, unlisted SME companies can also benefit from these standards on a voluntary basis.

2. Legal acts linked to the CSRD directive

The European Commission has assumed that the content of corporate sustainability reports should be linked to the objectives of EU environmental, climate change and social policies. The list of these goals and the ways to achieve them have been articulated in European Commission regulations. Some of them are directly linked to the CSRD.

The key regulation whose provisions relate to the content of reporting information disclosed by companies is the following.

Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council, dated June 18, 2020 [4]. This regulation relates to a classification system for environmentally sustainable business activities referred to as "Taxonomy" for short. The primary goal of the regulation is to increase sustainable investments and combat "greenwashing" of financial products that are promoted by their issuers as environmentally sustainable, which is often not true. This phenomenon is referred to as "greenwashing". Among the tools used in this practice are:

(a) hiding the opportunity cost of a project by exposing its pro-environmental features while concealing its environmentally damaging effects,

(b) failing to provide accurate information about products or activities that the recipient may misinterpret as environmentally friendly,

(c) making claims about the environmentally friendly features of products that are not relevant to the decision to purchase them, which may be due to existing regulations,

(d) lack of evidence (e.g., certificates from independent institutions) supporting the company's declarations about the pro-environmental features of the venture,

e) the use of false labeling through the creation and use by the enterprise of its own eco-labels suggesting to the buyer that the product has an eco-certificate granted by an external entity,

(f) the company's use of pro-environmental slogans for products that are inherently unfriendly or even threatening to humans or the environment,

g) the provision of false, false information by the enterprise about the pro-environmental features of its offerings or the use of processes with less environmental impact in its operations [5].

The Taxonomy system adopted by the EU:

- provides a uniform classification of economic activities, defining criteria that, if met, mean that an activity can be considered environmentally sustainable,
- sets mandatory disclosure requirements to ensure transparency on environmental performance.
- provides financial market participants, investors and companies with common criteria for determining which economic activities are considered sustainable under EU law.

The provisions of the Taxonomy Regulation explicitly address the system for reporting non-financial information by companies. According to Article 8, "Any company subject to the obligation to publish non-financial information under Article 19a or 29a of Directive EU/34/2013 shall include in its statement – information on how and to what extent its activities are related to business activities that qualify as environmentally sustainable" [6]. At the same time, Article 9 of the Taxonomy Regulation defines environmental objectives to indicate which business activities are environmentally sustainable. These goals are as follows:

- (a) climate change mitigation;
- (b) adaptation to climate change;
- (c) sustainable use and protection of water and marine resources;
- (d) transition to a closed-loop economy;
- (e) pollution prevention and control;
- (f) protection and restoration of biodiversity and ecosystems.

According to Article 3 of the said regulation, an economic activity qualifies as environmentally sustainable if the activity:

- (a) makes a significant contribution to one or more environmental objectives;
- (b) does not cause serious harm to any of the environmental objectives;
- (c) meets the technical eligibility criteria for determining the conditions under which an economic activity qualifies as making a significant contribution to climate change mitigation and does not cause serious harm to one or more of these objectives.

(d) is conducted in accordance with minimum guarantees on social and governance issues (Article 18).

The minimum guarantees consist of procedures followed by the business enterprise to ensure compliance with the OECD Guidelines for Multinational Enterprises and the UN Guiding Principles on Business and Human Rights, including the principles and rights set forth in the eight fundamental conventions identified in the International Labor Organization's Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work and the principles and rights set forth in the International Bill of Human Rights. The procedures also consist of good management practices, particularly with regard to management structures, labor relations, compensation for employees and compliance with tax laws. The assumption is that companies applying these procedures will thereby comply with the "do no grave harm" principle referred to in the Commission's February 2, 2021 Notice [7].

A company reporting sustainability information under Article 8 of the Taxonomy Regulation is required to disclose the following information in particular:

(a) the percentage of their turnover derived from products or services related to business activities that qualify as environmentally sustainable;

(b) the percentage of their capital expenditures (CapEx) and operating expenditures corresponding to assets or processes related to business activities that qualify as environmentally sustainable (OpEx).

Detailed methods for calculating these indicators are contained in the Delegated Regulation of the Taxonomy Regulation, namely Commission Delegated Regulation (EU) 2021/2178 of July 6, 2021 supplementing Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council by clarifying the content and presentation of information on environmentally sustainable economic activities [8].

A very important piece of legislation related to Directive 2022/2464/EU is Commission Delegated Regulation (EU) 2021/2139 of June 4, 2021 supplementing Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council by establishing technical qualification criteria for determining the conditions under which an economic activity qualifies

as making a significant contribution to climate change mitigation or adaptation, as well as whether that economic activity does not cause serious harm to any other environmental objective [9]. The regulation establishes technical qualification criteria for determining the conditions under which an economic activity qualifies as making a significant contribution to climate change mitigation and making a significant contribution to climate change adaptation, as well as for determining whether that economic activity does not cause serious harm against any of the other environmental objectives set out in Regulation (EU) 2020/852.

The technical qualification criteria established in the body of the regulation:

(a) identify the most significant potential contributions to any relevant environmental objective, respecting the principle of technological neutrality and taking into account the short- and long-term effects of the economic activity in question;

(b) identify the minimum requirements to be met in order to avoid serious harm to any of the relevant environmental objectives, taking into account the short- and long-term effects of the economic activity in question;

(c) are quantitative and, where possible, set thresholds or are qualitative in nature;

(d) be based, where applicable, on EU labeling and certification systems, EU environmental footprint assessment methods and EU statistical classification systems, and take into account any relevant applicable Union legislation;

Conclusions

The new regulatory system for corporate sustainability reporting meets the current challenges facing the society and economy of EU member states. The CSRD is a strong support in the process of sustainable economic and social development of EU member states. Improving the quantity, quality, consistency and accessibility of corporate sustainability information brings the European Union closer to achieving the goals of its members' broad social and economic sustainability agenda and the objectives of the European Green Deal. The changes introduced by the CSRD will be costly,

but are inevitable if the EU wants to achieve its environmental, climate and socioeconomic goals. Putting the provisions of these new laws into practice, due to their great complexity and voluminosity, will be a difficult process and will require considerable effort, not only organizationally but also financially, from the companies affected. It can be believed that common sustainability reporting standards in the EU will significantly increase the comparability of information and thus the relevance and efficiency of resource allocation. Common standards will make it possible to develop more comparable and reliable sustainability indicators, correctly assess sustainability risks and monitor these risks. Among the fundamental tenets of sustainability reporting standards, is the principle of dual materiality, which requires a focus on both issues affecting a company's performance, position and development ("financial materiality") and issues of environmental and social impacts of corporate activities ("environmental and social materiality"). The new directive will also expand the reporting scope of the EU taxonomy. By increasing the number of companies subject to mandatory sustainability reporting, the new directive increases the universality of regulations on business taxonomy related to environmental and climate goals.

References:

1. *Komunikat Komisji: Europejski Zielony Ład*, Komisja Europejska, Bruksela, 11.12.2019, COM(2019) 640 final.

2. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting (Text with EEA relevance), PE/35/2022/REV/1.

3. *European Sustainability Reporting Standards*, <https://www.efrag.org/News/Project-579/EFRAG-publishes-today-the-last-PTF-ESRS-Cluster-Working-Paper>. Śnieżek E., Krasodomska J., Szadziwska A., *Informacje niefinansowe w sprawozdawczości biznesowej przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Nieoczywiste, Łódź 2018, s. 106-107.

4. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 z dnia 18 czerwca 2020 r. w sprawie ustanowienia ram ułatwiających zrównoważone inwestycje,

zmieniające rozporządzenie (UE) 2019/2088, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 22.6.2020, L 198/13.

5. Śnieżek E., Krasodomska J., Szadziwska A., *Informacje niefinansowe w sprawozdawczości biznesowej przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Nieoczywiste, Łódź 2018, s. 106-107.

6. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC Text with EEA relevance, Official Journal of the European Union L 182/19.

7. Zawiadomienie Komisji - Wytyczne techniczne dotyczące stosowania zasady „nie czynić poważnych szkód” na podstawie rozporządzenia ustanawiającego Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (2021/C 58/01).

8. Rozporządzenie delegowane Komisji (UE) 2021/2178 z dnia 6 lipca 2021 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 przez sprecyzowanie treści i prezentacji informacji dotyczących zrównoważonej środowiskowo działalności gospodarczej, które mają być ujawniane przez przedsiębiorstwa podlegające art. 19a lub 29a dyrektywy 2013/34/UE, oraz określenie metody spełnienia tego obowiązku ujawniania informacji, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej z 10.12.2021, L 443/9.

9. Rozporządzenie Delegowane Komisji (UE) 2021/2139 z dnia 4 czerwca 2021 r. uzupełniające rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2020/852 poprzez ustanowienie technicznych kryteriów kwalifikacji służących określeniu warunków, na jakich dana działalność gospodarcza kwalifikuje się jako wnosząca istotny wkład w łagodzenie zmian klimatu lub w adaptację do zmian klimatu, a także określeniu, czy ta działalność gospodarcza nie wyrządza poważnych szkód względem żadnego z pozostałych celów środowiskowych, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej L 442/1.

УДК 330.31:504

Караїм Ольга,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри екології та охорони навколишнього середовища,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

olha.karaim@vnu.edu.ua

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЗЕЛЕНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ ТА ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС

Одним із найбільших викликів у сучасному світі є забезпечення сталого розвитку, який був визначений Організацією Об'єднаних Націй (ООН) як підхід до економічного планування, що спрямований на досягнення соціального та економічного зростання, зберігаючи при цьому якість навколишнього природного середовища.

У теоретичному плані концепція сталого розвитку пов'язана з концепцією зеленої економіки (GE). Перехід до засад GE, починаючи із «Плану зеленої економіки» 1989 р., як тоді потребував, так і нині вимагає значних зусиль. Особливо гостро це постає для України в умовах відновлення її регіонів внаслідок російської воєнної агресії. Важливим є момент, що зелені стандарти не повинні заважати зусиллям у вирішенні соціально-економічних проблем, а мають допомагати розвитку GE. Для прикладу, у країнах Європейського Союзу, збереження навколишнього природного середовища та стандарти GE відіграють досить важливу роль у соціально-економічному розвитку. Окрім традиційної політики захисту довкілля, увага приділяється економічній модернізації, яка передбачає екологічно чисте управління ресурсами, що сприяє гармонійному економічному, соціальному та екологічному розвитку. Необхідно

звернути увагу й на те, що політика GE отримує фінансову підтримку в рамках політики регіонального розвитку ЄС [1].

Акцентуючи увагу на теоретичних аспектах, зазначимо, що у порівнянні з принципами сталого розвитку, концепція GE має більш практичний характер, реалізуючись в економічній політиці, зокрема, у сфері енергетики, промисловості та ін. Для того, щоб зрозуміти ідеї та принципи GE, необхідний глибокий аналіз процесу становлення та реалізації концепції в ході прогресу цивілізації та соціально-економічного розвитку.

У нинішніх реаліях України, GE повинна стати частиною економіки, яка заснована на знаннях, що передбачають використання інформаційних технологій та впровадження нових правил функціонування суб'єктів господарювання, з метою дотримання принципів охорони навколишнього природного середовища у процесі регіональної відбудови.

Зауважимо, що досить вагомим та доречним для реалізації в Україні є оголошення у 2019 р. Європейської зеленої угоди (EGD), яка є набором політичних ініціатив для виконання цілей сталого розвитку. Основною метою EGD є перетворення економіки ЄС на сучасну, конкурентоспроможну та низьковуглецеву економіку з мінімальними викидами парникових газів [2].

Концепція GE також є основою стратегії «Європа 2020», яка має на меті перетворити європейську економіку до 2050 р. на низьковуглецеву, ресурсоефективну та стійку до змін клімату [3].

Однак, сучасні теоретичні засади GE ускладнюються різними основними концепціями «слабкої», «трансформаційної» та «сильної» зеленої економіки. Зупинимось на актуальному для нашої країни трансформаційному аспекті.

Трансформаційні дії можна визначити, як такі, «які здатні перевести існуючі системи (їх складові структури, інституції та позиції виконавців) на альтернативні шляхи розвитку». Таке розуміння

трансформації має велике значення для розробки відповідей GE на регіональні, національні та глобальні виклики [4].

Трансформація GE в Україні повинна бути направлена на досягнення прогресивного результату шляхом сприяння підвищенню економічного, соціального та екологічного становища із врахуванням умов виснажливого воєнного конфлікту на нашій території та ліквідації його наслідків.

Трансформацію GE потрібно розглядати як комплекс принципів, цілей і дій, що включають дотримання засад сталого розвитку, раціональне використання природного та соціального капіталу, створення зелених робочих місць у подальшому повоєнному відновленні. Застосування цих принципів та дій на практиці може бути реалізоване через зелений ріст [5].

Враховуючи досвід ЄС, ключовим аспектом трансформацій GE є фінансові інструменти, що повинні бути передбачені політикою регіонального розвитку й сприятимуть досягненню поставлених цілей.

Трансформацію GE можна розглядати з двох різних аспектів. З одного боку – теоретичний, який дозволить створювати стратегії, політику та програми економіко-соціально-екологічного розвитку. З іншого боку – практичний, який дозволить розробляти плани та практичні дії, такі як зелені продукти і послуги, зелені інвестиції, сектори зеленої економіки й зелені робочі місця [6]. Також трансформація GE повинна сприяти розвитку економіки з замкнутим циклом і низьким рівнем викидів та забезпечувати розвиток біоекономіки [7]. У ЄС GE визначається як економічна система, що сприяє сталому розвитку, тоді як біоекономіка охоплює сталий виробничий процес у сільському і лісовому господарстві, рибальстві й аквакультурі, а також застосування біологічних процесів у промисловому виробництві та послугах [8]. У порівнянні з іншими країнами ЄС, досить високий рівень зайнятості у біоекономіці, зокрема

у сільському господарстві (понад 50 %) та лісовому господарстві (найвищий у ЄС) має Республіка Польща.

Важливим напрямком трансформації GE можуть бути ініціативи, започатковані у територіальних громадах, які повинні сприяти захисту довкілля, розвитку необхідної технічної інфраструктури, формуванню здорової та екологічно чистої системи харчування, покращенню умов праці та життя, а також збільшенню доходів населення.

У Програмі розвитку територіальних громад особливу увагу необхідно приділити агроеколого-кліматичним та органічним заходам, які проявлятимуть ключову роль у зменшенні впливу сільського господарства на навколишнє природне середовище. Головною метою цих заходів має стати зміцнення функцій сільського господарства. Описуючи різноманітні функції, які сільське господарство може виконувати, потрібно виділити наступні категорії: зелені функції, які полягають у відповідальному управлінні земельними ресурсами для забезпечення високої якості ґрунтів, сприятливих умов для тварин та збереження біорізноманіття; сині функції, що включають покращення якості води, запобігання повеням, а також виробництво гідроенергії та енергії вітру; жовті функції, спрямовані на підтримку життєздатності та згуртованості сільських територій, захист і збереження культури, традицій та самобутності регіонів, а також на розвиток агротуризму й полювання; білі функції, які стосуються забезпечення продовольчої безпеки та безпечності харчових продуктів [1]. Реалізація зазначених європейських ідей сприятиме інтеграції з ЄС.

Досліджуючи проблему трансформації GE, зазначимо, що необхідним є врахування можливості отримання іноземних інвестицій лише слідуючи принципам переходу до більш ефективних, екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій для зменшення викидів та пом'якшення наслідків зміни клімату, а також вирішення проблеми виснаження ресурсів і відновлення деградованого навколишнього середовища.

Повертаючись до теоретичних аспектів, слід відмітити, важливість визначення ефективності трансформації GE та здійснення економіко-соціально-екологічного моніторингу. Вимірювання трансформацій GE, повинні включати доступні дані, а також розширені рамки показників для визначення взаємодії економіки, суспільства та довкілля. З цією метою потребують розробки відповідні підходи. Зазначимо, що у цьому напрямку уваги заслуговує підхід Екологічного сліду (EF), який є поширеним для оцінки масштабу впливу економіки на навколишнє середовище. Великий потенціал для глобального, економічно ефективного моніторингу в багатьох сферах дослідження GE має підхід Спостереження Землі (EO). EO може швидко надавати велику кількість відповідних даних суб'єктам, які приймають рішення та розробляють зелену політику. Тому він рекомендується щодо визначення взаємодії економіки, суспільства та довкілля, надаючи більш повні вхідні дані [4]. Проте для оптимального результату визначення трансформацій GE доречним було б застосування комплексу із кількох підходів.

Підсумовуючи викладене, можна відзначити, що трансформація GE – це концепція, спрямована на досягнення зростання добробуту, покращення якості життя та соціальної рівності, відновлення виснаженого внаслідок воєнних дій навколишнього середовища. Трансформація GE стане інструментом для відновлення сталого розвитку регіонів України, поєднуючи у собі економічні, соціальні та екологічні цілі. Трансформація GE, як складова концепції сталого розвитку, дозволить оперувати на трьох рівнях і показуватиме ефективність управління [9].

Список використаних джерел:

1. Jeziarska-Thöle A., Gwiazdzinska-Goraj M., Dudzinska, M. Environmental, Social, and Economic Aspects of the Green Economy in Polish Rural Areas – A Spatial Analysis. *Energies*. 2022, 15, 3332. <https://doi.org/10.3390/en15093332>.
2. A European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
3. Szpak K. Polityka klimatyczna Unii Europejskiej w perspektywie 2050 roku. *Polityka klimatyczna*. 2020. P. 35.
4. Lucien Georgeson, Mark Maslin, Martyn Poessinouw. The global green economy: a review of concepts, definitions, measurement methodologies and their interactions. *Geo: Geography and Environment*. 2017. 4 (1). e00036. <https://doi.org/10.1002/geo2.36>.
5. Adamowicz M. et al. Zielona gospodarka, zielony wzrost i zazielenienie jako formy realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju. *Wiś i Rolnictwo*. 2021. T. 191. №. 2. 13–33.
6. Loiseau E., Saikku L., Antikainen R., Droste N., Hansjürgens B., Pitkänen K., Leskinen P., Kuikman P., Thomsen M. Green economy and related concepts: An overview. *J. Clean. Prod.* 2016. 139. 361–371.
7. Barbier E. How is the global green new deal going? *Nature* 2010. 464. 832–833.
8. Ronzon T., M'Barek R. Socioeconomic indicators to monitor the eu's bioeconomy in transition. *Sustainability*. 2018. 10. 1745.
9. Górka K., Łuszczuk M. , Zielona gospodarka i gospodarka oparta na wiedzy a rozwój trwały. *Optimum. Studia Ekonomiczne*. 2014. T. 3. 22–31.

УДК 338.45:339.92

Корнелюк Ольга,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

ol-lu@ukr.net

РОЗВИТОК ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ ЗА ДОПОМОГОЮ ІНСТРУМЕНТІВ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Транскордонне співробітництво в Україні має вже досить тривалу історію, однак його можливості і потенціал використовувались недостатньо. Для цього були різні причини, зокрема недосконалість законодавчої бази, недостатня поінформованість працівників бізнесу, інші обмеження, тому попри прописані пріоритети в Державній програмі розвитку транскордонного співробітництва, регіональних стратегіях розвитку, наявність значної кількості угод і договорів між місцевими громадами, результати свідчили про недостатній рівень економічної співпраці, яка реалізовувалась здебільшого у великих центрах, залишаючи поза увагою решту регіону; угоди часто носили декларативний характер; більша активність спостерігалась в гуманітарній, культурній сфері, що свідчить про нерівномірність розвитку співробітництва [1; 2; 3]. Ситуація ускладнилась після початку російської агресії у 2014 р. та особливо з початком повномасштабного вторгнення росії у 2022 р., окремі єврорегіони призупинили свою діяльність повністю, функціонування інших ускладнилось. Попри це, очевидна необхідність відновлення економічного зростання, трансформація економічної системи на засадах сталого і безпечного розвитку [4].

Циркулярна економіка стала тим новим підходом до

господарювання, який намагається дати відповідь новим викликам сьогодення. Вона передбачає розумне споживання, екологоефективне та ресурсоефективне виробництво, декарбонізацію, зменшення відходів та їх переробку, продовження життєвого циклу продукту і збереження цінності ресурсів для повторного використання. Все більше країн та окремих компаній здійснюють перехід до кругової економіки на основі інноваційного та екобезпечного розвитку [5].

Для України важливо реалізовувати перехід до циркулярної економіки на всіх рівнях, зокрема державному, регіональному, рівні місцевих громад та підприємств. Такі зміни передбачають інноваційну складову, фінансову підтримку тощо, тому вирішення проблем трансформації вимагають комплексного підходу. Українські науковці вважають, що перш ніж поширитися на національний та міжнародний рівень, циркулярна економіка повинна поєднуватися з розвитком регіональної економіки, з окремих населених пунктів поширюватись на територіальну громаду та регіон; оскільки регіони виконують основні обов'язки у ключових секторах циркулярної економіки та є «лабораторіями для інновацій та експериментів» [6]; наголошують на необхідності розробки не лише державних, а й регіональних програм з урахуванням потреб циркулярної економіки [7].

Прикордонні регіони, які межують з країнами ЄС, мають додаткові можливості стимулювання циркулярного розвитку за допомогою інструментів транскордонного співробітництва. Реалізація стратегічних напрямів активізації транскордонного співробітництва з урахуванням принципів циркулярної економіки дасть змогу вирішити проблемні питання, пов'язані з поліпшенням рівня соціально-економічного розвитку регіону [8].

Імплементация циркулярних принципів часто сповільнюється через нестачу фінансових ресурсів. Проблеми виникають і через недовіру традиційних механізмів фінансування, наприклад проблеми отримання банківських кредитів пов'язані з тим що банки, вважаючи циркулярні проекти більш ризиковими, надають перевагу звичайним інвестиціям. Для реалізації циркулярних ініціатив варіантом рішення

може бути пошук партнерів для розподілу ризиків та орієнтація на додаткові джерела фінансування [9].

У транскордонній діяльності використовуються різноманітні форми, і зокрема створення спільних підприємств з суб'єктами бізнесу суміжних країн може створити сприятливі умови для циркулярності економіки регіонів. Так, в умовах війни складно говорити про інвестиційну привабливість, однак західні регіони України, що є учасниками транскордонних угруповань, перебувають у відносній віддаленості від зони бойових дій і можуть вважатися безпечнішими. Крім цього, вже зараз необхідно розробляти плани повоєнного відновлення, щоб раціонально використати майбутні інвестиції. Додатковим джерелом фінансування можуть також стати транскордонні програми та проєкти, в тому числі використання можливостей Програм сусідства [10; 11].

Аналізуючи проєкти, реалізовані в Україні за підтримки програм транскордонного співробітництва, слід відзначити, що частина з них спрямована на забезпечення сталого розвитку, зокрема покращення екології, збереження лісів та біорізноманіття, відновлення річкових екосистем [12], проте необхідно працювати над розробкою циркулярних проєктів і бізнес-моделей у виробничій діяльності, використовуючи багатий досвід впровадження циркулярних принципів інших країн [13; 14]. Виділення необхідних фінансових ресурсів є обов'язковою умовою підтримки бізнесу на шляху до циркулярного розвитку. Потрібні значні інвестиції на довгостроковий період, щоб здійснити структурні перетворення в економіці регіонів [15], та впроваджувати кругову економіку в виробництво промислових і споживчих товарів, будівництво, транспортний сектор, харчову промисловість і сферу послуг.

Одним з напрямків повинна стати також інформаційна робота для зміни свідомості виробників у бік реалізації циркулярних бізнес-моделей [7], поширення культури смарт-споживання та поводження з відходами серед населення шляхом проведення спільних науково-практичних конференцій, організації тренінгів, публікації інформаційних матеріалів, робочих візитів на підприємства сусідніх

країн тощо.

Слід поглиблювати регіональний підхід до розвитку циркулярної економіки. Регіони і громади, які внаслідок децентралізації отримали більше повноважень, характеризуються більшою однорідністю та володіють кращим розумінням власних потреб і можливостей. Розвиток циркулярної економіки сприятиме стійкості та сталому розвитку регіону завдяки ресурсоефективності, зменшенню дефіциту ресурсів, підвищенню рівня життя та зростання конкурентоспроможності підприємств і регіону в цілому.

Список використаних джерел:

1. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Аналіз та моделювання транскордонного співробітництва міських поселень регіону. *Economics & Development*. 2019. №1(1). С. 65-75.
2. Інноваційні форми євро регіонального співробітництва: концептуальні засади та механізми активізації [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Ольга Антонівна Корнелюк, Юлія Віталіївна Петришина. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 214 с.
3. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 212 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18484>
4. Павліха Н.В., Цимбалюк І.О., Хомюк Н.Л., Войчук М. В., Савчук А.Ю., Коломечюк В.В., Цимбалюк С.М. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с..
5. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. *Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis* / scientific editors Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>
6. Шебанін В. С., Решетілов Г. О., Циркулярна економіка регіону: теоретичний аспект. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2021. Вип. 4. С. 4-13. URL: <https://visnyk.mnau.edu.ua/statti/2021/n112/n112v42021shebanin.pdf>
7. Чуріканова О. Ю. Інноваційні бізнес-моделі циркулярної економіки на регіональному рівні. Вісник Хмельницького національного університету 2020, № 4. Том 1. С. 204-208. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp->

<content/uploads/2021/01/40-16.pdf>

8. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Методичні підходи до оцінки розвитку транскордонного співробітництва міських поселень регіону. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. Вип. 25. Ч. 2. С. 45-50.

9. Єднаковська К. Роль інвестицій у циклічній економіці. 2022. URL: <https://icoola.ua/blog/rol-investytsiy-u-tsyklichniy-ekonomitsi/>

10. Павліха Н. В., Хомюк Н. Л. Проектний підхід до публічного управління в контексті розвитку сільських територій. *Публічне управління: проблеми та перспективи: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Харків, 7 грудня 2018 р.). Х.: ТОВ «Константа», 2018. С. 505–509.

11. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Управління проектами транскордонного співробітництва: теорія та практика. *Актуальні проблеми менеджменту в умовах інноваційного розвитку економіки: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Тернопіль, квітень 2018 р.). Тернопіль, С. 53-57.

12. Корнелюк О., Матюшок В. Транскордонні програми та проекти в Україні. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. 2021. № 2 (10). С. 199-212. DOI : <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2021-02-199-212>

13. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проектів для відновлення економіки України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). URL: https://vnu.edu.ua/sites/default/files/2022-07/Zbirnyk_tez_3.pdf#page=38

14. Корнелюк О. А. Інноваційні бізнес-моделі та проекти циркулярної економіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень: Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції* (м. Луцьк, 09 листопада 2022 р.). Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 134 с. С. 125-127.

15. Tsymbaliuk I., Pavlikha N., Barskyi Y., Tihonchuk L., Korneliuk O., Naumenko N., & Kovshun N. (2021). Imbalances Between Revenues and Expenditures of Local Rural Budgets in the Process of Fiscal Decentralization in Ukraine: Assessment and Modelling. *Management, Economic Engineering in Agriculture and rural development*, 21 (2), 671-683. URL: http://managementjournal.usamv.ro/pdf/vol.21_2/Art78.pdf

УДК 330:351

Красуля Назарій,

студент 3 курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
krasulia.nazarii2020@vnu.edu.ua

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД РЕСУРСОЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА НА ЗАСАДАХ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

Ресурсоефективність передбачає раціональне використання обмежених ресурсів Землі із здійсненням при цьому мінімального впливу на навколишнє середовище. Такий підхід дає можливість забезпечити більшу цінність, виробляти більше із зменшенням витрат. Флагманська європейська ініціатива щодо ресурсозбереження стала частиною стратегії «Європа 2020» для розумної, інклюзивної та сталої економіки, спрямованої на перехід до сталого зростання за допомогою ресурсоефективної та низьковуглецевої економіки. Основою ініціативи ресурсоефективності стала Дорожня карта до ресурсоефективної Європи, яка є основою для розробки та реалізації майбутніх дій та окреслює структурні і технологічні зміни заплановані до 2050 року. Комюніке Європейської Комісії «Towards a Circular Economy» спрямоване на перехід від лінійної економіки до циркулярної, де ресурси не просто видобуваються, використовуються та викидаються, а повертаються у подальше використання [1].

У березні 2020 року Європейська комісія прийняла новий план дій з циркулярної економіки – Circular economy action plan (CEAP). Він є одним із основних складових нового порядку денного Європи щодо сталого зростання. План дій є необхідною умовою для досягнення цілі ЄС щодо кліматичної нейтральності до 2050 року та зупинки втрати біорізноманіття. Новий план дій передбачає дії протягом усього життєвого циклу продукту, процесам кругової економіки, заохочує стале споживання та спрямований на запобігання утворенню відходів і збереження використаних ресурсів в економіці, впроваджує

законодавчі та незаконодавчі заходи, спрямовані на сфери, де дії на рівні ЄС приносять додаткову вартість [2].

Європейські країни використовують наступні сценарії ресурсоефективності: 1) відновлюваний сценарій, спрямований на використання залишкових матеріалів як ресурсу (наприклад, використання відходів сільськогосподарського сектору та лісопромислового комплексу для виробництва енергії); 2) енергоефективний сценарій, який передбачає інвестиції у модернізацію будівель та зміну технологій для збільшення ефективності використання енергії; 3) матеріало-ефективний сценарій, що передбачає підвищення ефективності використання матеріалів. Очікуваними результатами є зменшення дефіциту ресурсів, створення нових робочих місць та значне скорочення викидів вуглецю [3].

Обмеження ресурсів і збільшення обсягів відходів і забруднення може призвести до посилення загроз як для добробуту та благополуччя людей, так і для бізнесу. Уряди і представники бізнесу усвідомлюють необхідність зменшення «екологічного відбитку», спричиненого лінійними системами використання ресурсів, і спрямовують зусилля на перехід до інклюзивної та циркулярної економіки. Циркулярною економікою є промислова система, яка за своїм замислом є відновною. На підставі досліджень європейського практичного досвіду впровадження концепції циркулярної економіки експерти компанії Accenture розробили загально визнану класифікацію інноваційних бізнес-моделей: циркулярні поставки (Circular suppliers), відновлення ресурсів (Resources recovery), платформи для обміну і спільного використання (Sharing platforms), продовження життєвого циклу продукції (Product life extension), продукт як послуга (Product as a Service). Повторне використання матеріалів та відходів як сировини вирішує проблеми дефіциту природних ресурсів, високих цін на сировину і знижує залежність від імпортованих матеріалів, що набуло особливої актуальності в епоху карантину й закритих кордонів. В рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС наша країна взяла зобов'язання щодо гармонізації національного законодавства з європейським [4; 5].

Шлях до циркулярної економіки вже почали багато країн світу. Німеччина, Великобританія та Франція стали країнами із

найрозвиненішою циркулярною економікою. З першої сотні списку Fortune Global 44% компаній обрали стратегію циркулярної економіки. Лідерами є компанії з виробництва товарів повсякденного вжитку (Unilever), автомобільна промисловість (Michelin), тоді як нафтова індустрія, сектор фінансових послуг та сфери охорони здоров'я повільніше впроваджують циркулярні зміни [4]. В металургійному секторі помітні тенденції збільшення використання брухту замість первинної сировини та зміну способів виробництва (заміна доменних печей на електросталеплавильні потужності). Світові ціни на металобрухт зросли після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну внаслідок непередбачуваності ризиків та невизначеності. Експерти стверджують що стратегічне значення для декарбонізації та розвиток електросталеплавильних потужностей не сприятиме пониженню цін, що робить брухт цінною сировиною. Тому металургійні компанії (ArcelorMittal, Cleveland-Cliffs, BlueScope, Steel Dynamics Inc.) купують компанії з заготівлі та переробки брухту, а країни вводять обмеження щодо його експорту [6].

Значні успіхи в розвитку циркулярної економіки демонструють компанії текстильної промисловості. Про це свідчать підписання угод і зобов'язань (Глобальний порядок денний моди, Хартія індустрії моди ООН щодо кліматичних заходів, Пакт G7 про моду); секторні програми (наприклад, Circle Textiles, за підтримки якої реалізовано багато проектів з переробки текстилю); використання компаніями програм стимулювання клієнтів для збору використаного одягу (H&M, Marks&Spencer) [7]; створення спеціальних сайтів, платформ для купівлі-продажу використаного одягу (Vestiaire Collective, thredUP). Використання спільних платформ практикують також для продажу вживаних предметів розкоші (RealReal, США), відремонтованої електроніки (Back Market, Франція), спільного використання інструментів та обладнання (Rhearly). Ряд компаній використовують модульні конструкції для своїх виробів, щоб підвищити їх здатність до повторного використання та переробки (транспортні засоби Renault Environment, модульні навушники компанії Gerrard Street). Поширюється використання бізнес-моделі «продукт як послуга» (Kaer, Signify). Приклади успішних практик запровадження циркулярної економіки свідчать, що перевагу отримують компанії з інноваційними

бізнес-моделями. Інноваційних підходи можуть прискорити зростання, скоротити витрати та викиди вуглецю, що відповідає глобальній програмі декарбонізації, підвищити стійкість і стале зростання [8; 9].

Досягнення основних цілей диверсифікації сталого розвитку в Україні можливе через залучення нормативно-правових, організаційних, економічних, інституційних та екологічних інструментів. Розширення співпраці українських компаній з іноземними, а також вступ України до Світової організації торгівлі вимагає підвищення екологічної привабливості вітчизняних товарів і послуг. Тому відповідність продукції вимогам міжнародних екологічних стандартів та її відповідна сертифікація має велике значення, а якість продукції повинна контролюватись протягом усього життєвого циклу. Екологічний аудит, екологічна стандартизація, екологічна сертифікація, екологічний моніторинг підприємств сприяють досягненню екологічних цілей диверсифікації сталого розвитку, зокрема екологічної безпеки і зменшення руйнівного впливу на навколишнє середовище [10; 11].

Використання циркулярної економіки сприяє досягненню цілей сталого розвитку та допомагає вирішенню проблем дефіциту ресурсів, геополітичної напруги, створює можливості ефективного переміщення ресурсів та інформації з метою відновлення природного та соціального капіталу.

Список використаних джерел:

1. Resource Efficiency. URL: https://ec.europa.eu/environment/resource_efficiency/
2. Circular economy action plan (CEAP). URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/circular-economy-action-plan_en
3. Сконберг К., Війкман А. Циркулярна економіка та переваги для суспільства. Звіт про дослідження на вимогу Римського клубу за підтримки Фонду МАВА. URL: <http://www.clubofrome.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/The-Circular-Economy-CoR-UA-2.pdf>.
4. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. *Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis* / scientific editors

Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>

5. Корнелюк О. А. Стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень в умовах євроінтеграції. *Інтелект XXI: наук. журн.* Київ, 2019. № 3. С. 9-15. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16546>

6. Корнелюк О. Напрямки відновлення металургійного комплексу України на засадах циркулярної економіки. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції* (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 156-160. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22240>

7. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проєктів для відновлення економіки України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=6882280671611806750&btnI=1&hl=uk>

8. Корнелюк О.А. Інноваційні бізнес-моделі та проєкти циркулярної економіки. «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень»: Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 09 листопада 2022 р.) / укладачі: С. Кулик, А. Моренчук. Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 134 с.

9. Інноваційні форми євро регіонального співробітництва: концептуальні засади та механізми активізації [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Ольга Антонівна Корнелюк, Юлія Віталіївна Петришина. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 214 с.

10. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Леонідівна Хомюк, Максим Володимирович Войчук, Анастасія Юріївна Савчук, Владислав Вікторович Коломечюк, Сергій Миколайович Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

11. N. Khomiuk, N. Pavlikha, M. Voichuk. Ecological tools for diversification of sustainable development of rural areas. Book of Abstracts 4nd International Scientific and Technical Internet Conference “Innovative development of resource-saving technologies and sustainable use of natural resources”. Petroșani, Romania: UNIVERSITAS Publishing, 2021. 238 p. P. 228-230.

УДК 332.02/338

Матковська Ольга,
студентка 1 курсу магістратури,
Національний університет біоресурсів і природокористування,
м. Київ, Україна
matkovska.o.m@gmail.com

ЗЕЛЕНА ВІДБУДОВА УКРАЇНИ

Після війни відновлення України матиме великий вплив на її розвиток в середньо- та довгостроковій перспективі. Напрямки розвитку країни на багато років визначатимуться на основі засад, на яких буде здійснене відновлення [1].

Для визначення курсу розвитку країни важливо визначити цілі окремих елементів плану відновлення.

Інвестиції, вкладені в відновлення різних інфраструктурних секторів, матимуть довготривалий вплив на розвиток України [2].

Розвиток різних інфраструктурних галузей, таких як енергетика, житлове будівництво, соціальна сфера, освіта та транспорт, є ключовим для сталого розвитку країни.

В контексті повоєнного відновлення України, «зелене відновлення» можна розглядати як одну з можливих концепцій або підходів до розвитку країни після війни.

Концепція «зеленого відновлення» включає в себе принципи, цілі, завдання, механізми та інструменти, які мають стимулювати досягнення сталого відновлення/відбудови і бути зеленими, тобто забезпечувати сталість відновлення і збереження природних ресурсів.

Вони повинні бути достатніми для забезпечення сталості процесу відновлення та демонструвати цілісність та взаємну узгодженість в рамках стратегії та її реалізації. Дотримання цих умов дозволяє говорити про «зелене відновлення» [4].

Для успішної відбудови необхідно пройти багато етапів та ретельно продумати короткострокові, середньострокові та довгострокові плани дій.

До інструментів і механізмів, що забезпечують відповідність процесу відновлення вищезазначеним засадам можна віднести:

- дотримання вимог енергоефективності та адаптації до зміни клімату на всіх етапах відновлення інфраструктури, включаючи зруйновані населені пункти;
- поетапне відновлення природних об'єктів, що постраждали від війни;
- створення фінансових механізмів підтримки «зеленого відновлення»;
- запровадження інструментів для екологічних та кліматичних факторів на різних етапах відновлення та забезпечення найефективніших оцінок впливу на довкілля на останньому етапі відновлення.

Україна може використати можливості повоєнного відновлення для створення основ сталого зростання, якщо відновлення буде зеленим. Це є раціональною метою, але може виникнути думка, що зелена модель не є пріоритетною в умовах воєнного конфлікту, коли головне завдання - якнайшвидше відновити країну. Проте такий перехід до зеленої моделі буде важким, оскільки деякі стратегічні проекти вже розпочалися на ранніх етапах відновлення, що може ускладнити можливість їхньої реалізації у майбутньому [4].

Повернення життя на раніше окуповані території передбачає не тільки відновлення інфраструктури, але й забезпечення людей та природи основними природними ресурсами для їхнього процвітання: доступністю чистої води, повітря та здорового ґрунту. Усього цього неможливо досягти без побудови в Україні кліматостійкої та дружньої до природи економіки.

Планування відновлення України з урахуванням «зелених принципів» включає в собі безліч аспектів та вимагає узгодженої політики з боку багатьох внутрішніх та зарубіжних учасників.

Україні потрібно визначити чіткі пріоритети та бажані перетворення для своєї відбудови, щоб створити країну, яка буде економічно стійкою, екологічно чистою та соціально справедливою. Існує багато ідей щодо «зеленої відбудови», які варто розглянути та скласти в чітке бачення процесу відбудови. У найближчому майбутньому Україна повинна прагнути до створення більш придатної для життя країни, яка буде зеленішою та стійкою до змін клімату, після того, як вона поверне свою свободу та незалежність.

Список використаних джерел:

1. Environmental impacts of the war in Ukraine and prospects for a green reconstruction, July 1, 2022.
2. Public Administration and Local Government, 2017. Issue 2(33) URL: https://lb.ua/news/2022/07/03/521944_denis_shmigal_mi_budemo_roboti.html
3. Картування стратегічних цілей України та ЄС у контексті Європейського зеленого курсу: вектори розвитку та флагманські ініціативи». *Аналітичний документ*. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», 2021.

УДК 330.342.2

Мироненко Анастасія,
студентка 3 курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
myronenko.anastasiia2020@vnu.edu.ua

ЦИРКУЛЯРНА ЕКОНОМІКА І ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС

У сучасному світі, коли зростає забруднення навколишнього середовища та екологічна криза, виникає потреба в ефективних методах економічного розвитку, які б забезпечували сталість та зменшували негативний вплив на довкілля. Один з таких методів - циркулярна економіка, яка вже стала ключовою стратегією Європейського зеленого курсу.

Європейський зелений курс (European Green Deal) – це амбіційна стратегія Європейського Союзу (ЄС) щодо боротьби зі зміною клімату та забезпечення сталого розвитку. Ця стратегія була запропонована в грудні 2019 року новою президенткою Європейської комісії Урсулою фон дер Ляєн та офіційно затверджена у березні 2020 року [1].

Основні цілі Європейського зеленого курсу полягають у тому, щоб до 2050 року ЄС був повністю вуглецево-нейтральним, зменшивши залежність від імпорту енергоресурсів і забезпечивши сталий розвиток для всіх європейських громадян. До ключових стратегій Європейського зеленого курсу належать [2]:

- зменшення викидів вуглецю та досягнення нейтралізації викидів до 2050 р.;
- підвищення енергоефективності та збільшення використання відновлюваних джерел енергії;

- реформування сільського господарства та забезпечення стійкості харчових систем;
- забезпечення збереження та відновлення біорізноманіття та екосистем;
- підтримка інвестицій та інновацій у сталість.

Усі країни-члени ЄС підпадають під стратегію Європейського зеленого курсу. Кожна країна реалізує ці стратегії різними способами відповідно до національних обставин і ресурсів. Проте кожна країна зобов'язана робити внесок у спільну мету нейтралізації викидів вуглецю та забезпечення сталого розвитку. Держави-члени ЄС також співпрацюють з партнерами по всьому світу, щоб забезпечити глобальні дії щодо зміни клімату та сталого розвитку [3; 4].

Низка країн-членів ЄС вже прийняли кроки для впровадження стратегій Європейського зеленого курсу. Наприклад, Данія взяла на себе зобов'язання досягти вуглецевої нейтральності до 2050 року, а Нідерланди зобов'язалися скоротити викиди вуглецю на 49% до 2030 року порівняно з рівнем 1990 року. Франція запровадила нове законодавство щодо боротьби зі зміною клімату, яке передбачає досягнення нейтралізації викидів до 2050 року та заборону нафтових та газових пошуків і видобутку на її території [5]. Процесу декарбонізації сприяє зміна способу виробництва, зменшення використання первинної сировини завдяки переробці. Так, в металургії використання брухту як основної сировини для виробництва сталі може у шість разів зменшити обсяг викидів вуглецю. Тому спостерігаються тенденції придбання металургійними компаніями підприємств, що займаються заготівлею та переробкою брухту; багато країн вводять обмеження на його експорт, а EUROFER пропонує припинити експорт брухту до країн, які не проводять політику відповідно до екологічних та соціальних стандартів ЄС [6].

Крім того, стратегії Європейського зеленого курсу вже почали впроваджуватися відомими компаніями. Наприклад, автомобільний виробник Volkswagen зобов'язався до 2050 року стати повністю

нейтральним у викиданні вуглецю, а гігант електроніки Samsung планує зменшити використання пластику у своїй продукції [7].

Циркулярна економіка – це економічна система, яка забезпечує ефективне використання ресурсів та максимально зменшує відходи і забруднення шляхом створення замкненого циклу, в якому відходи стають вторинними ресурсами. Це означає, що витрати на добування сировини та виробництво виробів зменшуються, а також зменшується негативний вплив на навколишнє середовище. Основні принципи циркулярної економіки полягають в ефективному використанні ресурсів, збереженні та відновленні природних екосистем та зменшенні відходів і забруднення шляхом зменшення кількості відходів та переробки вторинних ресурсів у нові матеріали і вироби [7; 8].

Європейська комісія, як і багато інших організацій, підтримує циркулярну економіку та вважає її одним з ключових елементів зеленого розвитку. У рамках Європейського зеленого курсу було запропоновано кілька стратегій для просування циркулярної економіки, зокрема [1]:

1. Забезпечення продуктів, що тривають довше, а також їх ремонту та обслуговуванню для зменшення відходів.
2. Підтримка переробки відходів, щоб збільшити кількість вторинних ресурсів та зменшити витрати на добування сировини.
3. Запровадження податків на витік ресурсів, що дозволить зменшити споживання ресурсів та збільшити їх ефективне використання.

Циркулярна економіка розрізняє два види матеріального потоку: біологічний та технічний. Біологічний потік полягає в переробці органічних матеріалів, таких як їжа та зелені відходи, в компост та біогаз. Технічний потік, у свою чергу, полягає в переробці виробів та матеріалів, що вже перебувають у вжитку, з метою максимально можливого використання їх ресурсів та зменшення відходів [9].

Перехід до кругової економіки є актуальним і для України. Євроінтеграція вже давно стала стратегічним пріоритетом, і для

досягнення поставленої мети, серед іншого, необхідна адаптація до європейських норм і стандартів [10; 11]. Європейський досвід повинен посприяти українським суб'єктам бізнесу запроваджувати циркулярні принципи у своїй діяльності за допомогою використання інноваційних моделей на основі ресурсоефективності, ресурсозбереження і рециклінгу у різних сферах і галузях [12; 13].

Однак, перехід на циркулярну економіку може бути викликом для підприємств, оскільки вимагає нових технологій та бізнес-моделей. У цьому контексті, податкові стимули можуть стати ефективним інструментом для підтримки впровадження циркулярної економіки [14; 15], забезпечуючи підприємствам більш доступні умови для інвестицій у цей напрямок та стимулюючи зменшення відходів та ефективне використання ресурсів.

Отже, циркулярна економіка та Європейський зелений курс мають великий потенціал для забезпечення сталого розвитку та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. Впровадження цих стратегій вимагає змін у різних галузях економіки та суспільства, але це може принести значний позитивний вплив на майбутнє планети та людства.

Список використаної літератури:

1. European Commission. (2020). The European Green Deal. URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
2. Європейський Зелений курс та потенційні наслідки його впровадження сусідніми державами для України. URL: http://prismua.org/green_deal_1/
3. Павліха Н. В., Войчук М. В. Концептуальні засади безпеки сталого просторового розвитку: теоретико-методологічний аспект. *Міжнародна економічна безпека України: теорія, методологія, практика. Колективна практика*. Луцьк: ІВВ Луцького НТУ, 2020. 212 с. С. 161-183.
4. European Commission. (2020). A New Circular Economy Action Plan for a Cleaner and More Competitive Europe. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098>
5. European Environment Agency. (2016). Circular Economy in Europe - Developing the Knowledge Base. <https://www.eea.europa.eu/publications/circular-economy-in-europe>
6. Корнелюк О. Напрямки відновлення металургійного комплексу України на засадах циркулярної економіки. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого*

світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 156-160. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22240>

7. Ellen MacArthur Foundation. (2012). Towards the Circular Economy: Economic and Business Rationale for an Accelerated Transition. <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/assets/downloads/publications/Ellen-MacArthur-Foundation-Towards-the-Circular-Economy-vol.1.pdf>

8. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. *Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis* / scientific editors Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>

9. World Economic Forum. (2020). The Circular Economy Handbook: Realizing the Circular Advantage. <https://www.weforum.org/reports/the-circular-economy-handbook-realizing-the-circular-advantage>

10. Корнелюк О. А. Стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень в умовах євроінтеграції. *Інтелект XXI: наук. журн.* Київ, 2019. № 3. С. 9-15. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16546>

11. Інноваційні форми єврорегіонального співробітництва: концептуальні засади та механізми активізації [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Ольга Антонівна Корнелюк, Юлія Віталіївна Петришина. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 214 с.

12. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проєктів для відновлення економіки України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доп. I Міжнар. благодійної наук.-практ. конф.* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=6882280671611806750&btnI=1&hl=uk>

13. Корнелюк О. А. Інноваційні бізнес-моделі та проєкти циркулярної економіки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень*: Матер. II Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Луцьк, 09 листопада 2022 р.). Луцьк, ВНУ імені Лесі Українки, 2022. С. 125-127.

14. Цимбалюк І. О., Лущик В. Д. Податкове стимулювання залучення інвестицій у енергозбереження в Україні. *Еколого-економічні засади раціонального природокористування: теорія та практика реалізації*: кол. моногр. Луцьк: Вежа-Друк, 2015. С. 45–73.

15. Івашко О. А., Цимбалюк І. О. Податкове стимулювання залучення іноземних інвестицій в економіку України в умовах фінансової нестабільності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: журнал.* Луцьк: Вежа-Друк, 2016. № 1 (5). С. 80–85.

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Помінова Дарія,
студентка 3-го курсу спеціальності
«Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
dpom706@gmail.com

ЗЕЛЕНА ТРАНСФОРМАЦІЯ УКРАЇНИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ НА МАЙБУТНЄ

У сучасному світі кожна країна, в тому числі Україна, стикається із серйозними екологічними викликами, такими як зміна клімату та вичерпання обмежених ресурсів. У наслідок чого під загрозою опиняється як довкілля та здоров'я кожного з нас, так і економічний розвиток держави. Щоб вирішити екологічні проблеми необхідно здійснювати зелену трансформацію, що може забезпечити економічну стійкість держави та сприяти сталому розвитку.

Слід зазначити, що зелена трансформація України потребує комплексу заходів і синергії від взаємодії держави, приватних діячів, громадських організацій.

У зв'язку з майбутньою відбудовою після війни, перед якою стоятимуть завдання відновлення критичної інфраструктури та забезпечення енергетичної безпеки країни, зелене питання набуватиме для України ще більшої актуальності.

До повномасштабного вторгнення Україна успішно здійснювала заходи необхідні для старту зеленої трансформації. Першим із яких була підготовка Національно-визначеного внеску України в Паризьку угоду. Це основний процес для розуміння розвитку економіки. Результати моделювання сценаріїв дають можливість запропонувати внесок України щодо викидів парникових газів на рівні від 27 до 46 % від 1990 року [1].

Другим заходом стала робота над запуском системи торгівлі викидами парникових газів в Україні – одного із основних механізмів стимулювання енергетичного сектору та промисловості до скорочення викидів у майбутньому [1].

Одним із найбільших досягнень була висока готовність до реалізації Європейської політики зеленого курсу. Пакет ініціатив Європейський зелений курс (ЄЗК) прийняли в ЄС ще наприкінці 2019 року. Метою стратегії стало перетворення економіки на низьковуглецеву, стійку, а тому більш придатну для майбутніх поколінь. За планами розробників ЄЗК, кліматичної нейтральності країни-члени Євросоюзу мають досягти до 2050 року. Україна стала однією з перших держав, яка підтримала ЄЗК [4].

Повномасштабна агресія росії завдала руйнівного удару українській економіці, що в свою чергу змінило кліматичні цілі держави. Бізнес залишається ключовим гравцем “зеленої” трансформації України. Попри те що в даний момент бізнес України бореться за виживання та працює з усіх сил, важливо сформувати спільне розуміння з бізнес-спільнотою подальшого руху [2].

Варто зазначити, що впровадження зеленого курсу не можна відсунути через війну. Україна має зараз унікальну можливість розбудову та інтеграцію до європейського шляху, на відміну від повернення до передвоєнного стану. До війни в країні панувала система ще з радянського союзу, яку необхідно руйнувати на користь чистому майбутньому.

У зв'язку з великою кількістю руйнувань, деякі області України зруйновані та потребують повного будівництва, країна розроблює план відновлення в якому одною з ключових компонентів є екологічна складова.

На сьогодні час Україна має весь необхідний потенціал для застосування чистих й ефективних технологій в електроенергетиці та остаточне зруйнування застарілих шляхів розвитку з радянських часів. Застарілі теплові електростанції та неефективні газові котельні можна замінити ефективними системами відновлюваної енергетики та

децентралізованою інфраструктурою за один інвестиційний цикл – до 2030 року [3].

В секторі будівництва до «зеленої» трансформації країни слід віднести відбудову нового житлового фонду за новими стандартами, що дозволять змінити систему опалення з газових котлів на користь теплових насосів.

За останній рік в Україні можна помітити все більше електрокарів і зарядних станцій до них, оскільки ці автомобілі не забруднюють повітря вихлопними газами та є безпечними для довкілля. Також щоб скоротити попит на нафту слід перебудувати сферу логістики та більше застосовувати залізничний транспорт.

Важливим інструментом досягнення зеленої трансформації в Україні у повоєнний період може стати інклюзивний розвиток. Він може допомогти забезпечити більш справедливий та екологічно стійкий поступ, що забезпечить рівність можливостей та користь для всіх груп населення в Україні [5; 6]. Оскільки зелена трансформація є складним і довгостроковим процесом, важливо забезпечити інклюзивність та участь всіх зацікавлених сторін у процесі розробки та впровадженні зелених стратегій та ініціатив.

Кліматична криза є серйозним питанням, яке постає перед суспільством та не може бути усунене через війну. Оскільки ми все більше помічаємо аномальні потепління, різні перепади погоди, сніг в другій половині весни, кількість аномальних природних явищ невпинно зростає. Після війни це питання не зникне, а навпаки посилиться, тому ЄЗК є одним з основних кроків в розв'язанні кліматичних змін.

Державна підтримка та податкові преференції можуть значно підвищити ефективність зелених ініціатив та стимулювати розвиток зеленої економіки в країні. Шляхом встановлення стимулів для зелених інвестицій та виробництва екологічно чистих товарів та послуг, держава може підтримати створення інноваційних технологій та підприємств, що зменшують відходи та забруднення довкілля [7; 8]. Крім того, податкові преференції можуть знизити витрати на

екологічні технології та зелені ініціативи, сприяючи їх більш широкому впровадженню та розповсюдженню.

Отже, зелена трансформація має стати невід'ємною складовою розвитку економіки України. Важливим питанням у цьому контексті є створення плану відновлення, адаптованого під нові стандарти та інтеграцію європейського шляху.

Список використаних джерел:

1. Зелена трансформація має стати невід'ємною складовою розвитку економіки України. *ShieldSquare Captcha*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zelena-transformaciya-maye-stati-nevidyemnoyu-skladovoyu-rozvitku-ekonomiki-ukrayini> (date of access: 07.05.2023).

2. Спільно з ЄС сформуємо нове бачення “зеленої” трансформації України. *ShieldSquare Captcha*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/olha-stefanishyna-spilno-z-ies-sformuiemo-nove-bachennia-zelenoi-transformatsii-ukrainy> (date of access: 07.05.2023).

3. Чотири трансформації, щоб Україна стала “зеленим” економічним двигуном Європи. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/13/692556/> (дата звернення: 07.05.2023).

4. Зелений курс в Україні: складний рух до сталого розвитку. *Українська Енергетика*. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/zelenyi-kurs-v-ukraini-skladnyi-rukhd-do-stiikohto-rozvytku-31-03-2023> (дата звернення: 07.05.2023).

5. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Науковий базис формування теорії інклюзивного розвитку регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. № 3 (23). С. 136-142. URL: <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-03-136-142>

6. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Хомюк Н. Л., Войчук М. В., Савчук А. Ю., Коломечюк В. В., Цимбалюк С. М. *Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання*: монографія. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514 с.

7. Цимбалюк І. *Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст]* : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 500 с.

8. Цимбалюк І. О. Особливості функціонування податкової системи України та оцінка її фіскальної ефективності. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*: журнал. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. № 1 (17). С. 106-115.

УДК 330.34(477):332.1

Рожко Ольга,

магістрантка першого курсу факультету міжнародних відносин
Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

rozhko.olha2022@vnu.edu.ua

НАПРЯМКИ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ РЕСУРСОЕФЕКТИВНОГО ВИРОБНИЦТВА: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Ресурсоефективне та чисте виробництво – це комплексна, послідовна, превентивна екологічна стратегія для застосування у виробничих процесах з метою підвищення економічної ефективності виробництва, зниження виробничих ризиків для людей та зменшення навантаження на навколишнє середовище. З розвитком промислового виробництва та появою наслідків від забруднення довкілля ставлення людини до природи поступово змінювалося. Постійно відбувався пошук шляхів від актуальних проблем до позитивного результату в напрямку сталого виробництва та споживання [1; 2].

Можна виділити наступні етапи еволюції підходів до природокористування та захисту навколишнього середовища:

I етап: проблему вичерпності природного ресурсу та забруднення вирішували заміною джерела того ж ресурсу та розсіюванням (побудовою високих димових труб для відведення продуктів згоряння в атмосферу або скидання відходів у великі річки та моря).

II етап: діяльність спрямовувалась на захист природних ресурсів (лісових насаджень, річок та озер, земельних ресурсів) та контроль за обсягами викидів та скидів шляхом використання очисного обладнання – «кінцеві технології».

III етап: відновлення природних ресурсів та рециклінг (використання відходів в якості повторної сировини).

IV етап: підвищення продуктивності виробництва, зменшення обсягів використання природних ресурсів та попередження утворення відходів та викидів [2].

Підхід ресурсоефективного та чистого виробництва покликаний сприяти переходу до циркулярної економіки, в якій запобігання утворенню відходів є першочерговим пріоритетом, а також здійснюється підготовка підприємств до повторного використання або підвищення цінності відходів способом створення ланцюгів доданої вартості виробництва продукції. У рамках цієї цілі здійснюється **розробка реєстрових карт промислових відходів**, як інструмента, який сприятиме збереженню вартості ресурсів і запобігати їхньому перетворенню на відходи. При розробці реєстрових карт промислових відходів здійснюється оцінка обсягу відходів, створеного промисловими підприємствами; оцінюються відповідні послуги з керування відходами та виявляються можливості для впровадження принципів циркулярної економіки, таких як заводська переробка, повернення в обіг, промисловий симбіоз та інші стратегії відновлення, призначені для створення замкнутих циклів ресурсів. Результатом є формування рекомендацій щодо можливостей бізнесу і планів керування промисловими відходами.

У 2008 році Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО) запропонувала розширений підхід до ресурсоефективного та чистого виробництва [3]. Існує багато спілок, які вже протягом багатьох років допомагають країнам з відновленням їхньої промисловості. **Програма EU4Environment («Європейський Союз для довкілля»)**, фінансована ЄС, розширює свою діяльність і підтримує «зелене» відновлення промисловості а також релокацію підприємств України. *EU4Environment покликана допомагати країнам Східного партнерства зберегти свій природний капітал і покращити екологічний добробут населення, демонструючи і відкриваючи можливості для більш «зеленого» зростання та імплементуючи механізми для кращого управління екологічними ризиками та впливами. Програма фінансується Європейським Союзом та реалізується консорціумом міжнародних партнерів,*

включаючи Організацію з економічної співпраці та розвитку, Європейську економічну комісію ООН, ООН з навколишнього середовища, ООН з промислового розвитку та Світовий банк.

Принципи циркулярної економіки для ресурсоефективного та чистого виробництва все більше використовуються європейськими компаніями. Для розробки циклічних продуктів або стратегій необхідні нові підходи та способи мислення; тому перевагу отримують компанії з інноваційними бізнес-моделями. Це, зокрема перехід на виготовлення продуктів, придатних для переробки після використання (компанія Unilever, яка займається виробництвом продуктів харчування та товарів побутової хімії, переходить на нові екологічні види упаковок, Michelin планує виготовлення шин з екологічно чистих матеріалів, Vestiaire Collective використовує цифрові технології для перепродажу вживаного одягу, Kaer та Signify пропонують свої продукти як послугу, ArcelorMittal планує збільшення використання брухту замість первинної сировини [4; 5; 6].

Від початку повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну пошкоджено або зруйновано понад 400 підприємств, із яких 15% – це великі та середні компанії, а решта – малі. Прагнення України стати повноправним членом ЄС обумовлює необхідність відбудови промисловості вже з впровадженням сучасних «зелених» технологій, враховуючи ресурсозбереження та енергоефективність. Підтримка «зеленого» відновлення промисловості та релокації вітчизняних підприємств у рамках програми EU4Environment передбачає:

- Визначення потреб у відновленні переміщених промислових підприємств та можливостей відновлення у цільових регіонах;
- Консультування підприємств за вибраними напрямками;
- Пошук та підбір фінансових можливостей для «зеленого» відновлення підприємств;
- Популяризація «зеленого» відновлення через успішні бізнес-кейси [7].

Впровадити ресурсоефективне та чисте виробництво можливо на будь-якому підприємстві з виробництва продукції чи надання послуг,

методику такого виробництва слід застосовувати на регулярній основі, вдосконалюючи отримані результати. Основними підходами до ресурсоефективного та чистого виробництва є: належне господарювання; зміна вхідних ресурсів; покращення контролю за технологічним процесом; модифікація обладнання; технологічні зміни; переробка та повторне використання ресурсів; виробництво супутньої продукції; модифікація продукції. Ресурсоефективне та чисте виробництво передбачає досягнення наступних цілей:

1. Ефективність використання ресурсів, яка характеризує залежність між кількістю ресурсів, витрачених в процесі виробництва, і кількістю вироблених товарів та послуг і передбачає досягнення повної зайнятості ресурсів підприємства та зниження його ресурсоемності.

2. Мінімізація відходів направлена на розробку та впровадження заходів і технічних рішень, що забезпечують скорочення обсягів утворення відходів та їх широке використання як вторинних матеріальних та енергетичних ресурсів, а також використання безстічних технологій та водооборотних циклів.

3. Добробут людей у вигляді забезпеченості населення необхідними матеріальними благами та дотримання вимог економічної і соціальної безпеки (чисте довкілля, кращі умови праці тощо) [8].

З 1991 року в Україні відбуваються значні трансформаційні зрушення в політиці та економіці. Країна пройшла три етапи змін в економіці: перший – раптової трансформації (1991 – 1993 рр.), другий – поглибленої трансформації (1994-1999 рр.), третій – глобальних трансформаційних зрушень (2000-2010) і увійшла в четвертий етап, пов'язаний з поступовим розвитком «зеленої економіки» та орієнтацією на сталий розвиток. Таким змінам сприяє приєднання України до глобального процесу забезпечення сталого розвитку та адаптація Цілей сталого розвитку з урахуванням українського контексту [9; 10].

В умовах сьогоденної економічної кризи через російське вторгнення, для майбутнього повоєнного відновлення задіяння

додаткових джерел зростання ВВП та зменшення його ресурсо- та енергоємності надзвичайно важливі. Важливим кроком по розвитку «зеленої» економіки є підписання Угоди про Асоціацію між Україною та Євросоюзом і взяття Україною зобов'язань щодо поступового впровадження енергетичних та екологічних стандартів ЄС [11]. План дій, запланованих на виконання Глобальних цілей сталого розвитку покликаний істотно вплинути не тільки на поліпшення довкілля, а і на умови і результати діяльності бізнесу, поведінку громадян і умови їх життя.

Список використаних джерел:

1. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis / scientific editors Monika Dobska, Ryszard Kamiński. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>
2. Підходи та практики ресурсоефективного виробництва. К.: 2015. URL: <http://recpc.kpi.ua/images/materials/Primer%20ukr.pdf>
3. Ресурсоефективне та чисте виробництво. Демонстраційний проект ЮНІДО в Україні. URL: http://www.recpc.kpi.ua/images/eap_green/leaflets/Buklet_EaP-GREEN_UA.pdf
4. Корнелюк О.А. Інноваційні бізнес-моделі та проекти циркулярної економіки. «Актуальні проблеми міжнародних відносин і регіональних досліджень»: Матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 09 листопада 2022 р.) / укладачі: С. Кулик, А. Моренчук. Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2022. 134 с.
5. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проєктів для відновлення економіки України. Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.). URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=6882280671611806750&btnI=1&hl=uk>
6. Корнелюк О. Напрямки відновлення металургійного комплексу України на засадах циркулярної економіки. Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної

конференції (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 156-160. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22240>

7. Програма EU4Environment підтримує «зелене» відновлення промисловості та релокацію підприємств України. URL: <https://www.prostir.ua/?grants=prohrama-eu4environment-pidtrymuje-zelene-vidnovlennya-promyslovosti-ta-relokatsiyu-pidpryjemstv-ukrajiny>

8. Ресурсоефективність – запорука зростання вашого бізнесу. URL: <http://www.recpc.org/success-stories/>

9. Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2015: колективна монографія / за наук. ред. проф. Хлобистова Є.В. Черкаси, 2015. 538с.

10. Безпека сталого розвитку регіонів та територіальних громад України на засадах інклюзивного зростання [Текст] : монографія / Наталія Володимирівна Павліха, Ірина Олександрівна Цимбалюк, Наталія Леонідівна Хомюк, Максим Володимирович Войчук, Анастасія Юріївна Савчук, Владислав Вікторович Коломечюк, Сергій Миколайович Цимбалюк. Луцьк : Вежа-Друк. 2022. 514с.

11. Корнелюк О. А. Стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень в умовах євроінтеграції. *Інтелект XXI: наук. журн.* Київ, 2019. № 3. С. 9-15. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16546>

УДК 330.34

Щерба Нікіта,

студент 3 курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

shcherba.nikita2020@vnu.edu.ua

БІЗНЕС-МОДЕЛІ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ: ПЕРЕВАГИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Сучасні реалії все більше доводять необхідність відмови від економіки лінійного типу, яка заснована на моделі «взяти-зробити-викинути», що приводить до зростання кількості відходів та збільшення використання природних ресурсів. Така модель через суттєвий негативний вплив на стійкість екосистем становить загрозу для збереження навколишнього середовища. У зв'язку з цим з'явилася потреба в інноваційних бізнес-моделях, спрямованих на ефективне використання ресурсів та зменшення кількості відходів. Одним з шляхів є використання моделей циркулярної економіки, яка стала досить популярною останніми роками [1; 2].

Циркулярна економіка – це економічна система, яка забезпечує збільшення кількості ресурсів та зменшення відходів, зберігаючи їх у системі, яка дозволяє повторно використовувати ресурси, зменшуючи тим самим відходи та витрати. У циркулярній економіці товари створюються з мінімальним використанням ресурсів і максимально можливим використанням матеріалів, що раніше вважалися відходами. Основними принципами циркулярної економіки є [3]:

1. Забезпечення ефективного використання ресурсів та зменшення відходів.
2. Збереження та відновлення природних ресурсів та екосистем.
3. Перехід від «взяти-зробити-викинути» до «взяти-зробити-використати-відновити».

4. Підтримка економіки, яка не залежить від необхідності використання обмежених ресурсів та розширення відновлюваних ресурсів.

Концепція циркулярної економіки передбачає перехід від традиційного споживацького способу виробництва до нової моделі, в якій відходи перетворюються в ресурси. Це відбувається завдяки інтенсивній переробці, вторинному використанню і повторному використанню відходів у виробництві. Така модель покликана зменшити негативний вплив на навколишнє середовище та забезпечити більш стійкий розвиток економіки [4].

Існує кілька видів циркулярних бізнес-моделей, які можуть бути застосовані в залежності від конкретної сфери діяльності та специфіки бізнесу [5]:

- Модель продукту як послуги (Product-as-a-Service, PaaS) – у цій моделі бізнес не продає продукт, а надає послугу, пов'язану з продуктом. Наприклад, замість продажу лампочок, компанія може пропонувати послугу освітлення, де користувач платить лише за використану енергію, як це робить компанія Signify. Компанія Kaer, яка постачає системи кондиціонування повітря, пропонує охолодження як послугу (CaaS) – Kaer Air [2].

- Модель продукту, що може бути повторно використаний (Reusable Product Model) – у цій моделі продукт створюється таким чином, щоб його можна було повторно використати після переробки або ремонту. Наприклад, компанія може створити упаковку, яку можна повторно використовувати замість одноразових контейнерів. Прикладом є система Algramo, яка випускає багаторазові диспенсери для заправки побутових товарів і упаковки із чіпом RFID, продаж вживаного одягу з використання платформи thredUP, переробка одягу компанією Teemill [6].

- Модель кругового відтворення (Closed-Loop Model) – ця модель передбачає використання відновлюваних матеріалів та ресурсів, а також переробку відходів з метою використання їх в новому циклі виробництва. Наприклад, компанія може переробляти відходи свого виробництва для створення нових продуктів. Завдяки

використанню брухту, що набуло значного поширення, вирішуються як питання забезпечення сировиною, так і економія енергетичних ресурсів [7]. Фінська компанія North European Bio Tech Oy використовує відходи сільського господарства для виробництва біоетанолу.

- Модель відновлення та ремонту (Remanufacturing Model) – у цій моделі продукти повертаються у виробництво після використання, відновлюються та ремонтуються замість знищення чи перетворення у відходи. Наприклад, автомобільна компанія може збирати та відновлювати запчастини зі старих автомобілів, як це робить компанія Renault, яка виготовляє транспортні засоби на 85 % придатні для повторного використання. Компанія Van Werven переробляє відходи будівництва, пластикові та інші відходи у біомасу, завдяки чому зменшуються викиди діоксиду вуглецю; RetourMatras займається переробкою старих матраців замість їх спалювання.

Ці моделі можуть бути комбіновані та адаптовані до потреб конкретного бізнесу. Також варто зазначити особливості бізнес-моделей циркулярної економіки [8]:

- Орієнтація на довгостроковий ефект. Бізнес-моделі циркулярної економіки мають довгостроковий характер і орієнтовані на створення стійких рішень, які забезпечують максимальну вигоду для економіки, суспільства та навколишнього середовища протягом багатьох років.

- Мінімізація відходів. Циркулярна економіка передбачає мінімізацію відходів та повторне використання матеріалів, що дозволяє знизити витрати на закупівлю сировини та покращити ефективність виробництва.

- Збільшення вартості матеріалів. Циркулярна економіка спрямована на збільшення вартості матеріалів, що входять в склад виробів, завдяки мінімізації відходів та повторному їх використанню. Це збільшує прибутковість виробництва та сприяє створенню додаткової вартості.

З вище сказаного зрозуміло, що основною перевагою бізнес-моделей циркулярної економіки є зменшення екологічного

навантаження та збільшення ресурсоефективності. Країни ЄС вже давно та ефективно впроваджують такі бізнес моделі та проєкти [9], ці ж акценти зазначені в Плані дій для циркулярної економіки, прийнятому Європейською комісією, що повинно враховуватись в національних та регіональних стратегіях розвитку України з огляду на євроінтеграційні наміри [10].

Додатковою перевагою циркулярної економіки є створення нових можливостей для бізнесу. Наприклад, збір і переробка відходів можуть стати новим видом діяльності, що приносить прибуток; можливе створення нових продуктів на основі використання вторинних ресурсів, що може стати новим ринком збуту для підприємств і тим самим підсилити їх конкурентоспроможність. Також зменшуються витрати на ресурси та енергію, залучаються нові клієнти та підвищується інноваційність, адже щоб ефективно використовувати ресурси та матеріали, необхідно шукати нові технології та інноваційні способи використання вторинної сировини [11].

Безумовно, впровадження бізнес-моделей циркулярної економіки може мати свої виклики і обмеження. Наприклад, деякі компанії можуть відмовлятися від циркулярної економіки через високі витрати на перехід від класичної лінійної моделі. Також доволі важко оцінити економічний ефект від використання циркулярних моделей, адже вони є новими на ринку. Ще варто зазначити, що в самому процесі збору та обробки відходів на сьогоднішній день може виникнути чимало проблем, адже деякі відходи складно зібрати та обробити, що може перешкоджати їх повторному використанню та переробці. Та й загалом для того, щоб дійсно здійснити перехід до циркулярної економіки, необхідно виконати багато дій, у тому числі змінити законодавство, налагодити нові процеси та стандарти. Тому варто також розуміти, що для успішного впровадження циркулярних бізнес-моделей необхідна широка підтримка держави та суспільства в цілому. Держава може стимулювати розвиток циркулярної економіки шляхом введення різноманітних інструментів регулювання, таких як екологічні податки, системи торгівлі викидами, пільги для

циркулярних підприємств і т.д. [12]. Циркулярна економіка, в поєднанні з інклюзивним розвитком та сталим зростанням, може забезпечити ефективне використання ресурсів, скорочення нерівності та підвищення соціальної стабільності [13; 14]. Це, у свою чергу, сприятиме досягненню економічної стабільності та зменшення відходів.

Узагальнюючи, циркулярна бізнес-модель є перспективною і ефективною стратегією в умовах сучасної економіки. Вона дозволяє знизити витрати на виробництво та відновити ресурси, що зберігає навколишнє середовище та сприяє економічному зростанню. Однак, використання цієї моделі є складним завданням через низку недоліків, викликів та обмежень, тому впровадження циркулярної економіки повинно відбуватись за активної підтримки держави та суспільства в цілому, шляхом розроблення відповідної політики та стимулювання підприємств для використання цієї моделі.

Список використаної літератури:

1. Голубева Л. Ю., Мироненко О. М. Циркулярна економіка: сутність, виклики, тенденції розвитку. *Економіка та держава*. 2019. № 9. URL: https://www.economy.in.ua/pdf/9_2019/24.pdf.
2. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. *Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis / scientific editors Monika Dobska, Ryszard Kamiński*. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>
3. Різун І. Л. Циркулярна економіка як нова парадигма управління збереженням природних ресурсів. *Економіка і регіон*. 2019. № 2. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/2_2019/28.pdf
4. Лукашенко О. В., Серeda Є. І. Циркулярна економіка як модель сталого розвитку: проблеми та перспективи впровадження в Україні. *Економічний часопис-XXI*. 2018. № 11-12 (2). URL: <https://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7027> .
5. Близнюк А. А., Кононенко М. В., Шеремета Н. В. Бізнес-моделі в циркулярній економіці: особливості та перспективи використання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2019. № 4. URL: <https://ojs.khnu.km.ua/index.php/vestnik/article/view/3319>.

6. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проєктів для відновлення економіки України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=6882280671611806750&btnI=1&hl=uk>

7. Корнелюк О. Напрямки відновлення металургійного комплексу України на засадах циркулярної економіки. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції* (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 156-160. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22240>

8. Єгорова О. С., Шеремета Н. В. Бізнес-моделі в контексті циркулярної економіки. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2019. С. 56-63.

9. Корнелюк, О., Завадська, Ю., Чапко, Р. Форми реалізації транскордонного співробітництва в Європейському Союзі. *Інноваційна економіка*. 2021. (3-4), 12-18. URL: <https://doi.org/10.37332/2309-1533.2021.3-4.2>

10. Корнелюк О. А. Стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень в умовах євроінтеграції. *Інтелект XXI: наук. журн.* Київ, 2019. № 3. С. 9-15. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16546>

11. Литвиненко В. Г., Бережний І. Ю., Мамчур О. О., Рудь Н. В. Циркулярна економіка як перспективний напрям розвитку сучасного бізнесу. *Науковий вісник Миколаївського національного аграрного університету*. 2020. 3(196). С. 51-57.

12. Гаврилюк В. В., Ємельянова М. М. Циркулярна економіка як перспективний напрям підприємницької діяльності. *Економічний часопис – XXI*. 2020. 182(3-4). С. 109-112.

13. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2019. 340 с.

14. Цимбалюк І. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика [Текст]: монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022.

СЕКЦІЯ 8. СМАРТ-РОЗВИТОК І ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ

JEL Code: F68; O33; O38; O53; M15

Dinh Thu Ha

MSc., Lecturer, Faculty of Political Economics,
Academy of Journalism and Communication, Hanoi, Vietnam

Email: dinhthuha88@gmail.com

Le Thuy Anh

K40A1 (Economic Management), Faculty of Political Economics,
Academy of Journalism and Communication, Hanoi, Vietnam

Email: mcthuyanh.str@gmail.com

Phan Minh Duc

PhD., Lecturer, Faculty of Political Economics,
Academy of Journalism and Communication, Hanoi, Vietnam

Email: phanminhduc@ajc.edu.vn

ORCID: [0000-0003-3662-4889](https://orcid.org/0000-0003-3662-4889)

DIGITAL TRANSFORMATION WITH VIETNAM'S ENTREPRENEURIAL COMMUNITIES IN A GLOBALIZATION CONTEXT

Introduction. In the context of current globalization, digital transformation (DT) plays an important role for businesses to be able to compete and survive in the international market. Through the application of digital technology, businesses can optimize production and management processes, improve customer access, and improve competitiveness, creating new business opportunities and potential revenue growth (Ravi Bhalla & Elizabeth Osta, 2021).

Recognizing early on the importance of DT, Vietnam is one of the first countries in the world to develop a national DT program. Decision No. 749/QD-TTg of the Prime Minister of Vietnam approving the "National Digital Transformation Program to 2025, with orientation to 2030" was officially issued on June 3, 2020. This decision emphasizes the vision that by 2030, Vietnam will become a digitally stable and prosperous country and will emerge as a pioneer in testing new model technologies. The goal is also to improve the operations of organizations and everyday standard of living through a safe, humane and widespread digital environment (Prime Minister of Vietnam, 2020). As for enterprises, on January 7, 2021, the Minister of Planning and Investment of Vietnam issued Decision No. 12/QD-BKHDT on the Program to Support Enterprises for Digital Transformation for the 2021-2025 period, coordinating with the United States Agency for International Development (USAID) for implementation.

Over the past years, the awareness and demand for DT have increased significantly among Vietnamese enterprises, and so did the readiness of these organizations. 2022 was the record year in the results of DT. The percentage of enterprises using e-invoices reached 100%; the rate of enterprises using e-contracts reached 50%; the percentage of small and medium enterprises using digital platforms reached 30.07% (Ministry of Information and Communications of Vietnam, 2023). Despite these encouraging developments, the DT process still has its limitations. Most Vietnamese enterprises still lack the budget for DT and are mainly in the digitization stage, or are gradually transitioning to using new technologies and software, not yet entering the fully "completed transformation" stage.

According to a survey on the digital maturity of small and medium enterprises in Asia - Pacific in 2020, Vietnamese businesses are only in the early stages of DT - the Digital Indifferent stage (CISCO, IDC, 2020). At this stage, businesses only focus on business results and have no or just started implementing digitalization activities; most processes are still manual; fragmented investments; no cloud application and only use office spreadsheets; lack of digital skills.

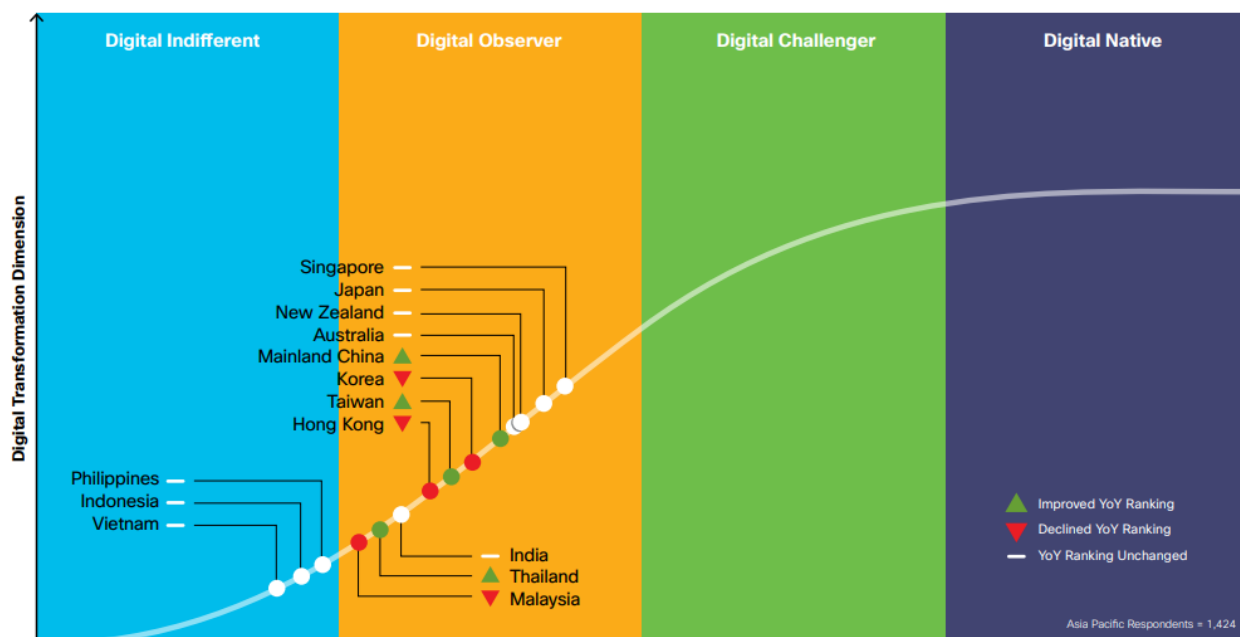

Figure 1: Digital maturity of Asia-Pacific countries in 2020

Source: (CISCO, IDC, 2020)

However, by 2022, Vietnamese businesses have made strong progress in DT. In most operational areas, Vietnamese enterprises are in the middle of the "developed" stage and are increasingly approaching the "advanced" level of DT, which means they have begun to develop plans for the digitization although implementation of digitization is still fragmented and many processes have not been automated.

Recognizing the achievements and limitations in the DT process at Vietnamese enterprises, and in the context that DT is an inevitable and objective trend globally, the research team selected the topic “Digital Transformation with Vietnam’s Entrepreneurial Communities in a Globalization Context” for in-depth research. This study will analyze the current situation of DT in Vietnamese enterprises, assess the strengths and weaknesses of Vietnamese enterprises in the DT process. From there, the team will propose a number of recommendations to improve the efficiency of DT in Vietnamese enterprises. With the results obtained, the study can be a reference for countries pursuing the goal of DT, specifically for Ukraine.

Recommendations and Conclusion. On the basis of practical analysis as well as assessment of advantages and disadvantages of Vietnamese enterprises in this process, the team proposes a number of

solutions and recommendations to accelerate the process and improve the efficiency of the transformation as follows:

(1) It is necessary to increase awareness and knowledge about DT for businesses. Once leadership acknowledges the inevitability of DT and clearly sees the benefits and grasps the process, that business will actively participate in this trend. The budget that businesses spend on DT will be expanded to cope with the costs of technology investment and application, though the cost may not be small. The determination of managers on the path of DT will also help businesses step by step overcome difficulties in changing business habits and practices according to DT. To implement this solution, businesses first need to actively research and approach. Leadership can access existing handbooks on DT, participate in business communities and discuss with partners, customers and experts to stay up to date with trends and new information on DT. On the government side, it is necessary to have plans to widely propagate DT, take timely support measures in the transformation process, and guide technology solutions to suit the scale and field of the industry.

(2) The government creates technology innovation support funds to reduce the burden of technology investment and application costs for businesses, helping businesses confidently invest in more modern digital technology solutions. These funds can provide financing, advice and technical assistance to businesses to strengthen their technological innovation capacity.

(3) Businesses focus on developing a long-term DT strategy, including financial and human resource planning, to ensure the sustainability and continuity of the transformation process. Create a positive working environment and encourage employee innovation, adaptability and creativity, while strengthening employee trust and confidence during DT,

(4) The society needs to focus on developing high-tech work force. From a macro perspective, the government needs to invest in training and capacity building programs for employees in digital technology. This will help enhance employees' ability to use digital technology and make it easier for businesses to innovate. Training support programs for administrators and employees need to be organized properly, connection programs between students and

experienced programmers need to be expanded to improve skills and quality. From a micro perspective, to ensure the successful implementation of DT solutions in enterprises, businesses also need to focus on training internal employees in information technology, raising employee awareness about the role and benefits of business DT, and have policies to attract and treat professionals in this field.

(5) The government focuses on building and developing digital infrastructure and digital platforms to serve the uninterrupted DT of businesses. This solution should focus on developing 5G mobile network infrastructure; expanding Internet connection in the country through direct peer-to-peer connections, connecting to Internet exchange station (IXP), to VNIX national Internet transfer station; develop infrastructure connecting the Internet of Things (IoT).

(6) There are software and applications that are suitable for each field of business activities, and it is necessary to have a connection between enterprises and relevant agencies such as state and central government management agencies, such as taxes and banking, so that the process of handling business activities can take place quickly, shortening administrative procedures. At the same time, it is important to take measures to maintain and update software and applications on a regular basis to detect limitations and comply with current regulations.

(7) Integrating information technology applications into business activities: Information technology applications such as business management software, customer management software, human resource management software... are essentials in managing and optimizing business operations. These applications need to be integrated and optimized for maximum efficiency, paving the way for deeper participation of businesses in the DT roadmap.

(8) Promote online sales: The use of online sales channels such as websites, social networks, mobile applications, etc. is an effective way for businesses to increase sales and reach out to customers. Businesses need to build an online sales strategy, create channels to connect with customers and promote brand awareness.

(9) Minimizing the risk of personal and business data leakage. To implement this solution, the government needs to review and issue strict legal regulations on data protection, improve the effectiveness of deterrence in penalizing acts affecting network security as well as business and personal data leak. This will increase trust and safety in the use of digital technology solutions by enterprises and individuals. On the other hand, businesses also need to strengthen their internal information security to protect customer data, to avoid loss, leakage of information, or cyber attacks.

In conclusion, the biggest difficulty of most Vietnamese enterprises while implementing new technologies is the failure to align the benefits of DT with their business goals. Convincing each department in the enterprise to accept the change of habits and pattern of cooperation is not an easy process for technology managers. Therefore, the DT process in Vietnamese enterprises has taken place quite early but developed at a slow pace because many business leaders were too cautious and risk-averse. However, most business leaders are aware that DT is not merely technology-oriented, but in fact the transformation must commence with the business model and leadership mindset (Mouhamadou Sow & Solomon Aborbie, 2018). If they are persistent and determined enough to implement DT, businesses will be able to change technology and transform from traditional models to a smarter, greener and more sustainable production and business model. That will certainly contribute to shaping a stronger internal economy in the future.

References:

1. Agility. (2022). *Emerging Markets Logistics Index*. Retrieved from <https://www.agility.com/wp-content/uploads/2022/02/Agility-Emerging-Markets-Logistics-Index2022.pdf>
2. CISCO, IDC. (2020). *Asia Pacific SMB Digital Maturity Study*.
3. Deloitte. (2019). *Digital Transformation: A Primer*.
4. Elena Stavrova et al. (2021). The Digital Transformation In The Service Of Business. *Economics and Management*, 18(1), 128-136. doi:<https://www.doi.org/10.37708/em.swu.v18i1.11>

5. INSEAD, Human Capital Leadership Institute, Portulans Institute. (2022). *The Global Talent Competitiveness Index*.
6. John Markus Lervik. (2021). You can't go green if you're in the red. *Norway's climate leadership depends on the successful transformation of its oil and gas industry*.
7. Jörn Kleinert. (2021). Digital transformation. *Empirica*, 48, 1-3. doi:<https://doi.org/10.1007/s10663-021-09501-0>
8. Kotarba Marcin. (2018). Digital Transformation of Business Models. *Foundations of Management*, 10(1), 123-142. doi:<https://www.doi.org/10.2478/fman-2018-0011>
9. Martin, A. (2008). Digital Literacy and the “Digital Society” - Digital Literacies: Concepts, Policies, and Practices.
10. Microsoft. (2017). A Strategic Approach to Digital Transformation in Manufacturing. Retrieved from https://info.microsoft.com/rs/157-GQE-382/images/A_Strategic_Approach_to_Digital_Transformation_in_Manufacturing_Whitepaper.pdf
11. Ministry of Information and Communications of Vietnam. (2021). *Cẩm nang chuyển đổi số*.
12. Ministry of Information and Communications of Vietnam. (2023, 2 25). Báo cáo tóm tắt chuyển đổi số quốc gia. Hà Nội.
13. Ministry of Planning and Investment of Vietnam, USAID. (2021). *Báo cáo thường niên chuyển đổi số doanh nghiệp 2021 - Rào cản và nhu cầu chuyển đổi số*.
14. Ministry of Planning and Investment of Vietnam, USAID. (2022). *Báo cáo thường niên chuyển đổi số doanh nghiệp 2022 - Mức độ sẵn sàng chuyển đổi số của doanh nghiệp Việt Nam*.
15. Mouhamadou Sow & Solomon Aborbie. (2018). Impact of Leadership on Digital Transformation. *Business and Economic Research*, 8(3), 139-148. Retrieved from <http://www.macrothink.org/journal/index.php/ber/article/view/13368/10717>
16. Prime Minister of Vietnam. (2020). Chỉ thị số 01/CT-TTg: Về thúc đẩy phát triển doanh nghiệp công nghệ số Việt Nam. Vietnam Government web portal.
17. Prime Minister of Vietnam. (2020, 6 3). Quyết định số 749/QĐ-TTg: Phê duyệt "Chương trình Chuyển đổi số quốc gia đến năm 2025, định hướng đến năm 2030". Hà Nội: Vietnam Government web portal.
18. Prime Minister of Vietnam. (2021). Quyết định số 221/QĐ-TTg: Sửa đổi, bổ sung Quyết định số 200/QĐ-TTg ngày 14 tháng 02 năm 2017 về việc phê duyệt Kế hoạch hành động nâng cao năng lực cạnh tranh và phát triển dịch vụ logistics Việt Nam đến năm 2025. Vietnam Government web portal.

19. Ravi Bhalla & Elizabeth Osta. (2021). Digital transformation and the COVID-19 challenge. *Journal of Digital Banking*, 5(4), 291-304. Retrieved from <https://hstalks.com/article/6213/>

20. Statista. (2022). *Number of users of digital payments in Vietnam from 2017 to 2027*. Retrieved from <https://www.statista.com/forecasts/1228387/digital-payment-users-by-segment-vietnam>

21. Tran Minh Anh. (2021). Foundations for Digital Transformation: The Case of Vietnam. *International Conference on Emerging Challenges: Business Transformation and Circular Economy (ICECH 2021)*. Atlantis Press.

22. Verena Tiefenbeck. (2017). Bring behaviour into the digital transformation. *Nature Energy*, 2(6), 1-3. doi:<https://www.doi.org/10.1038/nenergy.2017.85>

23. Vietnam Logistics Service Business Association. (2018). VLA White Book 2018.

24. Vietnam Ministry of Planning and Investment, USAID. (2021). *Sổ tay chuyển đổi số cho doanh nghiệp tại Việt Nam*.

25. We Are Social. (2023). *Digital 2023: Vietnam*.

26. Westerman G., Calmégane C., Bonnet D., Ferraris P., McAfee. (2011). *A Digital Transformation: A Roadmap for Billion-Dollar Organizations*.

УДК 338.2:330.34:339.9](06)

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
та управління проєктами,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
naumenko.ns@gmail.com

Захарчук Станіслав,

бакалавр другого курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
pruch.de.dull@gmail.com

ОЗНАКИ «РЕГЛОБАЛІЗАЦІЇ» НА СВІТОВОМУ РИНКУ ТОРГІВЛІ

Глобальна торговельна система переживає тектонічні зрушення, які переорієнтують міжнародні ланцюги поставок на десятиліття вперед.

Наслідки та значні ризики серйозного й тривалого негативного ефекту війни в Україні відчутні у всьому світі. Зростання цін на продукти харчування та енергоносії, зниження конкуренції на світових ринках особливо негативно впливає на країни [1]. Існує загроза, що світова економіка розпадеться на торгові блоки.

Причиною цього слугують дві основні сили:

- компанії, налякані дефіцитом через пандемію, стрибками цін і перебоями в постачанні, зменшують залежність від однієї фабрики чи країни;

- Уряди (особливо в США та Європі) хочуть забезпечити доступ до ключових матеріалів, таких як напівпровідники та рідкоземельні мінерали, на випадок, якщо світова торгівля розколеться на геополітичні блоки.

Така трансформація, яку дехто називає «реглобалізацією», займе роки, і дані про торгівлю лише починають давати підказки про масштаби змін, а також про те, хто виграє, а хто програє. Ось **шість** індикаторів, за якими варто стежити, щоб зрозуміти наслідки цієї нової ери геостратегічної економіки [2]:

1. Глобалізація залишається стійкою. Попри розмови про занепад глобалізації, економічна інтеграція через транскордонну торгівлю продемонструвала неабияку стійкість під час війни, голоду та пандемії. За останні три роки частка світової торгівлі у світовому виробництві дещо зменшилася, але в цілому залишається у відповідності до історичних тенденцій. Згідно з нещодавнім аналізом ING Groep NV, принаймні з 2006 року не відбулося жодних значущих зрушень у траєкторії до більшої відкритості торгівлі [3].

2. Імпорт американських товарів з Китаю залишається нижчим за рівень, що передувало торговельній війні [4]. Зростання геополітичної напруженості між Вашингтоном і Пекіном спричинило спекуляції щодо секторального розриву між найбільшими економіками світу. Хоча вартість американського імпорту китайських товарів і послуг у 2022 році досягла найвищого за всю історію показника, є ознаки того, що американські тарифи зміщують двосторонні торговельні потоки. Згідно з аналізом Чеда Бауна, старшого наукового співробітника Інституту міжнародної економіки Петерсона, минулого року імпорт американських товарів з Китаю, на які поширюються тарифи, впав приблизно на 14 % порівняно з рівнем 2017 року, що передувало торговельній війні [5].

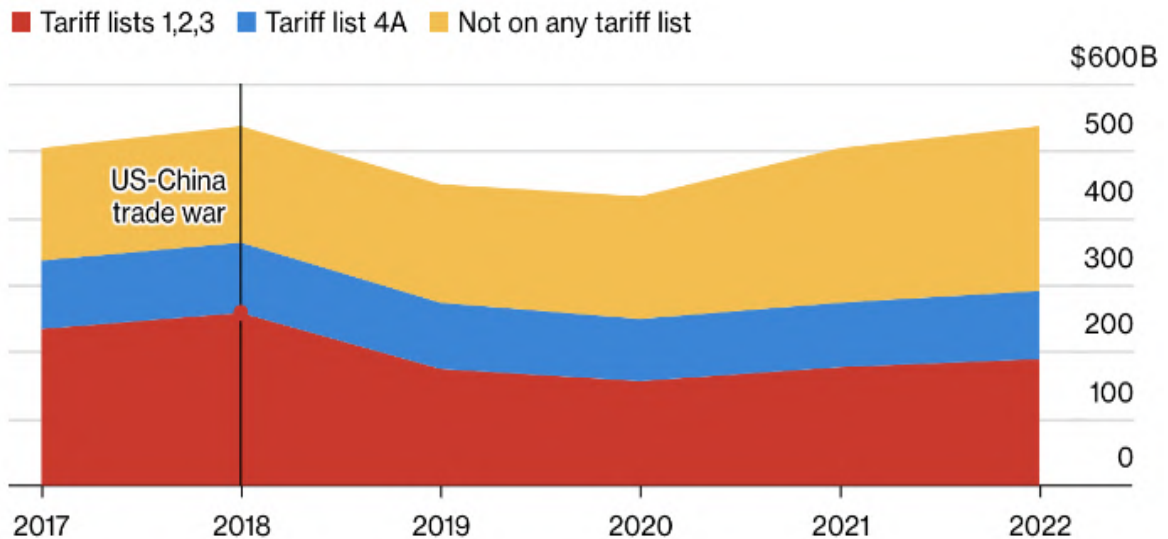

Рис. 1. Динаміка змін у двосторонній торгівлі між Китаєм та США в період активної фази торговельної війни протягом 2017-2022 років.
Джерело: за [2].

3. Диверсифікація торгівлі США. За останні п'ять років американські тарифи, експортні обмеження та субсидії переконали американські компанії диверсифікувати свій імпорт з Китаю. Загальна частка китайського імпорту до США знизилася приблизно на 3 % з 2018 року, коли колишній президент Дональд Трамп запровадив тарифи на тисячі китайських товарів. За цей час Китай поступився частиною своєї частки в загальному імпорті США іншим азіатським країнам-експортерам, таким як В'єтнам, Індія, Тайвань, Малайзія і Таїланд [5].

Тим не менш, китайські виробники, які прагнуть обійти американські мита і скоротити ланцюги поставок, відкривають підприємства у таких країнах, як В'єтнам, Таїланд і Мексика.

4. Трансатлантичний торговий зсув відбувся після того, як Джо Байден спрямував зусилля на покращення торговельних відносин з Європою, отже США стали більше залежати від імпорту з Європи, ніж з Китаю. Поворот відбувся після того, як США та Європа відклали мита на двосторонню торгівлю на суму 21,5 мільярда доларів США у 2021 році, призупинили суперечку щодо літакобудування, яка тривала з 2004 року, та розпочали переговори щодо скорочення

перевиробництва сталі та алюмінію. За останній рік вартість американського імпорту з Європи зросла майже на 13 %, тоді як імпорт США з Китаю збільшився лише на 6 % [6].

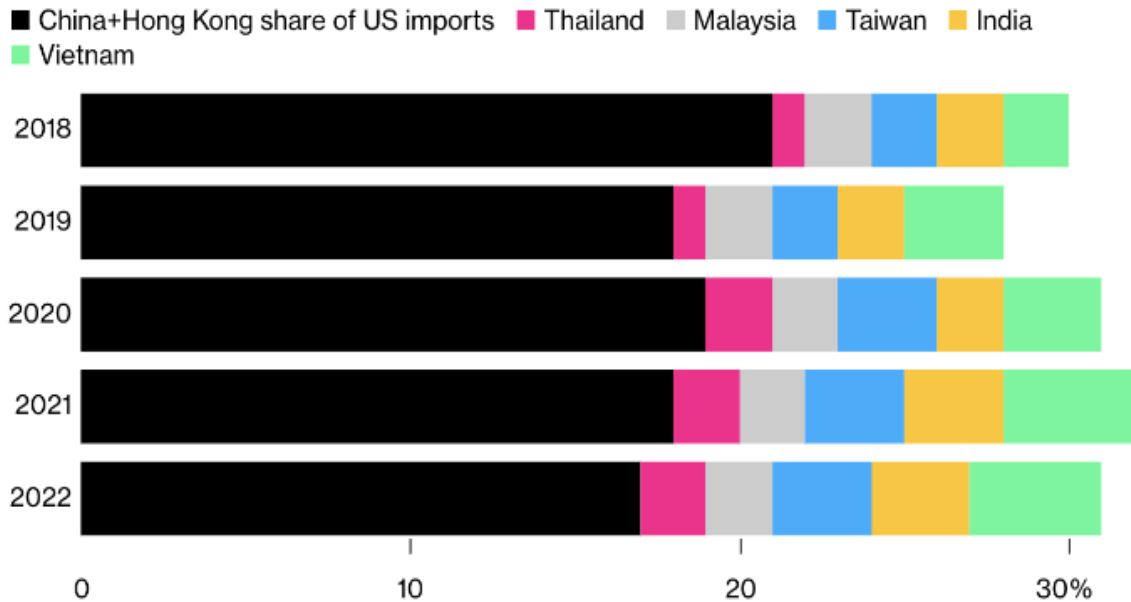

Рис. 2. Диверсифікація торгових потоків у 2018-2022 роках.

Джерело: за [2].

5. Глобальне виробництво смартфонів. Виробники смартфонів, такі як Apple Inc., працюють над тим, щоб зменшити свою залежність від Китаю, оскільки торговельна війна між Вашингтоном і Пекіном загострюється. За рік, що минув до березня, Apple потроїла свою виробничу присутність в Індії, випустивши iPhone на суму понад 7 мільярдів доларів США. Нині на Індію припадає близько 7% світового виробництва iPhone, а річні продажі в цій країні зросли до 6 мільярдів доларів США [7].

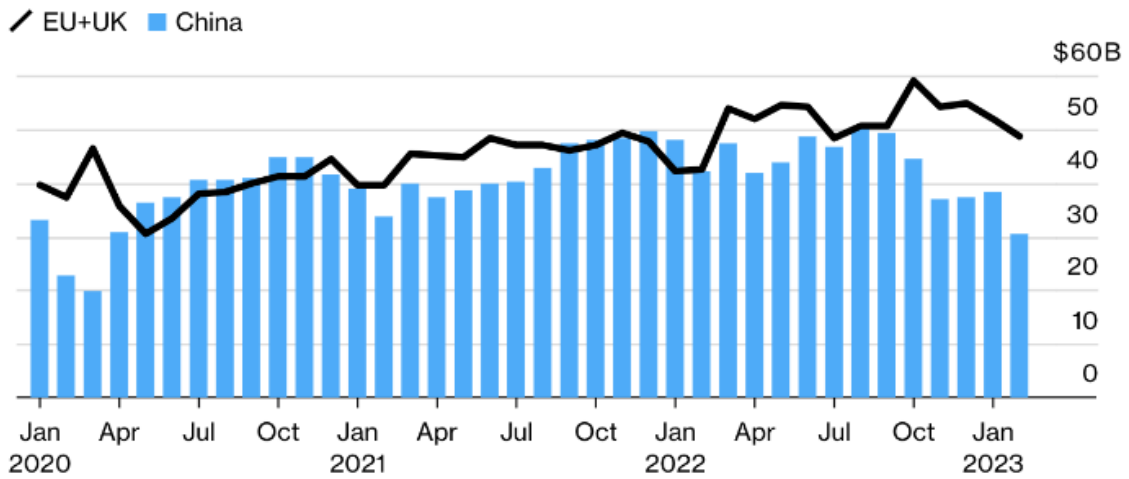

Рис. 3. Трансатлантична торгівля протягом 2020-2022 років.
Джерело: за [2].

Ще одним центром диверсифікації континентальної торгівлі в бік від Китаю є В'єтнам. Протягом семи останніх років контейнерний імпорт в'єтнамських меблів у США зріс на 186 %, порівнюючи зі зростанням такого імпорту з Китаю всього на 5 %. За даними Descartes Systems Group Inc, на В'єтнам зараз припадає половина всього обсягу експорту меблів із Китаю до США. Останнім часом замовлення на в'єтнамські меблі починають знижуватись через падіння світового попиту на споживчі товари.

6. Виробництво електромобілів. Не можливо оминути увагою ще один із найперспективніших напрямів світової торгівлі – виробництво та експорт електромобілів. Попит на даний вид продукції зростає щорічно, особливо в світлі наративів екологізації економіки та зростання обсягів відновлювальних джерел енергії. Китай став найбільшим експортером електромобілів після Німеччини. Цього року електромобілі та гібриди, що підключаються, складуть близько 40 % від загального обсягу поставок автомобілів в Китаї. Водночас, частка Європи у світових продажах електромобілів, за даними агентства Bloomberg [2], найімовірніше, зросте цього року, оскільки з'явиться більше моделей і послабляться проблеми з постачанням.

Список використаних джерел:

1. Цимбалюк І. О. Економіка війни та перспективи для України. *Together united: науковці проти війни*: збірник тез доповідей І Міжнародної благодійної науково-практичної конференції (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) С. 131-133.
2. Світова торгівля змінює ланцюжки постачань: хто замінить китайський ширужиток. 2023 рік. *Мінфін*. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2023/05/08/105437938/> (дата звернення 11.05.2023 р.).
3. Trade Outlook 2022: Clogged supply chains won't hold trade back. *CPB World Trade Monitor*, ING, 2022. URL: <https://think.ing.com/articles/trade-outlook-2022-clogged-supply-chains-wont-hold-back-trade/> (дата звернення 11.05.2023 р.).
4. Науменко Н. С., Самарчук О. В. Стратегічні пріоритети впливу американо-китайської торгової війни на розвиток міжнародної торгівлі // *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Київ: Видавничий дім "Гельветика", 2020. Т. 31(70). № 1. С. 8-13.
5. Five years into the trade war, China continues its slow decoupling from US exports. The Peterson Institute for International Economics (PIIE), Chad P. Bown (PIIE). 2023 рік. // URL: <https://www.piie.com/blogs/realtime-economics/five-years-trade-war-china-continues-its-slow-decoupling-us-exports> (дата звернення 11.05.2023 р.).
6. Biden Wrings a Plan Out of a Reluctant Europe to Stand Up to China, Chad. *Bloomberg*. 2021 рік. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2021-06-15/biden-wrings-a-plan-to-stand-up-to-china-out-of-reluctant-europe> (дата звернення 11.05.2023 р.).
7. IDC Smartphone ODM Manufacturing Map, IDC, 2023. URL: <https://www.idc.com/promo/smartphone-market-share> (дата звернення 11.05.2023 р.).
8. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О. Стратегічні перспективи трансформації фіскального простору під впливом мегатрендів. *Сучасні детермінанти фіскальної політики: локальний та міжнародний вимір*: збірник матеріалів ІV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 8-9 вересня 2021 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2021. 247 с. С. 129–132.

УДК 338.48

Малихіна Тетяна,
студентка 1 курсу магістратури
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
м. Київ, Україна
taniaa.malykhina@gmail.com

СМАРТ-РОЗВИТОК ТА ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ

Україна стоїть перед складними викликами відновлення своєї економіки, особливо під час теперішніх військових дій. Навіть у таких критично важких умовах, які склалися в Україні стабільне функціонування бізнесу залишається важливою передумовою для виживання країни та її післявоєнної відбудови. Наша країна прагне до інтеграції з Європейським Союзом та активно впроваджує різноманітні smart-технології та digital-інновації в усіх сферах життя. Це створює нові можливості для розвитку економіки, поліпшення якості життя громадян та забезпечення більш високого рівня конкурентоспроможності на міжнародному ринку.

Для того, щоб використання цифрових технологій допомагало розвивати підприємницьку діяльність, необхідно спочатку визначити актуальні digital-тренди. Серед них можна виділити: збільшення обсягів цифрової трансформації, використання smart-технологій та гаджетів, інтеграцію маркетингових стратегій у життєвий цикл клієнта, підвищення рівня персоналізації даних, оптимізацію виробничих процесів та забезпечення власників смартфонів digital-додатками, інтеграцію в SEO та контент-маркетинг і розвиток AR-технологій [1].

Актуальність цифровізації ще більше зросла з початком війни: через масові переміщення людей, втрату ними житла, документів, постійні кібератаки, потребу в цифрових рішеннях для підвищення спроможності військ. Тому в країні активно впроваджуються smart-

технології та digital-інновації в різних сферах життя, таких як державне управління, банківські послуги, освіта та медицина.

Уже декілька років набуває активного розвитку інформатизація державних послуг, зокрема завдяки запуску порталу «Дія» у вигляді мобільного додатку та веб-сайту, які дозволяють отримувати доступ до цифрових документів та публічних послуг в електронному форматі. Це значно полегшує проходження бюрократичних процедур та дозволяє задовольнити більшість потреб громадян та бізнесу в даному виді послуг навіть в умовах війни.

Україна є першою країною в світі, де цифровий паспорт має таку ж юридичну силу, як його паперовий або пластиковий аналог. У застосунку «Дія» українці вже використовують близько мільйони ID-карток, закордонних паспортів та водійських посвідчень [2].

У сфері освіти вже кілька років успішно функціонує «Всеукраїнська школа онлайн», а також у часи війни, держава створила спеціальні освітні програми для дітей, які перебувають в Україні та тих, які були евакуйовані до інших країн. Цифрова трансформація в освіті дозволяє забезпечити навчання для дітей навіть у складних умовах та забезпечує широкий доступ до освітніх послуг [3].

Умови воєнного стану в Україні вплинули на швидкість інформатизації таких галузей, як охорона здоров'я, фінансові послуги та туризм. В цей період була розвинута електронна система охорони здоров'я eHealth, яка полягає в переході медичних послуг до електронної форми. Це дозволило повністю запровадити електронні медичні карти, електронні рецепти, а також розробити проекти доступної телемедицини [4]. У фінансовому секторі було вдосконалено мобільні додатки банків, розширено спектр послуг та функціонал онлайн-банкінгу з метою покращення обслуговування клієнтів. Також відбулася часткова цифровізація національної культурної спадщини України, у тому числі проекти онлайн-туризму [5]. Все це свідчить про те, що цифрові технології стають необхідною складовою для подальшого розвитку різних галузей України.

В цілому, плани України відносно smart-розвитку є дуже перспективними. Не зважаючи на війну держава створила післявоєнний план діджиталізації України до 2030 року, який включає чотири ключові цілі:

- перетворення всіх урядових сервісів на онлайн формат;
- забезпечення майже всього населення кращим інтернетом;
- надання мільйонам українців основ цифрових навичок та збільшення частки ІТ-сектору в ВВП країни [6].

Отже, цифровізація є майбутнім як для світового, так і для українського бізнесу. Впровадження smart-технологій стане важливим інструментом відновлення країни після війни та сприятиме зміцненню економіки та інфраструктури України. Важливо забезпечувати їх раціональне використання та підтримувати доступ до цифрових технологій для всіх громадян.

Список використаних джерел:

1. Швиданенко Г. Диджиталізація – сучасний напрямок розвитку інноваційного підприємництва. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/197269051.pdf>
2. Дії 3 роки. Як Україна отримала місце у світовій історії цифровізації? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/02/14/697034/>
3. «Навчання без меж»: на українському телебаченні організовано освітній процес для учнів 5-11 класів. URL: <https://kapri.dn.ua/2022/03/21/navchannja-bez-mezh-na-ukrainskomu-telebachenni-organizovano-osvitnij-proces-dlja-uchniv-5-11-klasiv/>
4. Діджиталізація медицини: виклики та переваги. URL: <https://www.prostir.ua/m/?id=378031>
5. МКІП представило проекти цифрової трансформації у сфері культури та туризму. *Міністерство культури та інформаційної політики України*. URL: <https://mkip.gov.ua/news/5040.html>
6. Цифровий фронт: як війна змінила ІТ-індустрію в Україні. *Інформаційне агентство*. URL: <https://www.unian.ua/techno/viyna-cifrovij-front-yak-viyna-zminila-it-industriyu-v-ukrajini-11872977.html>

УДК 159.923.2:[316.6:316.47

Савчук Юлія,
PhD аспірант факультету культури і мистецтв,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
juljita3@ukr.net

**МАСКА, ЯК УНІВЕСАЛЬНИЙ ЗАСІБ
САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ
У ВІРТУАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ ПЛАТФОРМИ INSTAGRAM**

Самоідентифікація особистості в першій чверті ХХІ століття набула абсолютно нового філософського, а головне культурологічного сенсу. На чолі цього процесу постали інформаційно-комунікативні технології, які не лише є часткою нового технологічного укладу індустріального суспільства, але й стали новим комунікативним простором, соціокультурною реальністю буденного життя мільйонів, включаючи в себе всі попередньо існуючі форми людського спілкування, ЗМІ, мережу Інтернет. Глобальна мережа Інтернет стерла часові та географічні відстані у просторовій комунікації, формуючи умови віртуальних спільнот, змінюючи людське світосприйняття та спосіб усвідомлення та передачі інформації. І, лише маска залишилася своєрідним символом утаємнення, інтиму кожного із нас від зовнішнього загрозливого тиску кібер- та соціального людського середовища. Можливо це не було б так відчутно, якби цей процес не прискорила світова пандемія COVID-19, а за нею російська агресія щодо України. Людина начебто залишилася частиною суспільства, але в дійсності на самоті із своїм власним «Я», а відповідно із психологічними, а пізніше і з матеріальними проблемами. Як цілком соціальна істота, людина, не зважаючи на постійні виклики глобалізації, яка прагне бачити її одинокою, після тривалого стану на самоті прагне спілкування. І єдиним середовищем, де вона може себе проявити повною мірою без будь-яких моральних і соціальних

обмежень є віртуальний всесвіт. Проте, соціальні закони все ще обмежують її в абсолютному вираженні свого «Я». І тут на поміч приходять «маска», власне, як завжди було у прадавні і дані часи.

Сучасні науковці в сфері філософії, культурології, соціальної психології у своїх працях роблять акцент на формуванні різноманітних «Я-образів», «Я-усвідомлень», які дозволяють ідентифікувати особистість через інформаційно-комп'ютерні технології у віртуальному просторі одночасно створивши, такий же віртуальний психологічний портрет [1].

Авторка дослідження зупиняє свій погляд на найпопулярнішій соцмережі – Instsgrami. Прошло дванадцять років з моменту її заснування, а ця платформа породила декілька трендів у мистецтві від кіно до photo-friendly виставок, а в соцмережах культуру множення особистих фото, більш відомих як селфі.

Фокус об'єктиву пристрою для фотографування змістився із фізичної реальності у віртуальну. Нинішній глядач сприймає мистецтво не через вернісаж, а через камеру смартфона, йому вкрай потрібно потрапити всередину екрану [2]. Мистецтво, на думку І. Скорини стає фоном, а Instagram може змінити фон віртуальними засобами. Instagram швидко зайняв провідну позицію у сфері мобільної фотографії. В тому числі завдяки додатковим функціям, таким як AR-фільтри. Стандартні фільтри працюють лише на фронтальній камері. Вони змінюють фон на селфі чи доповнюють обличчя. За останні декілька років Instagram значно розвинув цю функцію. У відкритому доступі з'явилася програма для створення ефектів та можливість завантажувати їх від власного імені. Люди почали користуватися фільтрами більше та робити власні. Нещодавно виникла можливість створювати ефекти не лише для фронтальної камери, а і додавати віртуальні об'єкти чи змінювати простір під час зйомки звичайною камерою. Маски приміряють як віртуальні аксесуари. Інфлюенсери, музиканти та моделі використовують їх як спосіб самовираження. А візуальні митці активно користуються ними як формою мистецтва.

Хвилю AR-мистецтва в Instagram описують як футуризм,

сюрреалізм, гіперреалізм, постмодерне переосмислення прекрасного. Джоанна Ясковська формуючи образ «ідеальної людини» створила популярний фільтр Beauty3000 під враженням від футуристичної естетики. Людству вже давно не потрібна натуральна краса, її цілком задовольняє штучна, пластикова. За допомогою 3D-мейкапу можна наростити не лише вії, є змога виростити нове обличчя, нову гіпернепропорційну фігуру та розмістити її у соціальних мережах. Розпорошується поняття гендеру, поняття фізичної краси. Маски цілком вписуються в естетику та проблематику візуального діджитал-мистецтва: глянцевої текстури, абстрактні фігури, гола форма з окремим нашаруванням смислів. Образ людини розширюється у розмірах не лише візуально, потворюючи смакам публіки він навіюється фізично набуваючи гротескної форми часто-густо шляхом розпорошення елементів людського тіла. Але слід пам'ятати, що повна свобода модифікацій наявна лише у віртуальному світі, в ігровій формі, отже Instagram-маски – це частина репетиції великої вистави під назвою життя.

Загравання із власним образом у соцмережі призводить до віртуалізації ідентичності¹. В Instagram на реальність накладається додатковий пласт віртуальності. Можливості конструювання образу технологічно розширюються і це впливає на ідентичність користувачів

Культ смерті та маска – це дві частини єдиного цілого. Проте, нині мова йде про життя. Особа в у гіпертрофованих окулярах від сонця, особа із заплющеними очима, все це ніщо інше, як маска на власне обличчя.

Жак і Маркс Лакани говорить про соціальні маски, які ми маємо

¹ Саме поняття віртуальної реальності проблематичне. З латини «virtus» перекладається як «потенційний», «можливий». Визначення віртуалізації дав соціолог Дмитро Іванов: «Віртуалізація [...] це будь-яке заміщення реальності її симуляцією, образом — не обов'язково за допомогою комп'ютерної техніки, але обов'язково із застосуванням логіки віртуальної реальності...». В принципі, це стосується не лише Instagram, а природи медіумів загалом. До того ж, таке загальне визначення підважує саме поняття «реальності» на противагу «віртуальності». Адже реальність також доступна людям лише через сприйняття, як образ. Незважаючи на постульовану об'єктивність реальності, доведення якої відходить на другий план у сучасній науці, реальність дана нам також у вигляді віртуальної моделі. Набагато доцільніше було б говорити про життєсвіт. Життєсвіт – це термін з феноменології, що позначає своєрідний режим сприйняття реальності. У різних станах і ситуаціях – у буденності, уві сні, у стані наркотичного сп'яніння – режими різні. Під реальністю ми зазвичай маємо на увазі базовий життєсвіт – буденність. За логікою здорового глузду, буденний світ відображений не лише у нашому сприйнятті, але й існує об'єктивно. При цьому будь-який інший життєсвіт, скажімо, сон – існує, хоч і не об'єктивно. Все, що сприймається людиною – так чи інакше існує.

вдягати для позначення власної позиції у соціально-політичній ієрархії. Маска формує ідеальне «єго», ховає внутрішнє «Я» за аватаром, тим самим перетворюючи суб'єкта на об'єкт бажання іншого: чи то джокер, чи то принцеса чи то анонім V (маска Гая Фокса, як синонім суспільного протесту). AR-маска ще один інструмент у прагненні наблизити власний образ до самовідчуття. Проте, іноді образ може брати гору над людиною. Виникає несамовите бажання замінити шекспірівський парафраз «що в імені твоєму» на сучасне «що в твоєму образі (масці)».

Дніпровська арт-група Fantastic Little Splash перебуваючи у віртуальному просторі онлайн відеогри VRChat, комунікують з іншими через аватари, які можна самостійно створювати у завантажувати у чат. Учасники групи називають таку комунікацію «поверненням до племінного стану із його первісним відчуттям світу – одночасністю усіх процесів». Реальність перетікає у віртуальність взаємно продовжуються одне в одного, формуючи єдиний простір, позбавлений відчуття катастрофічної втрати. Подібна річ відбувається і в Instagram.

В Instagram можна досліджувати психологічні стани, приміряти на себе різноманітний відвертий стан сексуальності у віртуальному вимірі тощо [3]. Здається, що аватар живе своїм життям, часто абсолютно відокремленим від справжнього «я» особистості, що його створила.

Instagram-персонажі лише створюють образ радикальних трансформацій. Вони вибудовують свій аватар у «дивному новому світі» віртуальної реальності. Така тактика вписується в модерністську ідею «життя митця як мистецтво». Художник без твору встановлює свій статус способом думки, виглядом, самим існуванням. Проте Instagram-персонажі розширюють проблематику персони митця до питання персони загалом [1].

Окремо слід виділити такий напрямок, як естетика потворного. Її ми зустрічає у працях дизайнерів А. Дальтон, Баскарена та Ф. Кустіча. На останнього сильний вплив спричинила фешн-індустрія. Адже ніщо так не підлягало у ХХ століття радикалізму, ніж людська мода: суворі

риси початку 1900 змінилися на максимально фантастичні образи буремних 60-х. Провідні модельєри надихалися космосом та далекими галактиками, оформлюючи моделі за допомогою абсолютно нових матеріалів, що так вдало подарували суспільству нафтохімія та анімація.

Мода настільки багатовимірною та мінливою, що у віртуальному середовищі себе можна прикрасити рогами, крилами, шрами, пустими зіницями, тваринячими вухами та хвостами тощо. у AR-мистецтві віртуальне і реальне починає змішуватись. Кібер-технології нині не дозволяють відрізнити, де справжня, а де віртуальна частина обличчя в процесі їх накладання одне на одне, якщо не знати, як модель виглядає без Instagram-маски.

Нині відбувається процес, коли ціла команда спеціалістів із візуальних ефектів створюючи аватар у комп'ютерному середовищі (*Lil Miquela*, *Yung Skeeter*, FN Мека, *Thalasya*) не лише створює віртуальний персонаж, а за умов вдалого, конкурентоспроможного проєкту починає працювати над її соціальним життям. Тобто вже анімовані персонажі беруть у справжніх людей інтерв'ю, співають пісні, репрезентують модні тренди одягу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Штанько В.І. Віртуальний комунікативний простір і проблеми самоідентифікації особистості. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series "Theory of Culture and Philosophy of Science"*. URL: <https://periodicals.karazin.ua/thcphs/article/view/1923> (дата звернення: 14.05.2023).
2. Скорина І. Instagram-маски, AR-мистецтво та віртуальна ідентичність. *LB.UA*. URL: https://lb.ua/culture/2020/02/13/449727_instagrammaski_armistetstvo.html (дата звернення: 14.05.2023). Проєкт «Vertical cinema», Instagram-серіал «Eva.stories» та інші; український фільм «Завтра ти обов'язково видужаєш» (Станіслава Бітюцького), побудований на інстаграм-сторіс фільм «Stories» (Степана Літуна) та «ФОМО» (Влада Красінського). Вертикальний фрагмент є у фільмі Міхаеля Ганеке «Happy End».
3. Becker A. L. Person in Kawi. *Oceanic Linguistics*. 1974. 13(2). P. 229–55.

СЕКЦІЯ 9. VARIA

УДК 316.378

Приц Вікторія,
магістр першого курсу факультету міжнародних відносин,
Волинський національний університет імені Лесі Українки,
м. Луцьк, Україна
Vprianska@gamil.com

ФІЛОСОФІЯ ВОЛОНТЕРСЬКОГО РУХУ В ЯПОНІЇ

Сучасні події демонструють необхідність об'єднання всього світу задля збереження миру та безпеки. Волонтерство є невід'ємною частиною цивілізованого світу та одним з головних чинників сталого розвитку людства. Волонтерська діяльність - соціально спрямована, благодійна, неприбуткова, вмотивована, суспільно корисна діяльність, що провадиться волонтерами та волонтерськими організаціями шляхом виконання робіт та надання послуг громадянам, організаціям та суспільству в цілому [1].

Прикладом волонтерської діяльності можуть бути проекти спрямовані на: 1) розвиток та освіту; 2) охорону здоров'я; 3) охорону довкілля та сталий розвиток; 4) допомогу в разі стихійних лих; 5) розширення прав і можливостей жінок та гендерну рівність; 6) захист прав людини та підтримка біженців.

Серед міжнародних волонтерських організацій можна виділити наступні:

Peace Corps – американська програма, яка надає волонтерам можливість працювати в розвиваючихся країнах у галузі освіти, сільського господарства, здоров'я та інших сферах.

International Volunteer HQ – ця організація має багато програм в різних країнах світу, де волонтери можуть працювати у галузі освіти, догляду за дітьми, охорони довкілля та інших сферах.

United Nations Volunteers – організація, що надає волонтерам можливість працювати в різних країнах світу в рамках програм ООН, таких як програма розвитку, боротьба зі збройним конфліктом та інші.

Red Cross – ця організація має програми в різних країнах світу, де волонтери можуть допомагати зі збором крові, рятуванням життів у надзвичайних ситуаціях та інших сферах.

World Wildlife Fund – організація, що займається захистом довкілля та допомагає зберігати біорізноманіття. Волонтери можуть допомагати зі збором даних, дослідженням та захистом диких тварин та ін.

Досліджуючи волонтерський рух в Японії варто зазначити, що він є важливим аспектом японського суспільства. В Японії цей феномен також відомий під назвою «дзішу кісей» і є способом життя для багатьох японських громадян. Волонтерство в Японії має довгу історію, яка бере свій початок ще з періоду Едо (період в історії Японії 1603-1868pp.), коли люди добровільно допомагали у громадських проектах, таких як будівництво доріг та мостів. Відтоді і сформувалося поняття «добо», що означає добровільна праця.

Сучасний волонтерський рух в Японії набрав обертів у 1990-х роках, після землетрусу в Кобе 1995 року, який призвів до масової волонтерської допомоги. Сьогодні безкорисливе служіння є важливою частиною японської культури і заохочується урядом та приватними організаціями.

Філософія волонтерського руху в Японії базується на концепції взаємодопомоги та підтримки громади. Вона ґрунтується на традиційних японських цінностях «омойярі» (співпереживання), «гаман» (витривалість) і «мотганай» (не витратити ресурси даремно). Волонтерський рух в Японії ґрунтується на вірі в те, що кожен може зробити свій внесок, незалежно від віку, походження чи навичок [2; 3; 4].

Філософія, що лежить в основі волонтерського руху в Японії, також ґрунтується на концепції «взаємодопомоги» або «kyōdō» японською мовою. Ця концепція підкреслює важливість того, що люди та громади об'єднуються, щоб підтримати один одного в скрутну хвилину, не очікуючи нічого натомість. В Японії ця філософія глибоко вкорінена в культурній та соціальній структурі суспільства, а окремі особи та організації заохочуються робити свій внесок у загальне благо через волонтерство та інші форми громадської роботи.

Іншою ключовою філософією волонтерського руху в Японії є ідея «zutto issho» або «завжди разом». Вона підкреслює важливість побудови міцних, довготривалих відносин між волонтерами та громадами, яким вони служать. Працюючи разом і будуючи довіру з часом, волонтери та члени громади можуть поглибити розуміння потреб один одного і працювати разом над створенням стійких рішень соціальних проблем [5].

На волонтерство в Японії також впливає буддистська концепція «дана», що означає віддавати, не очікуючи нічого натомість. Ця філософія підкреслює важливість безкорисливого служіння та ідею про те, що допомога іншим – це спосіб досягнення особистої самореалізації. Іншим ключовим аспектом філософії волонтерського руху в Японії є акцент на командній роботі та співпраці. Волонтерів заохочують працювати разом і підтримувати один одного задля досягнення спільної мети на благо суспільства [6].

Загалом, філософія волонтерського руху в Японії зосереджена на ідеї внеску в суспільство та позитивному впливі на навколишній світ, а також на сприянні особистісному зростанню та самореалізації через безкорисливе служіння. Волонтерський рух в Японії відображає сильне почуття спільноти та соціальної відповідальності, коли окремі особи та організації працюють разом для вирішення широкого кола соціальних проблем та викликів.

ООН визнає волонтерство як важливу суспільно-корисну діяльність, яка має бути складовою будь-якої стратегії, спрямованої на вирішення проблем у боротьбі з бідністю, забезпеченні сталого розвитку, охороні здоров'я, соціальній інтеграції, подоланні

соціальної нерівності та дискримінації. Рекомендації ООН щодо підтримки волонтерського руху та відповідні положення Резолюції пропонують включати волонтерство у національні плани розвитку всіх країн, визначаючи його одним із засобів досягнення цілого сталого розвитку [7].

На даний час волонтерська діяльність в Україні насамперед зосереджена на підтримці Збройних Сил України та допомозі переселенцям з регіонів, які постраждали від російської військової агресії. Крім цього, варто поширювати досвід волонтерської діяльності на інші сфери, зокрема, розвивати волонтерства для сприяння досягненню цілей сталого розвитку. Серед іншого, це передбачає покращення екології через пропагування дотримання відповідних норм і стандартів, розвиток культури циркулярної економіки та екобезпечного виробництва тощо [8]. Такі зміни є важливим аспектом повоєнного відновлення України для відбудови ресурсоефективної і сталої економіки та вирішення проблем дефіциту ресурсів [9; 10]; а також відповідає євроінтеграційним орієнтирам нашої держави [11].

Волонтерські організації можуть сприяти реалізації стратегії сталого розвитку. Для їх ефективнішого функціонування, необхідне поглиблення співпраці з органами влади різних рівнів. Формування в органах місцевої влади відділів підтримки громадських ініціатив буде позитивним фактором співпраці, взаємних консультацій і реалізації проектів та ініціатив у сфері сталого розвитку; співпраця на засадах інклюзивного розвитку дає можливість подолання економічної та соціальної ізоляції [12; 13].

Волонтерська діяльність, спрямована на досягнення цілей сталого розвитку, може реалізовуватись у таких напрямках [14]:

- адвокація (спосіб впливу на політику держави та представників бізнесу шляхом реалізації проектів, організації різноманітних заходів та акцій, співпраці з засобами масової інформації);

- освітнє волонтерство (популяризація екологічного способу життя, виступи в школах та університетах, організація клубів та інфоточок, ведення блогів в соцмережах);

- інформаційне волонтерство (написання наукових публікацій, документальні фільми та відео де висвітлюються екологічні проблеми);

- відновлення зелених насаджень (спільні проекти екологічних організацій разом з державними органами та бізнесом).

- прибирання пластику (наприклад, організація толок; в Україні діє міжнародна ініціатива «Let's do it», а також ГО Zero Waste Society, яка поширює стиль життя нуль-відходів та аналізує діяльність бізнесу й великих корпорацій для сприяння системним змінам; зібраний пластик можна використати для переробки);

- боротьба з харчовими відходами (організація співпраці з супермаркетами, ресторанами, які передають волонтерам продукти з нетривалим терміном закінчення придатності, ці продукти можуть отримати люди що перебувають у складному матеріальному становищі).

Таким чином, волонтерський рух створює додаткові можливості розвитку для досягнення стратегічних цілей держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України про волонтерську діяльність, 2009 URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JF3CP01A>.

2. Arzaqia Luthfi Yani. Omoiari. The Reason Why Japanese are Empathetic and Considerate. *TOKHIMO*, 2022 URL: <https://www.tokhimo.com/post/omoiari-the-reason-why-japanese-are-empathetic-and-considerate-1>.

3. Julian Littler. The art of perseverance: How gaman defined Japan. *BBC*, 2019 URL: <https://www.bbc.com/worklife/article/20190319-the-art-of-perseverance-how-gaman-defined-japan>.

4. What is mottainai?, *Zenbird*, URL: <https://zenbird.media/what-is-mottainai/>.

5. Broadbent J., Shinohara. C., Hasegawa. K., Volunteerism and the State in Japan C. Shinohara, K. Hasegawa. *Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 2007 URL: <https://apjpf.org/-Koichi-HASEGAWA/2616/article.html>

6. Hitoshi Nagai., Isshō Fujita., Ryōdō Yamashita., Buddhism 3. 0: A Philosophical Investigation Studies in Japanese philosophy. *Tokyo: Independently Published*, 2021. – 254 с.

7. Мадрига Т. Б. Волонтерський рух в Україні в умовах зовнішньої агресії. *Прикарпатський вісник НТШ*. 2018. № 6. С. 96-106. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvntsh_2018_6_13.

8. Pavlikha N., Korneliuk O. World experience of circular economy implementation and prospects for Ukraine. *Economic, social and legal aspects of enterprise management. Context of the political and economic crisis / scientific editors Monika Dobska, Ryszard Kamiński*. Poznań, 2022. P. 155-168. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22295>

9. Корнелюк О. Досвід імплементації циркулярних проєктів для відновлення економіки України. *Together united: науковці проти війни: збірник тез доповідей I Міжнародної благодійної науково-практичної конференції* (Луцьк, 20 травня 2022 р.). Луцьк: Вежа-Друк, 2022. URL: <https://scholar.google.com.ua/scholar?oi=bibs&cluster=6882280671611806750&btnI=1&hl=uk>

10. Корнелюк О. Напрямки відновлення металургійного комплексу України на засадах циркулярної економіки. *Rebuild Ukraine: справа всього цивілізованого світу: зб. тез доп. II Міжнар. науково-практ. конф.* (Луцьк, 15 березня 2023 р.). / ред. Н. В. Павліха. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 156-160. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/22240>

11. Корнелюк О. А. Стратегічні напрями активізації транскордонного співробітництва міських поселень в умовах євроінтеграції. *Інтелект XXI: наук. журн.* Київ, 2019. № 3. С. 9-15. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/16546>

12. Павліха Н. В., Корнелюк О. А. Активізація транскордонного співробітництва міських поселень: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 212 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/18484>

13. Pavlikha N., Khomiuk N., Demianchuk O., Shelenko D., Sai L., Korneliuk O., Naumenko N., Tymbaliuk I., Voichuk M. Economic Assessment of Inclusive Development of Territorial Communities Within Rural Areas: A Case Study Of Ukraine. *Ad Alta: Journal Of Interdisciplinary Research*, 2021. VOL. 12, Issue 1, Special Issue XXV. Pp. 97–104. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120125/papers/A_15.pdf

14. 10 найпопулярніших напрямків екологічного волонтерства. URL: https://ecoaction.org.ua/eko-volonter-10.html?gclid=CjwKCAjw3ueiBhBmEiwA4BhspCxn8-U9VILQItZos8uawJKzYaeJMwPmrvkfJGN-aHU7WSkz9Db88BoCI5sQAvD_BwE

УДК 614.27(477):658.8.012.12

Науменко Наталія,

к.е.н., доцент,

доцент кафедри міжнародних економічних відносин

та управління проектами,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

м. Луцьк, Україна

naumenko.ns@gmail.com

Зоценко Артур,

Wyższa Szkoła Społeczno-Gospodarcza w Przeworsku,

Przeworsk, Polska

artur.zotsenko@ce-ekspert.eu

ДЕЯКІ ЗМІНИ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Фармацевтичний ринок України в широкому розумінні складається з наступних категорій: лікарські засоби (рецептурні і безрецептурні), вироби медичного призначення, товари медичної косметики і особистої гігієни, біологічно активні добавки і лікувальне харчування. Загальний обсяг ринку у 2022 р склав 846 млн упаковок (-41,6% до минулого року) у натуральному вимірі і 61 млрд грн. (-22,7%) у грошовому вимірі відповідно.

Суттєве падіння обсягів, викликане війною, не є однаковим за основними категоріями: категорія лікарських засобів знизилася на 27% (Evolution index [1,2], далі EI=94), тоді як категорія виробів медичного призначення, навпаки, виросла на 5% (EI=136). Це обумовлено збільшенням попиту на перев'язувальні матеріали, турнікети, шовний матеріал, товари догляду за ранами, хірургічні та інші медичні інструменти, тощо.

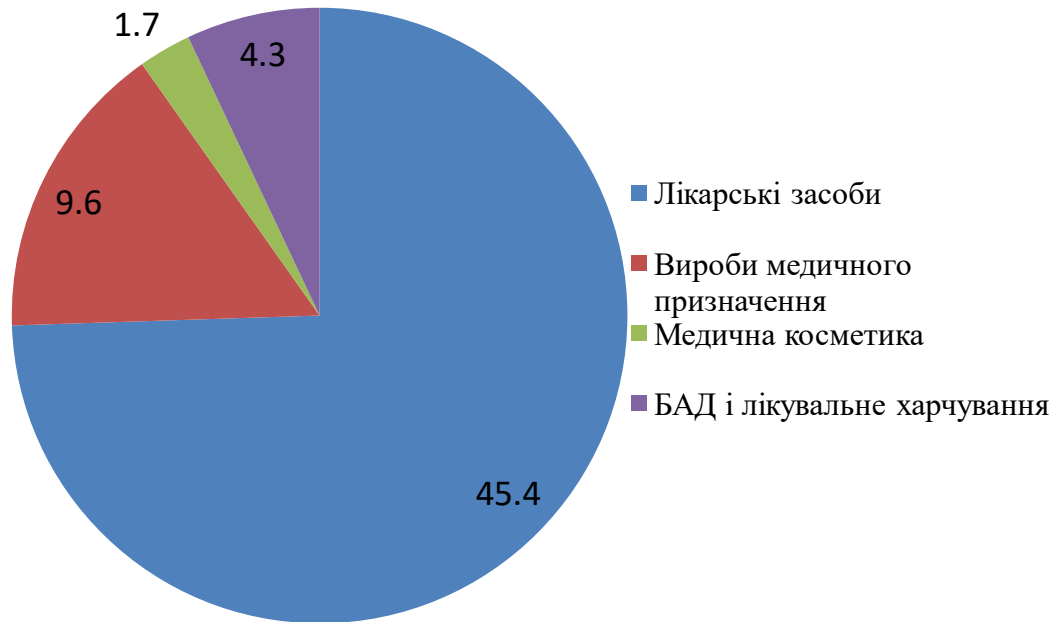

Рис.1 Фарм ринок України 2022 р. за категоріями, млрд. грн, відпускні ціни дистриб'юторів

**Власна розробка за даними компанії «SMD».*

Категорії медичної косметики і товарів особистої гігієни та біологічно-активних добавок і спеціального лікувального харчування зменшилися на 14 % (EI=111) і 20 % (EI=104) відповідно. Таким чином, всі категорії, крім лікарських засобів, мали кращу за ринок продуктивність (EI>100).

В категорії біологічно-активних добавок і спеціального лікувального харчування найменше падіння реалізації продемонстрували: замінники молока (та навпаки, значно дорожчі готові молочні суміші мали чи не найбільше падіння), що може бути пояснено зменшенням купівельної спроможності населення і переключенням на дешевші товари; засоби, що покращують функції опорно-рухового апарату та засоби, що сприяють покращенню процесів центральної нервової системи. Також значно зріс попит на товари йодопрофілактики і ті, що мають вплив на функцію щитовидної залози (можливо, за рахунок побоювань можливих наслідків застосування ядерної зброї).

СЕКЦІЯ 9. VARIA

У категорії товарів особистої гігієни та косметики зросло споживання підгузників та прокладок (можливо, за рахунок переміщення попиту до аптечного сегменту з сегменту масових продажів у супермаркетах, також – за рахунок меншої ціни в аптечному сегменті). Також збільшився попит на чоловічу дермокосметику, що закуповувалася волонтерами при формуванні аптечок та наборів для військових.

Серед категорій споживання яких зменшелось більшою мірою ніж ринок у середньому є категорія жіночого здоров'я (зокрема, контрацептиви для системного застосування, гінекологічні протиінфекційні та антисептичні засоби, статеві гормони та модулятори статевої системи).

Традиційно фармацевтичний ринок України відображав споживання з оплатою «з власної кишені», частка держваних закупівель ще 5-7 років тому не перевищувала 12 %, а програми реімбурсації були відсутні. Отже, основним каналом був роздрібний з продажами через аптечні мережі і індивідуальні аптеки. В останні роки внесок держави значно зріс і в 2022 році покриває понад третину всього ринку у грошовому вимірі. В структурі каналів все ще переважають закупівлі (близько третини обсягу ринку), а частка програм реімбурсації складає 4 %.

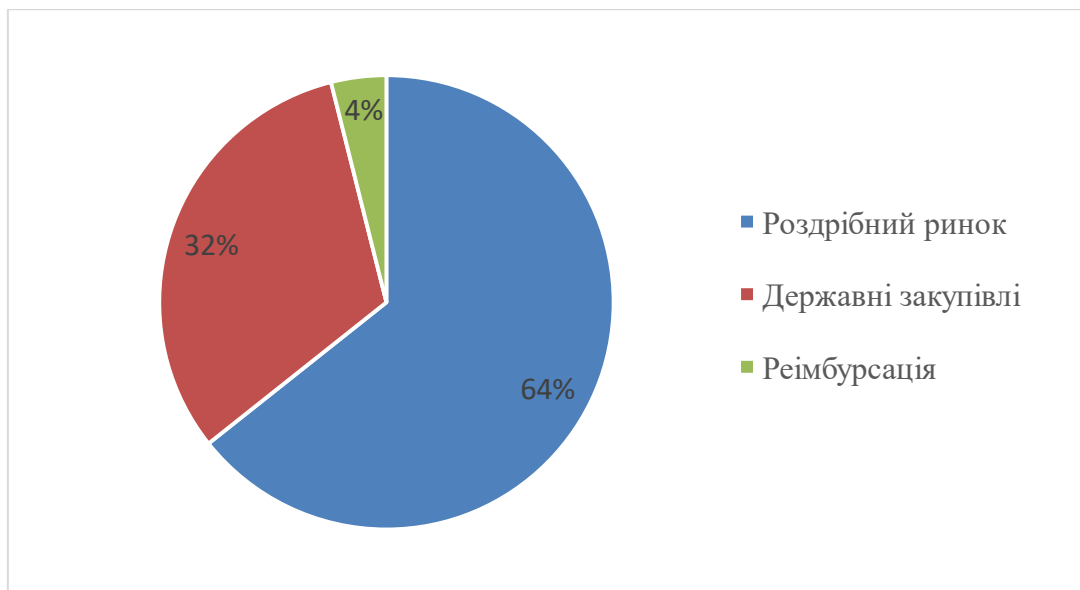

Рис. 2. Фарм ринок України 2022 р. за каналами збуту, млрд. грн, відпускні ціни дистриб'юторів

**Власна розробка за даними компанії «SMD».*

Порівняно з минулим роком, канал роздрібної аптечної торгівлі (за вирахуванням компенсацій за програмами реімбурсації) мав найсуттєвіше падіння (-31 %, EI=90). Обсяг державних закупівель зменшився лише на 9 % (EI=118), а компенсації за каналом реімбурсації збільшилися на 118% (EI=283).

Загальне падіння ринку зумовлене зменшенням населення, що формує попит (частина населення виїхала за межі України, частина знаходиться на тимчасово окупованих територіях, тощо), заміщенням частини продажів значними надходженнями гуманітарної допомоги та зменшенням купівельної спроможності населення.

Суттєве зростання споживання через канал реімбурсації зумовлено вдалою політикою Держави у значному розширенні списку продуктів, що підлягають частковій або повній компенсації, зокрема, інсулінів, а також ліків для корекції хвороб психіки та поведінки. У певних категоріях відбулося майже повне заміщення продажів з власної кишені на реімбурсацію (зокрема, інсуліни). У деяких категоріях лікарських засобів, наприклад, антигіпертензійних, суттєво збільшилася частка продуктів, що були куплені пацієнтами через реімбурсацію, порівняно з минулими роками. Це також свідчить, що більше пацієнтів вирішили скористуватися можливістю отримання ліків без оплати або зі суттєвою знижкою і, опосередковано, про зменшення купівельної спроможності.

Менше за ринок зменшення каналу державних закупівель демонструє, що попри всі негаразди і виклики воєнного часу, Держава має в пріоритеті систему охорони здоров'я та фінансує необхідні закупівлі як ті, що були передбачені Національними програмами, так і як відповідь на виклики війни. Важливим кроком було визнання фармацевтичної галузі як такої, що має Національний пріоритет [3].

Список використаних джерел:

1. Промоційна активність фармкомпаній за підсумками 2022 р. *Proximaresearch*. 07.02.2023. URL: <https://proximaresearch.com/ua/ua/novini/promocijna-aktivnist-farmkompanij-2022/> (дата звернення 14.05.2023).
2. Горлова І. Огляд фармацевтичного ринку України в часи тяжких випробувань *Фармацевтична галузь*. 2023. №1(94). URL: <https://promoboz.com/ru/journal/2023/1-94-2023/oglyad-farmatsevychnogo-rynku-ukrayiny-v-chasy-vazhkyh-vyprobuvan/#> (дата звернення 14.05.2023).
3. Market share Dashboard URL <https://www.seedsetgroup.com/pharmacy-market-research/>
4. K. Juluru, P.K. Thimmaraju, J. Reddy et al. mEI (Evolution Index-mature products) – *Redefined for Pharmaceutical Business Analytics*. International Journal of Innovation and Applied Studies, 2014, vol 7, No 2 – p. 641-645
5. Притульська Н., Мотузка Ю., Кошельник А. Фармацевтичний ринок України: тенденції розвитку в умовах пандемії COVID-19. *Товари і ринки*. 2022. №1. URL: <http://tr.knute.edu.ua/files/2022/01/04.pdf> (дата звернення 14.05.2023).
6. Чорній С., Білик Я., Павлюк Б., Стечишин І. Аналіз асортиментної структури антидепресантів на вітчизняному фармацевтичному ринку. *Український науково-медичний молодіжний журнал (УНММЖ)*. 2023. Том 136 № 1. URL: (дата звернення 14.05.2023).
7. Науменко Н.С. Пріоритети та проблеми релокації вітчизняного бізнесу в західні регіони України. *Імперативи та безпекові пріоритети збереження і розвитку продуктивної спроможності регіонів України в умовах війни: збірник тез доповідей дискусійної платформи / за заг. ред. д.е.н., проф. Шульц С.Л., д.е.н., проф. А. І. Мокія. Львів. 2022. С. 29-33. URL: https://ird.gov.ua/ird02/n3381_tezy.pdf (дата звернення: 03.04.2023).*

Наукове електронне видання на CD-ROM

**ТРАНСФОРМАЦІЯ МОДЕЛІ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
В УМОВАХ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ
ТА ІНТЕГРАЦІЇ З ЄС**

**Збірник тез доповідей
ІІІ МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

За заг. ред. Павліхи Н. В.

Упорядкування: І. О. Цимбалюк

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 4,73 Мб.

Тираж 300 прим. Зам. 62. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк,
м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (+ 38 066 936 25 49).

E-mail: vezhaprint@gmail.com

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України

ISBN 978-966-940-471-8

